

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İBN BATTÛTA SEYAHATNAMESİ'NE GÖRE
ANADOLU'DA DİNÎ VE SOSYAL MÜESSESELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman Hazırlayan
Doç. Dr. BİLAL GÖK ABDULLAH YAĞCI**

MALATYA-2021

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İBN BATTÛTA SEYAHATNAMESİ'NE GÖRE ANADOLU'DA DİNÎ VE
SOSYAL MÜESSESELER**

HAZIRLAYAN
ABDULLAH YAĞCI

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. BİLAL GÖK

MALATYA-2021

ÖNSÖZ

Kadim medeniyetlerin beşiği Anadolu coğrafyası, tarih boyunca nice savaşlara, istilalara uğramıştır. Bunun sonucunda çeşitli kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Birçok medeniyetin ve kültürel mirasın bir arada yaşadığı Anadolu coğrafyası, bu topraklarda yaşamayan insanların dikkatini çekmiştir. Bundan ötürü birçok gezgin, Anadolu coğrafyasını merak etmiş ve Anadolu'ya seyahat etmiştir. Bu gezginlerden biri de Faslı gezgin İbn Battûta'dır. İbn Battûta, 1332-1333 tarihinde Anadolu'ya gelerek XIV. yüzyıl Anadolu'su hakkında ilgi çekici ve günümüze ışık tutacak bilgiler aktarmıştır.

Malazgirt savaşı ile birlikte Türk yurdu haline gelen Anadolu, hızla yeni bir yerleşmeye sahne olmuştur. Anadolu'nun kapıları, Türklere açıldıktan sonra Anadolu'ya hızlı bir göç dalgası yaşanmıştır. Fetih hareketlerinin başarılı bir şekilde sonuçlanması ve fethedilen yerde kalıcı olmak için fetihten sonra yapılan işlerin önemi büyüktür. Anadolu'yu fetheden Müslümanlar, Anadolu'nun nasıl kalıcı bir yurt haline getirileceğini yaşayarak göstermişlerdir. Müslümanlar, geldikleri bu yeni coğrafyaya yerleşmişler ve bu yerleri imar ve inşa etmişlerdir. Anadolu'da imar faaliyetleri kapsamında camiler, mescidler, medreseler, tekke ve zaviyeler inşa ederek bir medeniyet kurmuşlardır. Yeni yerleşim yerleri, inşa edilen bu yapılar etrafında teşekkül etmiştir. Müslümanlar, sadece yapı inşa etmemiş, ekonomik özgürlüğü sağlayacak her türlü tedbiri almaya özen göstermişlerdir. Bu tedbirlerinden biri de ahilik kültürünün desteklenmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Anadolu coğrafyasındaki tekke ve zaviyelerin çoğunluğunu ahi yiğitlerinin yaptırdığı tekke ve zaviyeler oluşturmaktadır. Ahi tekke ve zaviyeleri, Anadolu coğrafyasının en ücra köşesine kadar her bölgesine yayılmıştır. Bu tekke ve zaviyeler, halkı dinî, ahlakî, ticarî, sosyal ve kültürel açıdan eğitip bu coğrafyaya yerleşimi kolaylaştırmışlardır.

İbn Battûta, yirmi iki yaşında hac görevini yerine getirme maksadıyla yolculuğuna başlamıştır. Ulaşım ve iletişim imkânlarının yetersiz olduğu, yol güvenliğinin olmadığı bir dönemde oldukça meşakkatli bir yolculuk gerçekleştirmiştir. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını kapsayan büyük bir bölgeyi gezmiştir. Yolculuklarını kaleme aldığı seyahatnamesi sayesinde tanınmıştır.

Çalışmamızda İbn Battûta'nın seyahatnamesinden istifade edilerek özellikle Anadolu ile ilgili bölüm, ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Seyahatnamede Anadolu

şehirleriyle ilgili bilgiler verilirken Ebü'l-Fidâ'nın (ö. 732/1331) Takvîmü'l-Büldân eserinden de istifade edilmiş ve gerekli durumlarda iki eser arasında karşılaştırmalar da yapılmıştır. Ebü'l-Fidâ, İbn Battûta'nın çağdaşı sayılabilecek bir tarihçi ve coğrafyacı olmakla birlikte Eyyübî devletinin bir melikidir. Ebü'l-Fidâ, Anadolu coğrafyası hakkında kıymetli bilgiler sunmuştur. Ebü'l-Fidâ ve İbn Battûta'nın Anadolu hakkında verdikleri bilgiler birbirini destekler niteliktedir. Bu durum araştırmanın güvenilirliğine katkı sağlamaktadır.

Tezimizin giriş bölümünde İbn Battûta'nın hayatı, seyahatnamesi ve seyahatleri hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, seyahatnamede geçen Anadolu coğrafyasındaki dini yapılara değinilmiştir. Bu yapıların tarihçesinden kısaca bahsedilmiş ve bu yapıların Anadolu'da hangi bölgelerde yapıldığı ile ilgili bilgiler, İbn Battûta'nın seyahat rotası takip edilerek düzenli bir şekilde verilmiştir. İkinci bölümde ise Anadolu coğrafyasının İslamlaşmasında önemli bir rolü olan, hemen hemen her bölgede tekke ve zaviyeler inşa eden, Müslümanları Anadolu topraklarındaki iktisadi hayata ortak eden ve Anadolu'nun kalıcı yurt olmasını kolaylaştıran ahilik kurumu hakkında genel bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise seyahatnamede geçen tekke ve zaviyeler tespit edilmiştir. Anadolu şehirlerindeki tekke ve zaviyeler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu tekke ve zaviyelerin Anadolu'daki dinî, ilmî, sosyokültürel ve iktisadî hayata olan etkisi ile siyasî ve askerî yapıya olan katkıları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışmanın değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışma konusunu belirleme aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen, araştırmanın meydana gelmesinde yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Bilal GÖK'e ve Dr. Fatih ZENGİN hocama, çalışma süresince bana desteklerini esirgemeyen eşime, aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Abdullah YAĞCI

Malatya-2021

ÖZ
İBN BATTÛTA SEYAHATNAMESİ'NE GÖRE ANADOLU'DA DİNÎ VE
SOSYAL MÜESSESELER

ABDULLAH YAĞCI

Ortaçağ'ın en büyük Müslüman seyyahı sayılan İbn Battûta, XIV. yüzyılın başında yaptığı seyahatleri yaklaşık yirmi sekiz yıl sürmüştür. İslam dünyasının neredeyse tamamını gezen İbn Battûta eserinde 1333 yılında geldiği Anadolu coğrafyasındaki halkın yaşam tarzını, düşüncelerini, kültür ve medeniyetini ilgilendiren çok önemli bilgiler vermiştir. İbn Battûta, birçok yönüyle XIV. yüzyıl Anadolu'sunun bir fotoğrafını çekmiştir.

Anadolu coğrafyasına İslam'ın hızla yayıldığı bir dönemde gelen İbn Battûta, İslamlaşmayı hızlandıran sebeplerden olan tekke ve zaviyelerle ilgili gözlemlerini aktarmıştır. Bu çalışmamızda İbn Battûta'nın seyahatnamesi özelinde Anadolu tekke ve zaviyeleri ile ilgili bilgiler ele alınıp değerlendirilmiştir. Çalışmada, tekke ve zaviyelerin Anadolu halkının dinî, ilmî, içtimaî, iktisadî, kültürel, siyasî, askerî yapısına etkisini ve katkısını incelemek amaçlanmıştır. İbn Battûta'nın gezdiği çağın imkânları düşünüldüğünde çok zor şartlar altında gerçekleştirdiği yolculuklarda medeniyetimiz ve tarihimiz açısından çok önemli bilgiler aktarmıştır.

Anadolu'nun en ücra köşelerinde bile kurulan tekke ve zaviyelerin Anadolu halkının bu coğrafyada güçlenmesine, hızla İslamlaşmasına, halkın eğitim seviyesinin yükselmesine ve kalkınmasına olan katkısı ortaya konulmuştur. Araştırmanın sonucunda tekke ve zaviyelerin Anadolu toplumu üzerindeki çok yönlü etkileri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İbn Battûta, Seyahatname, Anadolu, Ortaçağ, Tekke ve Zaviyeler.

ABSTRACT
RELIGIOUS AND SOCIAL INSTITUTIONS IN ANATOLIA
ACCORDING TO IBN BATTÛTA TRAVEL

ABDULLAH YAĞCI

Considered the greatest Muslim traveler of the Middle Ages, Ibn Battuta's travels at the beginning of the 14th century lasted about twenty-eight years. Ibn Battuta, who traveled almost all of the Islamic world, gave very important information in his work in terms of reflecting the lifestyle, thoughts, culture and civilization of the people in the Anatolian geography, where he came in 1333. Ibn Battuta took a photograph of 14th century Anatolia in many aspects.

Ibn Battuta, who came to the Anatolian geography at a time when Islam was spreading rapidly, conveyed his observations about lodges and zawiyas, which were the reasons that accelerated Islamization. In this study, information about Anatolian lodges and zaviyes was discussed and evaluated in the travel book of Ibn Battuta. In this study, it is aimed to examine the effect and contribution of dervish lodges and zaviyes to the religious, scientific, social, economic, cultural, political and military structure of the Anatolian people. Considering the possibilities of the age in which Ibn Battuta traveled, he conveyed very important information in terms of our civilization and history during his journeys under very difficult conditions.

The contribution of the dervish lodges and lodges established even in the most remote corners of Anatolia to the strengthening of the Anatolian people in this geography, their rapid Islamization, the increase of the education level of the people and their development has been revealed. As a result of the research, the multifaceted effects of dervish lodges and zawiyas on Anatolian society were revealed.

Key words: İbn Battuta, Travelogue., Anatolian, Medieval, Tekke and Zaviyes.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	16
SEYAHATNAME'DE ANADOLU DİNİ VE SOSYAL YAPILARI.....	16
A. CAMİ VE MESCİD	16
1. Cami ve Mescidlerin Tarihçesi.....	17
2. Seyahatname'de Anadolu Cami ve Mescidleri	18
B. MEDRESE	21
1. Medreselerin Tarihçesi	22
2. Seyahatname'de Anadolu Medreseleri.....	23
C. TEKKE VE ZAVİYE	27
1. Tekke	28
2. Zaviye ve Diğer Terimler	29
3. Tekkelerin Tarihçesi	31
4. Tekkelerde Ekonomi	33
5. Tekkelerde Yönetim	34
İKİNCİ BÖLÜM.....	36
ANADOLU FÜTÜVVETİ OLARAK AHİLİK	36
A. ASHAB-I SUFFE.....	37
B. FÜTÜVVET GELENEĞİ.....	38
C. AHİLİK	40

a.	Ahiliğin Kurucusu: Ahi Evran.....	43
b.	Anadolu Ahiliğinin Genel Özellikleri	45
c.	İbn Battûta'ya Göre Anadolu Ahiliği	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		52
SEYAHATNAME'DE ANADOLU TEKKE VE ZAVİYELERİ.....		52
A.	ANADOLU ŞEHİRLERİ VE TEKKELERİ	52
1.	Alanya.....	52
2.	Antalya	54
3.	Burdur.....	56
4.	Isparta	57
5.	Eğirdir.....	58
6.	Göhlhisar	58
7.	Denizli	59
8.	Tavas.....	61
9.	Muğla ve Milas.....	61
10.	Konya	62
11.	Karaman (Larende).....	64
12.	Aksaray	65
13.	Niğde	65
14.	Kayseri.....	66
15.	Sivas	67
16.	Amasya ve Sonisa.....	69
17.	Gümüşhane (Kümiş).....	70
18.	Erzincan	71
19.	Erzurum	71
20.	Birgi.....	73

21.	Tire	74
22.	Selçuk (Ayasuluk)	74
23.	İzmir	75
24.	Manisa	76
25.	Bergama.....	76
26.	Balıkesir.....	77
27.	Bursa.....	78
28.	İznik.....	80
29.	Mekece	81
30.	Geyve.....	81
31.	Yenice.....	82
32.	Göynük	82
33.	Mudurnu	83
34.	Bolu	84
35.	Gerede.....	85
36.	Safranbolu.....	85
37.	Kastamonu	86
38.	Sinop.....	88
39.	Cizre	89
40.	Nusaybin.....	90
41.	Mardin	90
42.	Antakya.....	91
43.	Genel Değerlendirme Tablosu.....	93
B.	İBN BATTÛTA'YA GÖRE ANADOLU İLİM ADAMLARI	99
1.	Anadolu'da İlme ve Ulemâya Verilen Önem	105
C.	ANADOLU'DAKİ YAPILARDA DİNÎ VE İLMÎ HAYAT	109

1.	Kur'an-ı Kerim Okuma Geleneği	110
2.	Zikir ve Sema Geleneği	110
3.	İlim Öğrenme ve Öğretme Faaliyetleri.....	111
4.	Arapçanın Yaygın Bir Dil Olması.....	113
5.	Namaz İbadeti.....	114
6.	Oruç İbadeti	115
7.	Kurban İbadeti	115
8.	Dini Bayramlar	116
9.	Dinî Gün ve Geceler	116
10.	Cenaze Törenleri	116
11.	Tarikat Grupları	117
D.	ANADOLU'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT	119
1.	Misafirperverlik	119
2.	Temizlik ve Hamam Kültürü.....	121
3.	Yayla Kültürü	122
E.	ANADOLU'DA İKTİSADÎ FAALİYETLER	123
1.	Giyisi ve Kumaşlar	123
2.	Madenler	124
3.	Meslekler	124
4.	Fiyatların Ucuzluğu	126
5.	Bağ ve Bahçeler.....	126
F.	ANADOLU'DA SİYASÎ VE ASKERÎ FAALİYETLER	126
SONUÇ		129
KAYNAKÇA.....		132
EKLER.....		139

KISALTMALAR

ad.	: Adet
Bs.	: Basım
ed.	: Editör
çev.	: Çeviren
Hz.	: Hazreti
Sav.	: Sallallâhu ‘Aleyhi Vesellem
H.	: Hicrî
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
M.	: Miladî
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayınları
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Seyahatnameler, medeniyetlerin, devletlerin, kurumların, tarihî şahsiyetlerin, gelenek ve göreneklerin anlaşılması ve aydınlatılması noktasında önemli bir yer edinmiş ve tarihî bir belge hükmünde görülmüşlerdir. Seyahatnameler, özellikle tarihçiler açısından değerli bilgiler barındıran bilgi kaynakları olarak görülmektedir. Çünkü seyahatnameler, milletleri objektif bir biçimde analiz eden, toplumları siyasî, iktisadî, dinî, mimarî, içtimâî ve kültürel yönlerden de ele alan kaynaklardır.

Çalışmanın amacı, İbn Battûta'nın Anadolu coğrafyasını gezerken geldiği tekke ve zaviyelerdeki dinî, siyasî, iktisadî ve sosyo-kültürel uygulamaları belirlemek ve değerlendirmektir. Çalışmada, etkileşimsiz bir şekilde dokümanlara dayalı veri toplama ve analiz esasına dayalı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın kaynağını teşkil eden seyahatnamenin tek eser olması ve verilerin bu kaynaktan sağlanması, çalışmaya ciddi anlamda bir kısıtlama getirmektedir. Buna rağmen tekke ve zaviyelerdeki hayatın canlı, dinamik ve eğlenceli olması, söz konusu kısıtlamayı büyük ölçüde unutturmaktadır. Bu çalışmanın seyahatnamede geçen tekke ve zaviyelerle ilgili ilk çalışma olmasının medeniyet tarihine orijinal katkı sağladığı söylenebilir.

İbn Battûta, hemen hemen bütün İslam coğrafyasını gezmiştir. Gezdiği yerler hakkında verdiği bilgiler, bu coğrafyalardaki çeşitli özellikleri karşılaştırma imkânı da sağlamaktadır. Dünyanın en önemli gezginlerinden biri sayılan İbn Battûta, seyahatnamelere yeni bir anlayış ve üslup getirmiş, ülke ve beldelerin özelliklerinden çok insanların ve halkların durumları, sosyal hayat, inanç ve gelenekleriyle ilgili bilgiler vermiştir. İbn Battûta, gezdiği ülkelere hemen uyum sağlamış, gezdiği yerlerde gelenek ve görenekler hakkında bilgiler vermiş, sosyal hayata karışmış ve evlilikler yapmıştır. Bundan dolayı İbn Battûta'nın seyahatnamesi tarih, coğrafya ve edebiyat yönünden olduğu kadar etnografik, antropolojik, sosyo-kültürel açılardan da büyük bir değer taşımıştır. İbn Battûta'nın en çok dikkatini çeken unsurların başında, insan unsuru gelmektedir. Seyahatleri 725/1325'ten itibaren yirmi sekiz yıla yakın sürmüş olan İbn Battûta'nın gezdiği yerler arasında Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından ülkeler bulunmaktadır.¹

¹ Sait Aykut, "İbn Battûta", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/366.

İbn Battûta, her gördüğünü olduğu gibi aktarmayı tercih etmemiştir. Çoğunlukla kendisine ilginç gelen yerleri ve durumları aktarmıştır. İbn Battûta bu seyahatleri boyunca edindiği izlenimlerini, gözlemlerini, tecrübelerini ve anılarını orijinal adı, Tuhfetu'n-Nuzzâr fî Garâibi'l- Emsâr ve Acâibi'l- Esfâr yani “İlgi Çekici Coğrafyaları ve Macera Dolu Seyahatleri Merak Edenlere Bir Hediye” anlamına gelen seyahatnamesinde toplamıştır. (EK 1) Seyahatname, orijinal adıyla bilinmemektedir ve literatürde Rihletü İbn Battûta olarak meşhur olmuştur. İbn Battûta, seyahatnamesinde oldukça geniş bir coğrafyanın, devlet ve toplum yapılarını, inançlarını, yaşayışlarını, örf-adetlerini, doğal güzelliklerini eserinde bir araya getirerek aktarmıştır. İbn Battûta'nın hayat hikâyesinin ana kaynağı, kendi yazdığı seyahatnamesidir.

1. İbn Battûta'nın Hayatı

İbn Battûta ismiyle meşhur olan seyyahın asıl adı, Ebu Abdullah Şemsüddin (Bedrüddin) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrahim el-Levati et-Tanci'dir. İbn Battûta, 17 Recep 703'te (24 Şubat 1304) Tanca'da doğdu. Tanca'da doğduğu için et-Tanci, Berber kabilelerinden Levata kabilesine mensup olduğu için el-Levati vasfıyla anılmaktadır. Seyyah, Hindistan'da uzun yıllar kadılık yaptığı için dinin dolunayı anlamındaki Bedrüddin ismiyle de tanındığını ve anıldığını bildirmektedir.²

İbn Battûta, yirmi iki yaşına kadar Tanca'da yaşamış, ilim öğrenimine burada başlamış, hukuk ve din tahsilini de burada yapmıştır. Kısa bir zaman diliminde de olsa medrese tahsili görmüştür. Erken yaşta seyahate çıktığından ötürü eğitimi tamamlamamıştır. Seyahati sırasında da ilimle meşgul olmuş ve ilimle bağını koparmamıştır. Seyahatname'de yer alan “Kaza ve meşihat benim ve atalarımın mesleğidir” cümlesinden anlaşıldığına göre ilimle hemhal bir kabileden geldiği ve kadılığın aile mesleği olduğu anlaşılmaktadır.³ Bu nedenle çeşitli bölgelerde kadılık yapmış ve son olarak Tamesna⁴ kadılığı görevinde bulunuyorken 1369'da vefat etmiştir. Her ne kadar ilimde derinleşmediği düşünülse de yaptığı seyahatler esnasında icazetler aldığını belirtmiş, gittiği her yerde yeni bilgiler öğrendiğini söylemiştir. Kadılık ve sefirlik görevlerinden dolayı nice tecrübeler kazanmıştır. Seyahatleri sırasında eğitimlerini tamamlayıp kendini yetiştirmiştir. Kültürlü ve donanımlı bir insan olarak

² Aydın Taş, “Seyahatnamelerde Fıkıh Kültürü: İbn Battûta Örneği” 16/2 (2014), 423-492.

³ Aykut, “İbn Battûta”, 19/361.

⁴ Tamesna: Fas'ta Rabat ve Kazablanka şehirleri arasında yer alan bir bölgedir.

memleketine dönmüş ve Fas'ta sultanın meclisinde danışmanlık gibi yüksek bir makama getirilmiştir.⁵

Seyyah İbn Battûta, seyahatine hacca gitme ve Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmek niyetiyle Tanca'dan Hicaz'a doğru yola çıkarak başlamıştır. Seyahatname'den öğrendiğimize göre İbn Battûta, 2 Recep 725'te (14 Haziran 1324) Fas Sultanı Ebu Said el-Merînî zamanında yirmi iki yaşındayken seyahatine başladı. Tunus ve Cezayir'i geçerek Mısır'a vardı. İskenderiye'ye vardığında her gittiği yerde gördüğü saygıdan ötürü ve İskenderiye'deki Şeyh Burhaneddin el-A'rec'in tavsiyesiyle kalbinde seyahat arzusu belirdi. Gördüğü hürmet ve iltifatlar onda İslam beldelerine ve Çin, Sind ve Hint diyarlarına seyahat etme iştiağı uyandırmış, maceracı ve araştırmacı ruhunu kamçulamıştır.⁶ Böylece çeyrek yüzyılı aşan seyahatleri ile Mısır, Suriye, Arap yarımadası, Irak, İran, Doğu Afrika, Anadolu, Kuzey Türk illeri, Doğu Asya, Hindistan Çin, Endülüs ve Sudan gibi ülkeleri görmüş, tanımıştır. İbn Battûta gezdiği bölgelerdeki toplumların siyasî, ekonomik, sosyokültürel, dinî yapılarını, doğal güzelliklerini, gelenek ve göreneklerini aktarmaya çalışmıştır. İbn Battûta, gezdiği coğrafyaların hükümdarları, beyleri, manevi önderleri, kadın yöneticileri, âlimleri, müderrisleri kısacası meşhur ileri gelenlerini ziyaret edip tanışmıştır.⁷ Önemli kişilerin mezarlarını ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir. Seyyah, yukarda bahsi geçen kişilerle ve bilhassa din adamlarıyla samimi ve yoğun ilişkiler kurmuştur. Ziyaret ettiği toplumların gelenek göreneklerini, yaşayış biçimlerini, hayat şartlarını, törelerini, yeme-içme kültürlerini hassasiyetle ortaya koymuştur. İbn Battûta, genellikle kendi dini görüşüne ve yaşam tarzına daha yakın olan toplumlarla sıkı ilişkiler kurmuş ve buralarda daha fazla kalmaya özen göstermiştir.

İbn Battûta, çağdaşı Marco Polo ile seyahatleri konusunda sürekli karşılaştırılmıştır. Marco Polo, Batı dünyasına Asya ve Uzakdoğu'yu tanıtan seyyahdır.⁸ İbn Battûta'nın Marco Polo'dan 73 bin mil daha fazla yol aldığı, daha fazla bölgeyi

⁵ Aykut, "İbn Battûta", 19/363.

⁶ İbrahim Kafesoğlu, "İbn Battûta", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1977).

⁷ İsmet Parmaksızoğlu, *İbn Battûta Seyahatnâmesi'nden Seçmeler* (İstanbul: MEB Yayınları, 1971), böl. önsöz.

⁸ Mahmut Şakiroğlu, "Marco Polo", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/41.

gezdiği ve daha fazla kıtayı dolaştığı belirtilmiştir.⁹ Bu nedenlerden ötürü İbn Battûta'nın Marco Polo'yu geçtiği dile getirilmiştir.¹⁰ (EK 4)

Faslı seyyah İbn Battûta, yirmi sekiz yıl süren ve “Eski Dünya” diye tabir edilen Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının yaklaşık yüz otuz bin kilometresini bulan seyahatleri boyunca İslam dünyasının ve çevresinin büyük bir bölümünü gezmiştir. Yaptığı bu seyahatlerinin sonucunda, eserinde on dördüncü yüzyıl İslam dünyasını canlı tablolar halinde günümüze ulaştırmıştır. Bu bakımdan Ortaçağ'ın en büyük Müslüman seyyahı olarak kabul görmüştür. Az ve öz kesintilerle beraber tam yirmi sekiz yıl süren seyahatleri sırasında altı defa hac farızasını yerine getirmeye muvaffak olmuştur. İbn Battûta, gezdiği ülkelerin coğrafyası ve ekonomisi hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Fakat klasik bir coğrafyacı olmadığı için mesafeleri tam belirtmemiş, yalnızca seyahatinin kaç gün sürdüğünü kimi zaman kayıt altına almıştır. İbn Battûta'nın dikkatini gezdiği yerin doğal güzelliğinden daha çok dikkatini çeken ana faktör, insan unsuru olmuştur. Bu nedenle gezdiği, gördüğü yerlerde daima insan unsuru üzerinde durması ve insana odaklanması İbn Battûta'nın ilk antropologlardan sayılmasına neden olmuştur.¹¹ Genelde şehirleri “binaları sağlam, suları bol, mescidi küçük” veya “köhne bir kapısı var, müstahkem bir kalesi var, kalenin iç kısmı boş” türünde basmakalıp ifadelerle savuşturmuştur.¹²

İbn Battûta'nın seyahatnamesi, Anadolu ve Türk tarihi açısından da oldukça önemlidir. Çünkü onun seyahatnamesinde Anadolu şehirleri de oldukça önemli bir yer tutar. Anadolu'nun o günkü siyasî durumu, sosyokültürel durumu, ticarî kapasitesi, ahilik müessesesi, Anadolu halkının mezhebinin Hanefîlik olduğu ile ilgili geniş bilgiler verir. İbn Battûta'nın Anadolu topraklarında halk tarafından hemen benimsenmesi ve kabul görmesinin de çeşitli sebepleri vardır. Bunlar arasında ilim ehliyle daima görüşmesi, aldığı eğitimlerden ötürü ilim adamlarından ve ilim meclislerinden itibar görmesi, ahillerle

⁹ Tahsin Koçyiğit, “İbn Battûta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/4 (2009), 54.

¹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh et-Tancî İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. Sait Aykut (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 1/XXIV.

¹¹ Aykut, “İbn Battûta”, 19/363.

¹² Aykut, “İbn Battûta”, 19/363.

birlikte hareket etmesi ve derviş gibi giyinip derviş gibi konuşmasıdır.¹³ İbn Battûta, ahi gibi, derviş gibi giyindiği ve bu şekilde gezdiği için Anadolu’da çok sevilmiştir.¹⁴

İbn Battûta, seyahatinin sonunda memleketi Fas’a yerleşmiştir. Gezip gördüğü yerleri insanlara anlatmış ve daha sonrasında eserini yazdırmıştır. Eseri sayesinde tanınmış ve meşhur olmuştur. Fas’ta sultanın meclisinde danışmanlık yapmıştır. Hayatının geri kalanını memleketinin çeşitli beldelerinde kadılık yapmakla geçirmiştir.

İbn Battûta’nın ülkesi Fas’ta 1996-1997 yılı, İbn Battûta yılı olarak kutlanmış. Bu kapsamda bir takım anma törenleri yapılmış, yapılan etkinlikler çerçevesinde İslam, Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (ISESCO), Tanca şehrinde İbn Battûta adına bir müze kurmuştur.¹⁵

Seyahatnamesiyle dünya çapında bir üne sahip olan İbn Battûta’ya gezdiği yerlerdeki insanlar tarafından çokça değer verilmiştir. Mesela, Maldiv Adalarında kaldığı bir buçuk yıl süresince kadılık yapmış, bu coğrafyadaki insanlara İslam dinini tebliğ etmiş ve bu insanlar tarafından çok sevilmiştir. Maldivler’in başkenti Mali’deki bir müzede İbn Battûta’ya da yer verilmiştir. İbn Battûta’nın ölüm tarihi, kesin olarak bilinmemektedir. Ömrünün sonuna kadar Tamesna’da kadılık yaptığını bildiğimiz İbn Battûta’nın mezarının tam olarak nerede olduğu bilinmemekle birlikte ölüm tarihi 770/1368’dir.¹⁶

2. İbn Battûta Seyahatnamesi

Arapça “gezi, gezmek” manasına gelen seyahat (aslı siyaha) ile Farsça “risale, mektup” manasına gelen name kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan seyahatname kelimesi “gezi yazısı, gezi mektubu, gezi eseri” anlamlarına gelmektedir.¹⁷ Gezi yazısı olarak bilinen seyahatnameler, bir yazarın yaptığı seyahatlerden elde ettiği izlenimlerini, hislerini, duygularını, duyduklarını, gözlemlerini ve tecrübelerini şifahî ya da kitabî olarak ele aldığı eserlerdir. Seyahat, gönüllü veya zorunlu olabilir. Bu seyahatler, sırf seyahat amaçlı olabileceği gibi dinî, siyasî, ilmî, iktisadî, harbî, sıhhî, sefirlik, ajanlık,

¹³ Mehmet Şeker, “İbn Battûta Seyahatnâmesi’nde Türk Devletleri”, *Türkistan Gündemi*, 2015.

¹⁴ Derviş, Farsça bir kelime olup dilenci, yoksul ve muhtaç anlamlarına gelir. Zamanla tüm İslam coğrafyalarına yayılan derviş kelimesi dilenci, yoksul ve muhtaç anlamlarından sıyrılıp daha geniş anlamlar ihtiva etmiştir. Dervişlik, yoksulluğu, gönül zenginliğini, dünyaya tamah etmemeyi ve dünyanın fani olduğunu daima hatırlamayı ifade eden bir kelime haline gelmiştir. Dervişler, Anadolu topraklarının fethedilmesinde ve İslamlaşmasında çok önemli roller üstlenmişlerdir. Bkz. Tahsin Yazıcı, “Derviş”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994),9/188.

¹⁵ Aykut, “İbn Battûta”, 19/363.

¹⁶ Aykut, “İbn Battûta”, 19/361.

¹⁷ Hüseyin Yazıcı, “Seyahatnâme”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/9.

yeni yerler görme, farklı kültürleri tanıma, dini görevlerde bulunma, ticari ve siyasi ilişkiler kurma, göç ve salgınlardan kaçış vb. çeşitli nedenlerle de yapılabilir. Seyahatnameler, edebî bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasında Arap edebiyatında bir edebi tür olarak rihlenin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir ve kadim bir geçmişi vardır. Buradan çıkarılacak sonuç, seyahatlerin sadece ilim peşinde koşan veya değişik yerleri gezip görme meraklısı seyyahlarca yapılmadığıdır.¹⁸ Acısıyla, tatlısıyla, heyecanıyla, macerasıyla yapılan bu seyahatlerin gelecek kuşaklara aktarılması kadar normal bir durum söz konusu olamaz. Seyahatnameler de gelecek kuşaklara kültür mirasını ve bilgi birikimini aktarma görevini yerine getirirler.

İbn Battûta yaptığı seyahatlerini orijinal adı Tuhfetü'n- Nuzzâr fî Garâibi'l- Emsâr ve Acâibi'l- Esfâr olan ancak er-Rihle veya Rihletü İbn Battûta diye meşhur olan kitabında sunmuştur. Arap edebiyatında seyahatname kelimesinin yerine rihle kelimesi kullanılır. Edebür-rihle, edebür-rahlat gibi terkipler, İbn Battûta seyahatnamesinin çeşitli dillere çevrilmesinden sonra Arap edebiyatında kullanılmaya başlanmıştır. Kuran-Kerim'de Kureyş suresinde, Kureyş kabilesinin yaz ve kış aylarında yaptıkları yolculuk ve seyahatler de rihle kelimesiyle ifade edilmiştir.¹⁹ Ayrıca yeni bir hadis öğrenmek, hadis toplamak, ravileri araştırmak ve raviler hakkında bilgi edinmek için de yolculuklar yapılyordu. Bu tür yolculuklara da rihle denilmiştir.²⁰ Hadis öğrenmek için yapılan yolculukların amacı, değişik yerleri gezip görme merakı değildi. Genelde yapılan yolculuklarla ilgili bilgiler sunulmamış, çoğunlukla hadisler ve raviler hakkında bilgiler sunulmuştur.

İbn Battûta, yaklaşık yirmi sekiz yıl süren seyahatlerini bitirdikten sonra memleketine dönmüştür. Fas sultanı Ebu İnan Faris el-Merini, İbn Battûta'yı yanına çağırarak seyahatlerini kaleme almasını buyurdu. İbn Battûta da seyahatini, gezip gördüğü yerleri ve tecrübelerini yazmaya başladı. 3 Zilhicce 756 tarihinde seyahatini yazıya aktarma işini bitirdi. Ebu İnan Faris el-Merini, kâtip Muhammed b. Muhammed b. Cüzeyy el-Kelbî'ye yazılacak seyahatnameyi tanzim etmesini ve edebi üslupla kaleme alıp hazırlamasını emretti. Muhammed b. Muhammed İbn Cüzeyy, ünlü Arap dili ve

¹⁸ Ahmet Gemi, "Arap Edebiyatında Seyahatname/Rihle Türü Bağlamında Meşhur Arap Seyyahların Gözüyle Mardin", *Doğu Araştırmaları* 2/16 (2016), 40-41.

¹⁹ Yazıcı, "Seyahatnâme", 37/9.

²⁰ İbrahim Hatiboğlu, "Rihle", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/107.

edebiyatı âlimi, şair Şerif el-Gırnâtî'nin öğrencisidir.²¹ İbn Cüzeyy, Ebu İnan Faris el-Merini'nin bu emrini yerine getirip Safer ayı 757 yılında (Şubat 1356) gerekli düzenlemeleri yaparak eserin yazımını bitirmiştir.²²

İbn Battûta, genelde kısa, basit, düz, açık cümlelerle ve canlı betimlemelerle seyahatlerini İbn Cüzeyy'e iletmiştir. İbn Cüzeyy de bu notları tanzim ederek kaleme aldı. İbn Cüzeyy'in seyahatnameye çok dokunmadığı göze çarpmaktadır.²³ İbn Battûta, ilimle iştigal eden bir kabileden gelmesine ve medrese eğitiminden geçmiş olmasına rağmen sıradan bir insandır. Hadiseleri yalnızca maceracı ve meraklı bir insan gibi dile getirir. Bu da adeta İbn Battûta'nın tarafsızlığını kanıtlar niteliktedir. İbn Battûta'nın halktan biri olduğu, edebî yönünün ağır basmadığı anlaşıyor ve bazı hadiseleri avam ağzıyla aktardığı görülüyor. Ara sıra gelişigüzel ve argo sayılabilecek betimlemeler yapmıştır. Afrika siyahîleri ile ilgili fikirleri de bu kanıya götürmektedir. Ama İbn Battûta, olayları son derece dikkatli bir şekilde okuyan ve özellikle insan unsuruna odaklanan bir gözlemcidir.²⁴

İbn Cüzeyy ise edebi yönü ağır basan bir üslup ile tanzim etmiştir. Düzelttiği notlara şiir ve dipnotlarla eklemeler yapmış, yorumlarını da katmıştır. Abartılı ve şatafatlı ifadeler kullanmış ve çağdaşları Memlük sarayının kâtipleri olan Kalkeşandi, el-Ömeri gibi tuhaf benzetmeler yapmıştır.²⁵ İbn Battûta ve İbn Cüzeyy'in değindiği kısımların üsluplarının bu kadar farklı olması seyahatnamenin İbn Battûta'nın özgün eseri olduğunun kanıtıdır. Neticede İbn Cüzeyy'in bir kâtip olduğu unutulmamalıdır. İbn Cüzeyy'in müdahale ettiği kısımların edebî anlamda kendisini belli eden ifadeler olması doğaldır. İbn Cüzeyy'in bazı kısımları olduğu gibi iletmediğini bazı kısımlara katkıda bulunduğunu görmekteyiz. Seyahatnamede de belirttiği gibi bazı bölümler eklemiş, şiirler ve bazı hikâyeleri esere katmıştır. Ayrıca dokunduğu kısımlarda genellikle 'İbn Cüzeyy der ki' söylemiyle dile getirmesi de iddiamızı destekleyen bir niteliktedir.²⁶ İbn Cüzeyy'in müdahale ettiği kısımlar pek fazla değildir. Kendisi de çok fazla müdahale etmediğini aktarmıştır.

²¹ Zülfikar Tüccar, "Şerif el-Gırnâtî", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/583.

²² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/XXXII.

²³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/XXXII.

²⁴ Aykut, "İbn Battûta", 19/363.

²⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/XXXIV.

²⁶ Aykut, "İbn Battûta", 19/363.

İbn Battûta, yolda beklenmedik kötü olaylarla karşı karşıya gelir. Bir keresinde deniz yoluyla seyahat ederken gemi batma tehlikesi geçirir. Bir kere de hırsızlığa maruz kalmıştır. Bu olaylar sırasında seyahatiyle ilgili notlarını yitirir. Ama İbn Battûta, çok kuvvetli olan hafızası sebebiyle ayrıntılarıyla birlikte hatırlayıp eserini meydana getirmiştir. İbn Battûta, İslam dünyasının en zorlu dönemlerinden birinde seyahat etmiştir. Bir taraftan Moğollar İslam dünyasını kasıp kavuruyorlar, yakıp yıkıyorlar. Diğer taraftan İslam dünyasındaki yönetimlerde zafiyetler ortaya çıkmıştır. Özellikle de Anadolu coğrafyasında henüz siyasi birlik kurulmamıştır. Bu yüzden Müslümanlar kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalmışlardır. Dağınık coğrafyalarda çeşitli beylikler ortaya çıkmış, emirlikler kurulmuş ve farklı farklı yönetimler meydana gelmiştir.²⁷ Böyle zor bir zamanda İbn Battûta, seyahatlerini gerçekleştirmiştir.

İbn Battûta'nın seyahatnamesi, Afrika tarihi ve özellikle de Batı Afrika'daki Müslümanların tarihi için, Deşt-i Kıpçak ve çevresi bakımından ve Hindistan'daki Türk idaresinden bahsetmesi bakımından birinci el kaynak hükmünde olduğu ortaya çıkmaktadır. İbn Battûta'nın seyahatnamesi, ahilik çalışmaları için de en temel ve en önemli kaynaklardan birisidir. Ahilik kurumunun temel ilkelerini, kurallarını, prensiplerini ve çalışma biçimini aktaran bir kaynaktır. Anadolu coğrafyasındaki ahilik teşkilatı için de birinci el kaynak olduğu ortaya çıkmaktadır. Anadolu'daki beylikler dönemi tarihi için de son derece önemli bir kaynaktır. Moğol istilasından sonra Anadolu'da kurulan beylikler, özellikle de Batı Anadolu'da kurulan uç beyliklerin tarihi için önemli bir kaynaktır. Seyahatname, İslam tarihi, medeniyet tarihi, kültür tarihi, sosyoloji, İslam sanatı, sosyal tarih, tasavvuf tarihi gibi sahalardan ele alınabilecek kadar geniş bir bilgi hazinesine sahiptir.²⁸

İbn Battûta'nın seyahatnamesinin diğer seyahatnamelerden farklı özellikleri göze çarpıyor. Seyyah, gezip gördüğü yerlerden kendisine ilginç gelen yerleri anlatıyor. Sadece gördüğü yerleri aktarma ihtiyacı hissetmeyerek çok sık görülen yerleri ve çokça bahsedilen yerleri tekrar etmiyor. Bu yönüyle oldukça özgün bir çalışmadır. Bir de çok çok geniş bir coğrafyayı geziyor ve gezdiği yerlerde de çok çeşitli diller konuşuluyor. İbn Battûta, bu dillerin bir kısmını öğreniyor. Mesela, Türkçe ve Farsçayı öğrenmiştir. Bu dilleri öğrendiği için özellikle Hindistan coğrafyasındaki seyahatlerinde herhangi bir

²⁷ Şeker, "İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde Türk Devletleri", 2015.

²⁸ Şeker, "İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde Türk Devletleri", 2015.

sıkıntı çekmiyor. Seyahatname, olmasaydı birçok önemli bilgiden mahrum kalacaktık. Yukarıda seyahatnamenin birçok bilgi için birinci el kaynak hükmünde olduğuna değinilmiştir. Anadolu’da ahi yiğitleri ile ilgili en temel ve en önemli bilgileri seyahatnamede görülmüştür. Maldiv Adalarında İslam dininin yayıldığını, hüküm sürdüğünü, adaları bir prensesin idare ettiğini ve bu bölgede Türkçe konuşulduğunu seyahatnameden öğreniyoruz. Hindistan coğrafyasında hüküm süren Türk hükümlerliği ve Türk emirleri hakkındaki bilgileri, yine seyahatnameden öğrenmekteyiz. Seyahatnamede hem Uzakdoğu’nun hem de Batı Afrika’nın İslam tarihi için önemli olan bilgilerini içerdiğini ve bu bakımdan son derece önemli olduğunu biliyoruz. Diğer seyahatnamelerle karşılaştırıldığında doğruluğu teyit edilebilen birçok örneğin ve önemli bilginin var olduğunu biliyoruz.²⁹ Kısacası, dünya tarihi içinde son derece büyük bir önem barındıran seyahatnamenin, XIV. yüzyıla XXI. yüzyıldan bakmaya ve o dönemi daha iyi anlamaya vesile olduğunu söyleyebiliriz.

Seyahatname üzerinde sayısız çalışmanın yapıldığını ve birçok önemli bilgiye kaynaklık ettiğini bilmekteyiz. Bugün sayısız dile çevrilen bu eser, dünya tarihinin en önemli seyahatnamelerinden biri olarak sayılmakta ve sayısız tarihsel araştırma ve incelemeye kaynaklık etmektedir. İbn Battûta ve İbn Battûta’nın gezilerinden ilk olarak bahseden yazarlar Lisanüddin İbnü’l Hatib, İbn Haldun, İbn Hacer Askalani ve Fas devletinin elçisi Temgruti’dir. Daha sonra bahseden müellifler ise Makkari, Zebidi ve Muhammed b. Fethullah b. Mahmut Beyluni olmuştur. Seyahatnameyi Müslümanlara tanıtan ilk müellifin Temgruti olduğu bilinmektedir.³⁰

Seyahatname üzerinde yapılan ilk çalışma ise Muhammed b. Fethullah b. Mahmut Beyluni’nin hazırladığı muhtasardır. Bu çalışmayı Samuel Lee İngiliz diline çevirmiştir. Fransa’nın sömürgeci idaresi, Cezayir’i işgaliyle birlikte buradaki kütüphaneyi ve dolayısıyla seyahatnamenin nüshalarını da taşımıştır. C. Defremery ve B. R. Singuinetti bu nüshaları büyük bir özveri ve çalışmayla zengin dipnotlar ekleyerek dört cilt halinde Fransızcaya çevirmişlerdir. Stephane Yerasimos ise C. Defremery ve B R. Singuinetti’nin çevirisini zengin bölümlerle daha da genişletmiştir. Seyahatnameyi F. Gabrielli İtalyancaya, Serafin Fanjul ve Federico Arbos ise İspanyolcaya çeviriler yapmışlardır. Zamanla daha donanımlı, ayrıntılı ve zengin çeviri ve şerhler yapılmıştır. H. A. R. Gibb’e

²⁹ Şeker, “İbn Battûta Seyahatnâmesi’nde Türk Devletleri”, 2015.

³⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/XL-XLI.

ve Ross E. Dunn'a ait olan çalışmalar en zengin ve kıymetli çeviriler olarak değerlendirildikleri için muteber kabul edilmiştir.³¹

Abdülhadi Tazi'nin alışması Arapça yazılan en özgün, en ciddi ve en son çalışmadır. Tazi, ayrıntılı ve karşılaştırmaya dayalı, beş cilt şeklinde özgün bir ürün ortaya koymuştur. Türkçe olarak Mehmet şerif Paşa, C. Defremery ve B. R. Singuinetti'nin nüshasını üç cilt olarak çevirmiştir. (EK 7) Muallim Cevdet ise seyahatnamenin ahilik kısmına Arapça bir zeyl hazırlamıştır. (EK 3) Mümin evik ise Mehmet şerif Paşa'nın çevirisini sadeleştirmekle yetinmiştir. İsmet Parmaksızıoğlu ise "İbn Battûta Seyahatnamesinden Seçmeler" isimli kitabını Kùltür Bakanlığının 1000 temel eser çalışması kapsamında, seyahatnamenin sadece Türklerle ilgili kısmını yayımlamıştır. Mehmet şeker ise *Anadolu Sosyokùltürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik* adlı bir eser yazmıştır.³²

Seyahatname üzerinde yapılan son Türkçe eviri olan Sait Aykut'un evirisi, Abdülhadi Tazi'nin çevirisi ana kaynak olarak ele alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca İngilizce ve Fransızca tercùmelerden de istifade ederek en bilimsel çeviriyi okuyucuların istifadesine sunmuştur. Sait Aykut, eserinde her bölümden sonra eklediği detaylı bilgi barındıran notlarıyla, bölümleri belirlerken coğrafi sınırları ön planda tutmasıyla, eserin orijinal nüshasındaki şiirleri eklemesiyle bundan sonraki araştırmalara iyi kaynaklık edeceğini ümit ediyoruz. Bu tez çalışmamızda seyahatnamenin en bilimsel çalışması olduğunu düşündüğümüz Sait Aykut'un çevirisini esas kaynak olarak aldık.

3. İbn Battûta'nın Seyahatleri

Tancalı İbn Battûta, ortaçağın en büyük Müslùman seyyahı unvanını hak etmesine vesile olan seyahatine hac yapma niyetiyle Hicaz'a doğru yola çıkarak başlamıştır. Bu sırada İbn Battûta, henüz yirmi iki yaşında bir delikanlı idi. Tanca'dan yola koyularak Afrika sahil şeridini takip ederek İskenderiye'ye varmıştır. Kâtip İbn Cüzeyy, İbn Battûta'nın Müslùmanların seyyahı olduğunu ve en çok gezen Müslùman seyyah olduğunu belirtir.³³ İbn Battûta, bazen kalabalık bir grupla seyahat etmiş bazen de sadece ailesiyle seyahat etmiştir. İbn Battûta'nın arkadaşları genel olarak seyyahlardan, hacılardan, ulemadan ve rehberlerden oluşmaktadır. (EK 5)

³¹ Aykut, "İbn Battûta", 19/367.

³² Aykut, "İbn Battûta", 19/368.

³³ Aykut, "İbn Battûta", 19/361.

İbn Battûta, İskenderiye’de Şeyh Burhanettin ile tanıştı. Şeyh Burhanettin’in seyahat ile ilgili telkinleri karşısında kayıtsız kalamadı ve onun tesirinde kaldı. Belki de hiç aklında olmayan ve hayatında yer almayan seyahat fikri, bu andan sonra hayatının merkezinde yer aldı. Çünkü İbn Battûta, seyahatine henüz yeni başlamışken Kızıldeniz’in kıyısındaki Ayzab limanına gelerek Cidde’ye geçmek istediğinde buranın siyasi nedenlerden dolayı karıştığını görmüştür.³⁴ Buna rağmen seyahat etme arzusundan ödün vermemiştir. Nitekim ileride değineceğimiz gibi güvenlikle ilgili birçok olayla karşılaşmasına rağmen yirmi sekiz yıl boyunca seyahat etmekten de kaçınmamıştır. Esasen İbn Battûta’nın Hint, Sind ve Çin gibi ülkelere seyahat etme ve bu bölgeleri görme arzusu, temel hedefidir. XIV. yüzyılda seyahat etme imkânlarının kısıtlı olması, İbn Battûta’yı daha zor ve daha uzun bir maceraya yönlendirmiştir.

İskenderiye’den çıkan İbn Battûta, Kahire’ye gitmiştir. Akabinde Mısır’ın kuzeyine, Said bölgesine ulaşmıştır. Humeysera’da Şazeli tarikatı şeyhi Ebu’l Hasan eş-Şazeli’nin türbesine uğramıştır. Sonra uluslararası statüde olduğunu belirttiği Ayzab limanına gitmiştir. Ayzab limanından Cidde’ye gitmek istese de siyasî karışıklıktan dolayı vazgeçmiş ve Kahire’ye geri dönmek zorunda kalmıştır. Seyahatinin bu bölümünde kuzeye yönelerek Filistin, Lübnan, Suriye bölgesine hareket etmiştir. Kudüs, Aclun, Akka, Sur, Taberiye, Halep ve Antakya bölgelerini gezdikten sonra Dımaşk’a ulaşarak ramazan ayını burada geçirmiştir. Bu süre zarfında on dört âlimden icazet almıştır. Bunların arasında Hanefi fakihî Şihabeddin İbn Şihne ve iki kadın muhaddis bulunmaktadır. Dımaşk’tan hacı kafilesıyla birlikte Hicaz’a gitmiştir. Kasım 1326 tarihinde ilk hac görevini yerine getirir. Hac görevini bitirdikten sonra Irak’a yönelir Bağdat üzerinden İsfahan’a varır. İsfahan’da Şeyh Kutbeddin ve Şeyh Mecdüddin gibi ilim adamlarının derslerine devam eder. Hatta Şeyh Kutbeddin’den tarikat tacı giymiştir.³⁵ İbn Battûta, bu tacı giyerek tarikat halkasına dâhil olmuştur. Taç giyme, tasavvufta şeyh ile mürid arasında manevi bir bağ meydana getiren maddi bir araç olarak benimsenmiştir. Ayrıca taç, insanı nefsin istek ve arzularından kurtarıp İslam ahlakını kazandırmaya işaret etmiştir.³⁶

³⁴ Aykut, “İbn Battûta”, 19/361.

³⁵ Aykut, “İbn Battûta”, 19/361.

³⁶ Semih Ceyhan, “Taç”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/364.

Seyahatinin bu bölümünde Şiraz'a gitti. Oradan önce Tebriz'e sonra tekrar Irak'a yöneldi. Kuzey Irak'ı gezerek Cezire-i İbni Ömer, Nusaybin, Sincar ve Mardin'i gezdi. Tekrar Bağdat'a dönerek 1327-1330 yılları arasında üç defa hac vazifesini yerine getirdi.³⁷ Bu süre zarfında Arabistan bölgesinde kaldığı seyahatnameden öğrenilmektedir.

Hac vazifesini bitirdikten sonra Doğu Afrika kıyılarını gezmiştir. Cidde'den Kızıldeniz'e doğru yola çıkan seyyah, Yemen'e ulaştı. Zebid, Cebele, Taiz, San'a'yı dolaşarak Aden körfezinden Doğu Afrika kıyılarına çıkmıştır. Sahil şeridini takip ederek Somali, Kenya, Tanzanya'yı gezdi. Tekrar deniz yoluyla Yemen'e döndü. Umman üzerinden Basra Körfezi'nde İran kıyısındaki yerleri dolaşarak tekrar Hicaz'a geldi. 1332 yılında beşinci defa hac vazifesini yerine getirmiştir. Artık rotasını Hindistan'a çeviren İbn Battûta, Kızıldeniz'de şiddetli bir fırtınaya yakalandı. Ayzab limanı taraflarında karaya vurdu. Nil boyunca yol alarak Kahire'ye tekrar dönmek zorunda kaldı. Sonra Gazze, Kudüs, Remle, Akka üzerinden Lazkiye'ye vardı.³⁸

Lazkiye'de bir Cenevizlinin gemisine binerek Türkiye'ye doğru denize açıldı. Alanya'ya ulaşarak 'Bilad-ı Rum, Mülk-i Rum' olarak bilinen Anadolu'yu gezmeye başladı. Rûmî kelimesi Selçuklular ve Osmanlılar'da hem Anadolu coğrafyasını belirtmek için hem Anadolu coğrafyasında yaşayanlar için kullanılmıştır. Müslüman olsun veya olmasın Anadolu'da yaşayan herkes için kullanılmıştır. Rum memleketi diye anılan Anadolu coğrafyasında yaşayanlara Anadolulu ve Osmanlı anlamındaki Rûmî tabiri kullanılır. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde ahi yiğitlerinin oluşturduğu dört önemli grup olan Abdalân-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Baciyan-ı Rum ve Gaziyân-ı Rum gruplarından³⁹ da anlaşıldığı üzere 'Anadolu coğrafyasında yaşayanlar' anlamında kullanılmaktadır. Ancak XIX. yüzyıldan itibaren bu tabir tamamen ortadan kalkarken sadece Grekçe konuşan etnik bir grubu ifade eden Rum kelimesi, bu anlamıyla yaygın bir biçimde kullanılmıştır.⁴⁰

Alanya'dan Anadolu topraklarına basan İbn Battûta, bir dizi seyahat gerçekleştirmiş. İbn Battûta'nın Alanya'dan sonraki seyahat düzeni şu şekildedir: Antalya, Burdur, Isparta, Eğirdir, Gölhisar, Karaağaç, Denizli, Tavas, Muğla, Milas,

³⁷ Aykut, "İbn Battûta", 19/362.

³⁸ Aykut, "İbn Battûta", 19/361.

³⁹ Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, ed. Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç (İstanbul: K Kitaplığı Yayınları, 2003), 198.

⁴⁰ Casim Avcı, "Rum", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/225.

Bercin, Konya, Karaman, Aksaray, Niğde, Kayseri, Sivas, Amasya, Sonisa⁴¹, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Selçuk, İzmir, Manisa, Foça, Bergama, Balıkesir, Bursa, İznik, Mekece, Geyve, Yenice, Göynük, Mudurnu, Bolu, Gerede, Safranbolu, Kastamonu ve Sinop şehirlerine uğramıştır. Anadolu’da camileri, mescidleri, medreseleri, tekke ve zaviyeleri özellikle de ahi tekke ve zaviyeleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Anadolu’da gittiği, gezdiği her yeri beğenmiş, sevmiş ve övmüştür. XIV. yüzyılda Anadolu’nun siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel, dini, idari yapısını gözler önüne sermiştir.⁴²

Sinop’tan Karadeniz’in kuzeyine Kırım’daki Kerç limanına gitmiştir ve Deşt-i Kıpçak’ı gezerek Kazan yakınlarındaki Bulgar şehrine gitmiştir. Deşt-i Kıpçak denilen bölge, Karadeniz’in kuzeyinde yer alan bozkırlardır. Bu bölgeye bu ismi Arap coğrafyacıların vermiştir.⁴³

İbn Battûta, Arzızulumat’a (karanlıklar ülkesi, Sibirya) gidemediğini ifade ederek Özbek Han’ın kafillesiyle İstanbul’a doğru yola çıkmıştır. Özbek Han’ın zevcesi Beylun, Bizans İmparatoru’nun kızıdır. Kafilayla İstanbul’a gelen İbn Battûta, yeniden Deşt-i Kıpçak’a dönmüştür. Özbek Han’ın ülkesini Çin’e bağlayan ticaret yolunu takip ederek önce Saraycuk’a sonra da en güzel Türk şehri diye isimlendirdiği Harizm (Ürgenç) şehrine gitmiştir. Daha sonra Buhara’ya giden İbn Battûta, burada meşhur Hanefi fakihî ve kelim alimi Sadrüşşeria ile tanışır. Sadrüşşeria, dedesinin ölümüne kadar Buhara’da kalmıştır. Dedesinin ölümünden sonra Herat’ta yaşamış ve daha sonraları tekrar memleketi Buhara’ya yerleşmiştir. Galiba İbn Battûta, Buhara’ya uğradığında Sadrüşşeria, Herat’tan daha yeni dönmüştür. Sadrüşşeria, hayatının son demlerine kadar Buhara’da yaşamış, talebe yetiştirmiş ve eser telif etmekle iştigal etmiştir.⁴⁴ İbn Battûta, Buhara’da İmam Buhari’nin ve Şeyh Seyfeddin el-Baharzi’nin mezarlarını ziyaret etmiştir. Buradan önce Semerkant’a daha sonra da Herat’a gitmiştir. Akabinde Tus, Serahs ve Bistam şehirlerine uğramıştır. 1 Muharrem 734’te (12 Eylül 1333) Kabil ve Gazne üzerinden İndus vadisine varmıştır.⁴⁵ Ve nihayet seyahatinin amacı olan Hindistan’daki Delhi Türk Sultanlığı topraklarına girmiştir. Hindistan’da Sultan

⁴¹ Sonisa, Amasya iline elli kilometre uzaklıktaki bir beldedir.

⁴² Aykut, “İbn Battûta”, 19/362.

⁴³ Aykut, “İbn Battûta”, 19/362.

⁴⁴ Şükrü Özen, “Sadrüşşeria”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/428.

⁴⁵ Aykut, “İbn Battûta”, 19/362.

Muhammed b. Tuğluk'un koruması altında dokuz yıl kalmıştır. Ayrıca yedi yıldan fazla bir sürede Sultan Muhammed b. Tuğluk'un isteğiyle kadılık yapmıştır. Dolayısıyla seyahatnamede Hindistan ile ilgili epey ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Sultan Muhammed b. Tuğluk'tan ayrılmak isteyen İbn Battûta, Çin'e elçi olarak görevlendirilince bundan memnun olup tekrar yollara düşmüştür. Yolda savaşlardan, fırtınalardan başını kaldıramamış hatta hırsızlığa uğramıştır. Bütün bunlara rağmen seyahat etme arzusunu içinden atamamıştır. Delhi'den ayrılan İbn Battûta, güneyde sahil boyunca uzanan bölgeleri geçerek Kalilüt'e gitmiştir. Uğradığı Malabar sahillerindeki Müslümanlar hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bölge halkının Müslüman ve iyi ahlaklı olduğunu ancak kadınların tesettüre hakkıyla riayet etmediklerini belirtmiştir. Daha sonra Maldivlere giderek bir buçuk yıl orda kalır ve orada kadılık görevini üstlenmiştir. Seyahatnameden öğrendiğimize göre İbn Battûta, özellikle kadınlar hakkında verdiği kararların ağır olması ve halkın memnuniyetsizliğinden dolayı Maldivler'den ayrılır. Seylan adasına gider. Ada'daki Serendib dağına çıkarak Hz. Adem'e ait olduğuna inanılan ayak izlerini görür. Daha sonra Bangladeş'e gitmiştir. Bangladeş sahillerini gezer ve bu ülke hakkında bilgiler vermiştir. İbn Battûta, ilginç geleneklerinin olduğunu belirttiği Berehnegar bölgesine geldiğini belirtir. Daha sonra Cava, akabinde Sumatra'ya gider ve Malaka Boğazı'ndan Malezya'daki Kakula limanına gitmiştir.⁴⁶

Bir aylık deniz seyahatinden sonra Tavalisi adında bir ülkeye gittiğini söyler. Tavalisi ülkesinin Türkçe konuşan bir prenses tarafından idare edildiğini belirtir. Bu ülkeden on yedi günlük bir yolculuktan sonra Çin'in Zeytun limanına varmıştır. Sefirlik vazifesiyle geldiği için saygın bir konumda karşılanmıştır. Sefir olarak Hanbalık'a (Pekin) gider. Ardından Çin'den ayrılarak tekrar Cava ve Sumatra'ya geçerek Malibur sahillerinden Basra Körfezi'ne gelir. Irak ve Suriye üzerinden Mısır'a varmıştır. Mısır'dan da Hicaz'a giden İbn Battûta, (749/1349) altıncı defa hac vazifesini yerine getirir. Hicaz'dan İskenderiye'ye gider, oradan deniz yoluyla Sardunya adasına çıkar. Cagliari limanından tekrar deniz yoluyla nihayet memleketi Fas'a gitmiştir.

Memleketinde bir müddet kalan İbn Battûta, Endülüs'e gitmiştir. Sırasıyla Marbella, Maleka (Malaga), Hamma üzerinden Gırnata'ya (Granada) gider ve aynı yoldan memleketine geri dönerek Marekeş'e gider. İbn Battûta'nın içindeki yolculuk

⁴⁶ Aykut, "İbn Battûta", 19/362.

tutkusu henüz bitmemiştir. Mali'ye doğru tekrar yola çıkar. Büyük Sahra'yı geçerek Nijer'e gitmek istemektedir. Çünkü Nijer'de ülkenin adaletiyle meşhur olan sultanı Mense Süleyman ile görüşür. Ülkeyi daha da gezmek ister. Ama Nijer'in içine fazla ilerlemeden Merini sultanından gelen buyruğa binaen Zilkade 757'de (Aralık 1353) memleketine doğru yola çıkmıştır. Son seyahatinde İç Batı Afrika hakkında değerli veriler sunmuştur.⁴⁷

İbn Battûta'nın seyahatleri ile ilgili ilginç detaylar bulunmaktadır. Öncelikle seyyahın dünyanın farklı beldelerini görme arzusuyla yola çıkması en önemli özelliği olarak göze çarpıyor. İbn Battûta, seyahat ederken sürekli farklı rotaları kullanarak bolca zikzaklar çizmiştir. Hatta aynı yoldan iki defa geçmemek ilkesiyle hareket ettiğini bile söyleyebiliriz. İbn Battûta, gezilmeyeni gezmek, görülmeyeni görmek arzusu ve ümidiyle farklı yolları denemiş olabilir. Birçok defa rotanın dışına çıkıp düzgün veya bilinen yoldan sapıp öbür taraftan gitmiştir. İbn Battûta'nın hedefinin İslam dünyasını tanımak, Müslümanların hal ve hareketlerini, inançlarını görmek ve gözlemlemek olduğunu söyleyebiliriz. İbn Battûta, gezdiği coğrafyalarda gayrimüslim unsurları da tespit etmiş ve onları da ihmal etmemiştir. Gayrimüslimler hakkında bilgiler vermiştir. Özellikle de Afrika ve Hindistan'daki gayrimüslim unsurlar hakkında bilgiler vermiştir. Törelere dinî inanışlara kadar birçok bilgiye değinmiştir.⁴⁸

Daha önce de ifade edildiği gibi İbn Battûta, seyahatlerini bitirdikten sonra ömrünün geri kalanını memleketi Fas'ta sultanın meclisinde danışmalık ve çeşitli yerlerde kadılık görevlerinde bulunarak geçirmiştir. İbn Battûta, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını kaplayan büyük bir coğrafyayı gezmiştir. Bu gezdiği coğrafyalar hakkında günümüze ışık tutan değerli bilgiler aktarmıştır.⁴⁹

⁴⁷ Aykut, "İbn Battûta", 19/363.

⁴⁸ Şeker, "İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde Türk Devletleri", 2015.

⁴⁹ Aykut, "İbn Battûta", 19/363.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYAHATNAME'DE ANADOLU DİNÎ VE SOSYAL YAPILARI

A. CAMİ VE MESCİD

Cami kelimesi, Arapça cem' kökünden gelen "toplayan, bir araya getiren" anlamındadır. Mescid ise Arapça "eğilmek, tevazu ile alını yere koymak" anlamındaki secde kökünden gelen "secde edilen yer, namaz kılınan yer" anlamına gelir. Genelde Cuma namazlarının eda edildiği, minberi bulunan ibadet yerlerine cami, Cuma namazlarının eda edilmediği, hutbe için minberi bulunmayan küçük ibadet yerlerine de mescid denilmiştir.⁵⁰ Fakat İslam dininde en önemli ibadet yerleri olan Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa çok önemli ve çok büyük olmalarına rağmen mescid olarak anılmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Peygamber'in (sav) hadislerinde ve klasik İslam kaynaklarında cami kelimesinin yerine mescid kullanılmıştır. İslam medeniyetinin ve kültür mirasının nesilden nesle aktarıldığı temel kurumlarından olan cami, medrese ve tekke, Hz. Peygamber döneminde Mescid-i Nebevi'de tek çatı altında faaliyetlerini yürütmüştür. Mescid-i Nebevi'de yapılan işler daha sonraki devirlerde mescid, medrese ve tekkeler ile yapılmaya çalışılmıştır. İslam'ın üç kıtaya yayılmasıyla birlikte tekke ve zaviyeler çoğalıp yaygınlaşmaya başlamıştır.

İslam medeniyetinde din eğitimiyle ilgili olarak yukarıda verilen bilgilerden hareketle üç kurumun ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bunlar; mescid, medrese ve tekkedir. Hz. Peygamber'in (sav) yalnız olarak idare ettiği eğitim konusu daha sonra birçok alana ayrılarak farklı kişi ve kurumlarca idare edilmiştir. Mescitler kulluk vazifelerinin ifa edildiği yerler için, medreseler ilim yuvaları için tekke ve zaviyeler ise kalbî, manevî ve ahlakî eğitim için yapılan meskenlerdir.⁵¹ İnsan bedeni, biyolojik olarak nasıl ki belli aşamalarla geliyorsa insanın ruhu da belli mertebelerle kemale erer. Manevi eğitim kurumları olarak nitelendirebileceğimiz tekke ve zaviyeler, insanoğlunun fitratında olan bir yaratıcıya inanma ve ona kulluk etme ihtiyacını giderdiği kurumlardır.

İslam medeniyetinde ilim mirası gelecek kuşaklara aktararak bugünlere gelmiştir. Bunun için ilim yuvaları yapılma ihtiyacı hissedilmiş, Hz. Peygamber (sav) döneminde yapılan Mescid-i Nebevî ve hemen yanındaki suffe ise tam da bu ihtiyacı karşılamıştır.

⁵⁰ Ahmet Önkal - Nebi Bozkurt, "Cami", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/46.

⁵¹ Mustafa Kara, "Tekke Eğitimi ve Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 6/12 (2008), 107.

Mescid-i Nebvî'nin bireysel veya cemaatle yapılan ibadetler gibi bizzat Hz. Peygamber'in (sav) eğitim verdiği bir medrese, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın olduğu yer, toplumun derdini anlattığı ve derdine çare bulunduğu mekân gibi birçok fonksiyonu vardı. Müslümanlar bu fonksiyonları miras olarak görmüşlerdir. Bilhassa tasavvufi düşüncede tüm tarikat silsileleri Hz. Peygamber'e (sav) ulaştığı için Hz. Peygamber (sav) ilk mürşid kabul edilmiştir. Mescid-i Nebvî'de barınan, ilimle iştilal eden Ashab-ı Suffe'nin ilk dervişler olduğu kabul edilmiştir.⁵²

1. Cami ve Mescidlerin Tarihçesi

İslam âleminin, topluma yani cemaate yön veren kurumları arasında sayılan ilk mekânlar, mescid ve camiler olarak bilinir. İlk mescid, Hz. Peygamber (sav) döneminde inşa edilmiştir. Hz. Peygamber (sav) döneminden sonra mescitler genişletilerek camiler yapılmıştır. H. 4/ M. 10. asırda “cami” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Hz. Peygamber (sav) döneminde cemaati toplayan mescid anlamına gelen “el-mescidu'l-cami” tabiri de kullanılmıştır.⁵³ Zamanla cami denilince içinde Cuma namazı kılınan mescidler anlaşılmıştır. Mescid ise sadece vakit namazlarının kılındığı küçük mahalle mescidleri için kullanılmıştır.⁵⁴ İslam toplumu, camilere sığmayan eğitim öğretim faaliyetlerini medreseler, tekke ve zaviyeler inşa ederek buralarda sürdürmüştür. XIV. yüzyılda Anadolu'ya gelen İbn Battûta, İslam kültür ve medeniyetinin bu kurumları hakkında bilgiler vermiştir.

Camilerin tarihsel sürecini gözden geçirmekte fayda vardır. Hz. Peygamber (sav) döneminde Müslümanlar, Dârü'l-Erkam'ı mescid olarak kullanıyorlardı. İlk dönemde mescidler, namaz kılınan yer olmakla birlikte Müslümanların yönetildiği, vahyin insanlarla buluşturulduğu, eğitim ve öğretimin icra edildiği mekânlardır. Hulefa-i Raşidin, Emeviler, Abbasiler, Osmanlılar döneminde de camiler başından beri eğitim ve öğretim merkezleriydi. Mezhep imamaları derslerini camilerde vermiştir. Camiler, kültür mirasının ve ilmî birikimin korunduğu içerisinde kütüphaneleri de barındıran yerlerdi. Osmanlı döneminde okul bulunmayan muhitlerde camiler, okul görevi görüyordu.

⁵² M. Baha Tanman - Sevgi Parlak, “Tekke”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/372.

⁵³ Bilal Gök, “Osmanlı Döneminde Zaviyeli Camiler” (Uluslararası Cami Sempozyumu, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018), I/688.

⁵⁴ Önkol - Bozkurt, “Cami”, 7/46.

Nitekim bu gelenek günümüzde yaz aylarında Kur'an öğretilmesi ve surelerin ezberletilmesi suretiyle devam etmektedir.⁵⁵

Hız. Peygamber'in (sav) Medine döneminde Mescid-i Nebevi din ve devlet işlerinin bir arada yürütüldüğü bir kurum idi. Nitekim devlet başkanı aynı zamanda imam idi. Hız. Peygamber (sav) devlet idaresiyle ilgili aldığı barış, savaş, diplomatik görüşmeler ve anlaşma kararlarını Mescid-i Nebevî'de alır ve buradan duyururdu. Daha sonraki dönemlerde de camiler bir devlet kurumu veya devlet kurumlarının hemen yanı başında inşa edildiği yerler idi. Halifeler döneminde de camiler bir devlet kurumu olarak devam etmiştir. Hatta halifeye biat işi de camide yapılmıştır. Hız. Peygamber (sav) namazların öncesinde ve sonrasında Müslümanların istek, arzu ve şikâyetlerini dinlerdi. Devlet bütçesi, harcamalar, iktisadî hükümler Mescid-i Nebevî'de yürütülürdü. Hukuki karar ve uygulamalar da burada icra edilirdi. Mescid, adalet hizmetleri için kullanıldığı gibi askeri amaçlar için de kullanılmıştır. Mescid-i Nebevî aynı zamanda istişare yapılan bir yerdir ve çok çeşitli uygulamalara da ev sahipliği yapmıştır. Misafirlerin ağırlandığı, yaralıların tedavi edildiği, savaş gösterilerinin ve zafer kutlamalarının yapıldığı yerdir.⁵⁶ Osmanlılarda kılıç alayı gibi bazı törenlerin camilerde yapıldığı bilinmektedir. Camiler daha sonra dinî özelliklerini devam ettirseler de içtimâî, kültürel, siyasî ve askerî özelliklerini yitirmişlerdir.⁵⁷ Medrese, tekke ve zaviyelerin teşekkül sürecinden sonra da halen günümüzde cami ve mescidlerde ilim faaliyetleri devam etmektedir.

2. Seyahatname'de Anadolu Cami ve Mescidleri

İbn Battûta'nın Anadolu'da en sık rastladığı dinî yapılarından biri de cami ve mescidlerdir. Bu cami ve mescidleri İbn Battûta'nın seyahat güzergahından sapmadan tespit etmeye çalışacağız. İbn Battûta Anadolu coğrafyasına ayak bastığı ilk yer olan Alanya'da herhangi bir caminin varlığından bahsetmemiştir. Alanya'dan Antalya'ya geçen İbn Battûta, burada bir caminin varlığından bahseder. İbn Battûta, Antalya'da Müslüman halkın ve diğer din mensuplarının farklı farklı mahallelerde oturduğunu belirtir. Kentin merkezinde Cuma mescidi, medrese, hamam ve gayet düzenli, büyük, zengin bir çarşının olduğunu ve Müslüman halkın da merkezde ikâmet ettiğini belirtir. Cuma mescidinden bahsederken ikinci namazlarından sonra güzel sesli gençler

⁵⁵ Önkâl - Bozkurt, "Cami", 7/50-53.

⁵⁶ Gök, "Osmanlı Döneminde Zaviyeli Camiler", 1/689.

⁵⁷ Önkâl - Bozkurt, "Cami", 7/55.

tarafından Fetih, Mülk ve Amme surelerinin okunduğundan ve bu durumun kalıcı bir gelenek olduğundan bahseder.⁵⁸

Burdur'a geçen İbn Battûta, burada herhangi bir cami ve mescidden bahsetmemektedir. Burdur'dan Isparta'ya geçer ve burada da herhangi bir camiden bahsetmez. "Kalabalık mı kalabalık bir yer" dediği Eğirdir'e geçer. Eğirdir'de Ulu Cami'nin karşısındaki medresede kaldığını belirterek Ulu Cami'nin varlığından, büyüklüğünden ve Cuma mescidi olduğundan bahseder. Eğirdir sultanı Ebu İshak Bey'in her gün ikindi namazını bu camide kılmayı huy edindiğini belirtir. Ebu İshak Bey'in namazdan sonra da yüksekçe bir mahfilde sırtını duvara yaslayarak Fetih, Mülk ve Nebe surelerini okuyan hafızları dinlediği belirtilmiştir. Burada tilavet olunan Kur'an-ı Kerim'in dinleyiciler üzerinde çok büyük bir etki bıraktığı, dinleyenlerin mest olup vecd halinde gözlerinin yaşardığı ve tüylerinin diken diken olduğu belirtilmiştir.⁵⁹

Göhlisar ve Karaağaç'ta kaldığını belirten İbn Battûta, herhangi bir cami veya mescitten bahsetmemiştir. Denizli'de Cuma namazının kılındığı yedi büyük caminin olduğunu söylemesine rağmen bu camilerle ilgili ayrıntı vermemiştir. Bayram namazını Denizli'de bir camide kıldığı bilgisini vermiştir.⁶⁰ Tavas ve Muğla'da cami veya mescidlerle ilgili bir bilgi verilmemiştir. Milas'a geçen İbn Battûta, buraya çok yakın olan Bercin (Beçin) kasabasında ikâmet eden Milas Bey'i Menteşeoğlu Şucaeddin Urhan Bey'in konağına gittiğini ve burada mescidlerin olduğunu söyler. Şucaeddin Urhan Bey'in bir Cuma mescidi yaptırmaya başladığını henüz inşaatının bitmediğini belirtir.⁶¹ Konya, Karaman, Aksaray, Niğde, Kayseri, Sivas, Amasya, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum güzergâhından sonra geldiği Birgi ve Tire'de de herhangi bir cami veya mescid hakkında bilgi vermemiştir.

Selçuk şehrine giden İbn Battûta, şehrin Rumlar için kutsal görülen bir yer olduğunu belirttikten sonra burada eskiden kilise olan sonradan camiye çevrilen büyük yapı hakkında bilgi verir. İbn Battûta, caminin ihtişamından etkilenmiş olmalı ki güzellik ve sanat bakımından dünyada eşi ve benzeri olmayan bir cami olduğu kanaatine varmıştır. Caminin Rumların inançlarına göre kutsal sayılan ve ziyaretçisi eksik olmayan eski bir kilise olduğunu söyler. Müslümanlar Selçuk'u fethettiğinde fetih sembolü olarak burayı

⁵⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/403.

⁵⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/406.

⁶⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/408.

⁶¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/412.

büyük bir Cuma mescidine çevirmişlerdir. Caminin on beş kapısının olduğunu söyledikten sonra yapısı hakkında şu bilgileri verir. Caminin duvarları renkli mermerden, zemin ise beyaz mermerden yapılmıştır. Cami çatısının kurşunlarla bezendiğinden ve on bir kubbesinin olduğundan bahsetmiştir. Her kubbenin altında ise suyu nehirden gelen birer havuz bulunmaktadır. Bu nehrin iki tarafında türlü türlü ağaçlar, asmalar ve yasemin yetiştirilen tarlaların olduğunu belirtir.⁶² Bu cami, Selçuk İsa Bey Cami olarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. İzmir, Manisa ve Bergama’da cami ve mescidler hakkında bilgi verilmemiştir.

Balıkesir’de Cuma namazını eda edilebilecek kadar büyük bir cami olmadığından şehir merkezinin dışında üstü açık, etrafı duvarlarla örülü, içinde ağaçların da olduğu namazgâh inşa edilmiştir. Cuma namazları burada kılınmakta ve ağaçların gölgesinde saf bağlanmaktadır.⁶³ Bursa, İznik, Sakarya, Geyve, Yenice, Göynük, Mudurnu, Bolu, Gerede ve Safranbolu’yu gezerek seyahatine devam eden İbn Battûta, bu yerlerdeki cami ve mescidlere değinmemiştir.

Kastamonu’ya geçen İbn Battûta, burada büyükçe bir camiden bahseder. Bu büyük cami, ahşaptan yapılmış üç katlı bir camidir. Caminin her katında farklı gruplar namaz kılar. En alt katta Kastamonu Bey’i Süleyman Bey, devlet büyükleri, kadı, fakihler ve komutanlar namaz kılarlar. Orta katta Bey’in kardeşi, onun yakın adamları ve halktan güvenilir insanlar namaz kılar. Üst katta da Şehzade, köleler, hizmetçiler ve ahali Cuma namazını kılarlar. En alt katta hafızlar mihrabın önünde daire şeklinde otururlar. Kadı ve imam (hatip) hafızların yanına oturur, Bey ise mihrabın doğrultusunda yer edinir. Hafızlar, Kehf suresini tekrarlı bir şekilde okurlar. Sonra imam (hatip) minbere çıkarak Cuma hutbesini okur. Cuma namazı kılınır. Namazın sonunda hafızlardan biri Bey’in huzurunda aşır okur. Bey ve beraberindekiler camiden ayrılır. Başka bir hafız, Bey’in kardeşinin bulunduğu orta katta aşır okur. Bey’in kardeşi ve beraberindekilerle camiden ayrılır. Son olarak Şehzade’nin huzurunda bir başka hafız aşır okur. Aşır bitince merasim memuru ayağa kalkarak Türkçe yazılmış manzum bir parçayı okuyarak Bey ve Şehzade’yi överek hayır duada bulunur. Böylece Şehzade de camiden ayrılır. İbn Battûta, Cuma camisinin saraya bir hayli uzak olduğunu ve Bey’in her Cuma günü namaz için saraydan merasimle camiye gittiğini belirtir.

⁶² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/424.

⁶³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/428.

Sinop'a giden İbn Battûta, orada büyük bir camiden bahsederek gördüğü camiler arasından en güzellerinden biri olduğunu söyler. Caminin ortasında bir havuzun bulunduğunu ve havuzun üstünde dört kolon üzerine oturtulmuş bir kubbenin olduğunu belirtir. Her ayakla beraber iki mermer sütun vardır. Camide ahşap merdivenle çıkılan mahfil yapılmıştır ve Bey bu mahfilde Cuma namazlarını kılarmış. İbn Battûta, bu camiye Alaeddin Keykubat'ın oğlu Pervane'nin yaptırdığını belirtir.⁶⁴ Fakat Alaeddin Keykubat'ın Pervane adında bir oğlu yoktur. Vezir Muinüddin Pervâne'nin Sinop hâkimiyeti döneminde inşa edilmiş olabilir. İbn Battûta, Anadolu'da esrar kullanıldığını ve Sinop'ta bir caminin önündeki sedirlerde insanların esrar kullandığını ve bu insanlar arasında komutanların da yer aldığını belirtir.⁶⁵

İbn Battûta, Anadolu seyahatinden önce Irak'a gitmiştir. Irak'ta Bağdat ve Musul üzerinden Cizre, Nusaybin ve Mardin şehirlerini de gezmiştir. Cizre'de herhangi bir camiden bahsetmemiştir. Nusaybin'de büyük bir caminin varlığından bahseder. Nusaybin beldesine yakın bir yerden çıkan nehrin bir çember gibi şehri kuşattığını, tüm şehri dolaştığını ve cami avlusundaki sarnıçlara döküldüğünü dile getirmiştir.⁶⁶ Mardin şehrinde ise şehrin kadısından bahsederken dindar ve takva ehli olduğunu belirttiği Kadı Burhaneddin'in genelde mescitte ibadete çekildiği ve mescidin avlusunda davalara baktığını belirtmiştir. Mardin'de sultanın veziri olan Cemaleddin Sincavi'nin aynı zamanda sultanın imamı olarak da görev yaptığı belirtilmiştir.⁶⁷ İbn Battûta, Şam yolculuğu sırasında Halep civarını gezerken geldiği Antakya şehrinde herhangi bir caminin varlığından bahsetmemiştir.⁶⁸

B. MEDRESE

Medrese, Arapça “dirase” kökünden gelen sözlükte “okumak, anlamak, öğrenmek, ezberlemek” anlamındaki mekân adıdır. Ders okutulan mekân, okul, mektep anlamlarındadır. İslam tarihinde eğitim ve öğretim kurumları için kullanılan genel tanıma medrese denilmiştir.⁶⁹

⁶⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/440.

⁶⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/443.

⁶⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/337.

⁶⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/339.

⁶⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/114.

⁶⁹ Nebi Bozkurt, “Medrese”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/323.

Hız. Peygamber döneminde mescidler, aynı zamanda medrese görevi de görüyordu. Nitekim medreseler, Allah'ın adının anılması, namaz kılınması, Kur'an okunması, ilim öğrenilen yerler olmasından dolayı mescid gibi değerli görülmüştür. Bu bakımdan Mescid-i Nebvî'nin medresenin temelini oluşturan bir eğitim yeri olduğu ve Suffe'nin tasavvufi bir mahiyet taşıdığından ötürü tekke ve zaviyelerin temelini oluşturduğu ileri sürülebilir. Nitekim ilim adamları, medresenin varlığının temeli olarak Hız. Muhammed'in (sav) Mescid-i Nebvî'deki eğitim ve öğretim faaliyetleri olduğunu belirtmiştir.⁷⁰ Medrese gibi görev yapan tekke, zaviye, ribat ve hankahlar da mevcuttur.

Vakıflar, medreseleri ayakta tutan, maddi ihtiyaçları karşılayan, hoca ve öğrencileri barındırıp maişet derdinden kurtaran kurumlardır. Vakıflar güçlü idareciler, devlet yönetimi ve zengin Müslümanların destekleriyle varlıklarını devam ettirmişlerdir. Medreselerin idaresinin mahiyeti, medresenin kapasitesi ve çalışanları hakkındaki bilgiler vakfiyelerde geçmektedir.⁷¹

1. Medreselerin Tarihçesi

İlk eğitim öğretim yuvalarından biri olan Mescid-i Nebvî'deki Suffe, medresenin ilk örneğini teşkil etmektedir. Medrese olarak kabul edilen ilk yapı, Nişabur'da Ebu Bekir Ahmed b. İshak es-Sıbgî'nin (ö. 342/954) kurduğu Daru's-sünne'dir. En meşhur medreseler ise Alparslan oğlu Melikşah'ın veziri Nizamülmülk'ün kurduğu Nizamiye medreseleridir. Nişabur, Bağdat, Merv, Herat, Basra, İsfahan, Musul, Ceziretü İbn Ömer ve Rey gibi merkezlerde Nizamiye medreseleri açılmıştır. Selçuklular Cürcan, Merv, Kirman, Rey, Yezd, Şiraz, Hemedan gibi merkezlerde medrese kurmuşlardır. Nureddin Zengi ve Selahaddin Eyyübi Mısır, Suriye ve Mezopotamya'nın kuzeyinde medreseler kurmuşlardır. Eyyübilerin yalnızca Dimaşk'ta doksandan fazla medrese inşa ettikleri bilinmektedir.⁷²

Anadolu Selçukluları, bir bölgeyi fethettikten hemen sonra fethettikleri bölgede kalıcı olmak için oraya tüccar, din adamı ve Müslüman halkı yerleştirmişler ve cami, medrese, tekke ve zaviyeler yapmışlardır. Anadolu'da bu dönemde yüzlerce medrese yapılmıştır. Medreseler, Anadolu'daki altın çağını Osmanlılar döneminde yaşamıştır.

⁷⁰ Bilal Gök, "Fütüvvet Sultanı İle Hikmet Sultanının Buluşması: Harakani ve İbn Sina Görüşmesi", *Hikmet Yurdu* 13/26 (2020), 162.

⁷¹ Bozkurt, "Medrese", 28/324.

⁷² Bozkurt, "Medrese", 28/324.

Osmanlılar döneminde medreselere çok önem verilmiştir ve medreseler, ilim merkezi olarak görülmüştür. Eyyübiler, Yemen’de yüzlerce medrese inşa etmişlerdir. İran’da Selçuklulardan sonra İlhanlılar, Timurlular ve Safevi Devleti medrese kurmaya aynı şekilde önem vermişlerdir. Müslümanlar tarafından Endülüs’te, Fas’ta, Tunus’ta birçok medrese kurulmuştur.⁷³

2. Seyahatname’de Anadolu Medreseleri

İbn Battûta’nın seyahatnamesinde Anadolu’da en sık rastlanan dini yapılarından bir diğeri de medreselerdir. Seyahatnamedeki bilgilere göre birçok şehirde medreselerin varlığından söz etmiştir. Gittiği her yerde ilim merkezlerini ve ilim adamlarını ziyaret eden İbn Battûta, medreseler hakkında da detaylı bilgiler vermiştir.

Seyahat güzergâhı boyunca ilk medreseye Antalya’da rastlamaktadır. Şehir merkezinde çarşı, cami, hamamın yanı sıra medresenin varlığından bahsetmektedir. Antalya’ya gelir gelmez bu medresede kaldığını ve medresenin şeyhinin Şihabeddin Hamevi olduğunu belirtir.⁷⁴ Şeyhin yardımsever ve mütevazı bir şahsiyet olduğunu, yerel halk tarafından sevildiğini fakat meşhur olmadığını anlıyoruz. Şihabeddin Hamevi, İbn Battûta’yı hem medresede misafir etmiştir hem de İbn Battûta’nın ahi yiğitlerinin reisi ile iletişim kurmasında yardımcı olmuştur. Eğirdir’de Ulu cami karşısındaki medreseden ve medrese şeyhi Muslihiddin’den bahseden İbn Battûta, Muslihiddin hakkında detaylı bilgi verir. Kendini iyi yetiştirmiş, çok iyi Arapça bilen ve Mısır’da, Suriye’de eğitim görmüş büyük bir fakih olduğunu söyler. Eğirdir sultanı ve halkının ramazan gecelerini ihya ettikleri belirtilir. Eğirdir sultanının çocuğu vefat ettiğinde dinî tören yapıldığını aktaran İbn Battûta, medresedeki şeyh ve talebelerin kendisine ilginç gelen bir anısını aktarır. Şeyh Muslihiddin’in sultan ve medresedeki talebelerle birlikte üç gün art arda sabah namazından sonra ölen çocuğun mezarını ziyaret ettiklerini aktarır.⁷⁵ İbn Battûta’nın Eğirdir’de kaldığı medrese günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. (EK 6)

İbn Battûta, Konya’ya geldiğinde büyük şeyh Mevlana Celaleddin’in türbesini ziyaret eder. Onun bir tarikatı olduğunu ve adına nispetle tarikatın ‘Celaliye’ diye adlandırıldığını belirtir. Mevlana ile ilgili ilginç bir hikâye aktarır. Mevlana Celaleddin, fakih bir şeyh olarak medresede hocalık yaparken başında bir tepsi helva ile bir adam

⁷³ Bozkurt, “Medrese”, 28/325.

⁷⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/403.

⁷⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/407.

içeri girer. Helvanın dilim dilim doğrandığını, her bir diliminin bir kuruşa satıldığını söyleyen helvacı, Mevlana'nın kendisini çağırmasıyla yanına gider. Mevlana bir parçasını ağzına koyar ve helvacı hiçbir şey demeden medreseden ayrılır. Mevlana da onun ardından koşarak medreseden ayrılır. Öğrenciler beklerler, şeyh gelmeyince tedirgin olup ararlar. Ama nereye gittiğini bilmezler. Mevlana yıllar sonra kendi kendine geri döner ama artık çevresindekilerin bilmediği bir dil olan Farsça konuşmaktadır. Artık ağzından çıkan sözler Farsça şiirlerden ibarettir. Bunlar iki dizesi birbiriyle kafiye dördüklerden oluşan şiirlerdir. Talebeler şeyhin bu haline alışır ve kabullenirler. Bu şiirler, Mevlana'nın eseri olan Mesnevi'yi meydana getirir. Bu hikâyeyi aktardıktan sonra Anadolu halkının Mesnevi'ye çok önem verdiğini, onun içindeki dizelere azami saygı gösterdiğini, medreselerde, tekke ve zaviyelerde Mesnevi'yi okuduklarını ve anlamaya çalıştıklarını belirtir.⁷⁶

Anadolu coğrafyasının en büyük şehirlerinden biri olduğunu söylediği Sivas'a giden İbn Battûta, medrese türünde yapılan Darü's-Siyâde (Seyyidler Menzili) isminde büyük bir yapıdan bahsetmektedir. Burada sadece ehli beytten olan seyyid ve şerifler misafir edilir. Seyyid ve şerif topluluğunun başkanı anlamındaki nakibüleşraf, Darü's-Siyâde'de ikâmet eder. Nakibüleşraf, Hz. Peygamber'in ehli beytinin soyundan gelenlerle ilgilenen kurumun başkanına verilen addır. Anadolu Selçukluları'nda seyyid ve şerif olan kişilerin kayıtlarını tutan, soy karışıklıklarını engellemek, seyyid ve şeriflik makamının suistimal edilmesini önlemek amacıyla faaliyet gösteren bir müessesedir. Seyyid ve şeriflerin ve nakibüleşrafın kendilerine has kıyafetleri vardır. Yeşil sarık giyinme âdetleri intizamlı bir şekilde uygulanmıştır.⁷⁷ Darü's-Siyâde'de konaklayan şerifler, misafir oldukları sürece yiyecekleri, içecekleri ve kullanacakları eşyalar temin edilir ve yola çıkarken bir miktar para verilirdi.⁷⁸

Birgi'de ahi zaviyesi sorduğu bir adamın evinde misafir olan İbn Battûta, ev sahibine Muhyiddin adında müderris olan bir arkadaşının burada olduğunu ve müderrisin yerini merak ettiğini söyler. Ev sahibi ise müderrisin medresedeki hocası olduğunu söyler. İbn Battûta ile birlikte medreseye doğru yola çıkarlar ve müderrisin yanına giderler. Müderris, misafirini güzel karşılar, gayet kibar ve şatafatlı cümleler kullanarak

⁷⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/413.

⁷⁷ Tufan Buzpınar, "Nakibüleşraf", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/323.

⁷⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/416.

nazikçe konuşur, hal hatır sorar. Sonra yanına oturtur. Müderris, dersini bitirdikten sonra misafiri için bir odanın hazırlanmasını emreder. Kendisine yemek gönderilir. İbn Battûta, müderrisi ders verirken görünce kendisinin bir padişahın huzurundaymış hissine kapıldığını belirtir.⁷⁹

İbn Battûta, müderrisin ders verirken evvela temel ilimleri aktardığını sonrasında diğer alanları aktardığını belirterek ders metodu hakkında bilgi vermiştir. Müderris, Birgi sultanına İbn Battûta'yı çokça övmüştür. Birgi sultanı Aydınoğlu Muhammed yaz sıcaklarından korunmak için çıktığı yayladan İbn Battûta'nın geldiği haberini alınca onu misafir etmek için vekilini davetçi olarak gönderir. Fakat müderris, bu teklifi hemen kabul etmemesini, ikinci davetten sonra kabul etmesi gerektiğini bildirir. İbn Battûta ikinci defa davet edilince davete icabet eder. Bu sırada ayağında çıban çıkan müderris, buna rağmen İbn Battûta ile birlikte yaylaya gider. Aydınoğlu Muhammed, iki oğlunu da yanına alarak onları karşılar. Sultan ve oğulları, İbn Battûta'ya çeşitli sorular sorarlar. Özellikle Hicaz, Yemen, Suriye, Mısır, İran gibi İslam beldeleri hakkında sorular sorarlar. Sonrasında sultan, bir takım hediyeler verir. Bir gün ikindi namazının akabinde Aydınoğlu Muhammed, İbn Battûta'nın bulunduğu yere gelir. Başköşeye müderris, sağına sultan, soluna ise İbn Battûta oturur. İbn Battûta bu durumu âlimlere gösterilen hürmetin bir tezahürü olarak gördüğünü söyler. Aydınoğlu Muhammed, İbn Battûta'dan Hz. Peygamber'in hadislerinden bir kitapçık hazırlamasını ister. O da hadis seçkilerini hemen hazırlar. Müderris, kitapçığı Aydınoğlu Muhammed'e sunar. Aydınoğlu Muhammed bu kitapçığın derhal Türkçe'ye çevrilmesini emreder. Birgi'de çok kaldığını düşünen İbn Battûta, müderrise de sorarak Aydınoğlu Muhammed'e müsaade etmesi için bir adam gönderirler. Gönderilen adam, müderrise misafir için ne tür hediyeler verilmesi gerektiğini sorunca müderris, Bey'in elinin altında her şeyin olduğunu ve dilediğini göndermesini söylemiştir.⁸⁰ Bu davranış, Aydınoğlu Muhammed'in cömertliğini, nezaketini ve düşünceli yapısını gösterir. Aynı zamanda Bey'in bu tavrı, ilim ehline gösterilen saygının bir kanıtı niteliğindedir.

Aydınoğlu Muhammed ancak ertesi gün gitmelerine izin vereceğini belirtir. Burada İbn Battûta'ya çeşitli hediyeler takdim edilmiştir. Sarayda da ziyafet verilmiştir. Seyyah, söz hakkı alarak misafirperverliklerinden ötürü Birgi sultanına teşekkür edip müderrisi

⁷⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/419.

⁸⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/421.

çokça över. İbn Battûta, herkesle vedalaşarak yaklaşık on dört gün kaldığı Birgi'den ayrılır.⁸¹

Tepe üstünde kurulmuş küçük bir şehir olarak nitelendirdiği Safranbolu'ya geçen İbn Battûta, kendisiyle birlikte gelen bir hacı ile konuşur. Hacı ile girdiği muhabbet sırasında, hacının Safranbolu'daki medresede tanıdığı bir müderrisin olduğu bilgisini öğrenir. Safranbolu'da bahsedilen medreseyi ararlar ve bu medresede konaklarlar. Bu medrese hakkında daha fazla bilgi verilmemiştir. İbn Battûta ve arkadaşları bu medresede misafir olurlar. İbn Battûta'nın arkadaşlarından olan bir hacı, medrese hocasını ve öğrencilerini tanıyor ve derslerine katılıyormuş. İbn Battûta, onun bu öğrencilerle samimi dostluğunu görünce Hanefî mezhebinden olduğuna hükmediyor.⁸²

İbn Battûta, Safranbolu'dan Kastamonu'ya geçer. Burada iki medreseden bahsetmektedir. Taceddin Sultan Öyuki'nin medresede ders verdiği ve öğrenci yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan bölgenin müftüsü olduğu da İbn Battûta tarafından dile getirilmektedir. Bölge müftüsü olması, Taceddin Sultan Öyuki'nin dini konularda uzman bir fakih olduğunu ortaya koymaktadır. Fakihin bu görevleri üstlenmesi ise halk arasındaki itibarının anlaşılması bakımından önemli bir noktadır.

İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden hareketle Taceddin Sultan Öyuki'nin nerede eğitim gördüğüne de kısmen ulaşabilmekteyiz. Irak ve Tebriz'de eğitim gördüğü anlaşılan Taceddin Sultan Öyuki ayrıca uzun bir süre Mekke ve Medine'de bulunmuştur. Dimaşk ve Tebriz gibi önemli ilim merkezlerinde bulunan ve buradaki müesseselerde eğitim alan Taceddin Sultan Öyuki'nin hatırı sayılır derinlikte bir âlim olduğu anlaşılmaktadır. Sultan Öyuki'nin uzun süre Irak ve Tebriz'de kalmış olduğunun seyahatnamede belirtilmesi, Sultan Öyuki'nin iyi derecede Arapça bildiğini ortaya koymaktadır. İbn Battûta'nın özellikle Arapça konuşabileceği kişilerin yanında konaklamaya özen göstererek seçimlerini buna göre yapması dikkat çekicidir. Taceddin Sultan Öyuki ile İbn Battûta'nın karşılaşması da bu doğrultuda gerçekleşmiştir.

Kastamonu'da karşılaştığı bir diğer âlim olan Fenikeli Sadreddin Süleyman'dan bahseden İbn Battûta, onun at pazarında bir medresesinin olduğunu ve hatırı sayılır bir ilme sahip olduğunu belirterek medresesinde bir süre konakladıklarını aktarmaktadır.⁸³

⁸¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/422.

⁸² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/438.

⁸³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/439.

İbn Battûta, Anadolu coğrafyasında Anadolu seyahati dışında Suriye seyahati sırasında Antakya'yı gezmiştir. Irak seyahati sırasında ise Cezire-i İbn Ömer olarak bilinen Cizre ile Nusaybin ve Mardin şehirlerini gezmiştir. Antakya şehrinde herhangi bir medresenin varlığı ile ilgili bilgi vermemiştir. Aynı şekilde Cizre'de de herhangi bir medreseden söz etmemiştir. Nusaybin şehrinde iki medresenin olduğunu söyleyen İbn Battûta, medreseler hakkında ayrıntılı bilgi vermez.⁸⁴ Mardin'de ise çokça eli açık ve hayırsever Melik Salih'ten bahseden İbn Battûta, Irak, Suriye ve Mısır ülkelerinde bu hükümdardan daha iyisini görmediğini belirtir. Melik Salih'in birçok medrese, tekke ve zaviye inşa ettirdiğini belirtmiştir. Şehrin kadısından bahseden İbn Battûta, davalara medresede bakmadığını ve ibadete çekildiği mescidin avlusunda veya damında baktığını belirtmiştir.⁸⁵

C. TEKKE VE ZAVİYE

Tekke ve zaviyelerin sadece dinî eğitim kurumları olduğunu söylemek eksik bir bilgi olur. Dini eğitim yanında iktisadî, askerî ve sosyokültürel bakımından ihtiyaca göre birçok eğitim verilir. Nitekim Anadolu'daki ahi zaviyelerinin bir esnaf eğitim ve teşkilatlanması halindeki teşekkülü aşîkârdır. Cihat zamanları orduya askerî destek verdikleri bilinen bir gerçektir. Manevi eğitim kurumlarından tekke ve zaviyelerde gönüllülük esas olup zorunlu eğitim söz konusu değildir. Tekkeler için hususi yer inşa edilmiştir. Tekke ve zaviyelerde mescid, hamam, değirmen, mutfak, ambar, kütüphane, misafirhane, ahır, bağ, bahçe gibi bölümler mevcuttur.⁸⁶ Tekkelerin giderlerini vakıflar üstlenir. Tekkede eğitim görmek için belirli bir yaşı yoktur. Aynı zamanda tekke eğitiminin belli bir süresi de yoktur yani eğitim, hayat boyu devam eder. Üç temel ilim dili olan Türkçe, Arapça ve Farsça dilleri öğretilir. Her yaş kademesinde mürid vardır. Muhakkak bir mürşidin eğitiminden geçilir. Bu mürşid yol göstericidir ve eğitimi de birebirdir ve yüz yüzedir.⁸⁷

Tekke ve zaviyeler, tasavvufi kaynaklarda, mahkeme sicillerinde, vakfiyelerde, tarih kitaplarında ve hususiyetle seyahatnamelerde detaylarıyla birlikte yer almıştır. Tekkelerin idari yapısı, manevi atmosferi, vird ve zikirleri ile ilgili bilgiler etraflıca ele alınmıştır. Tekkelerle ilgili en eski ve en önemli kabul edilen eser, Şeyh Ebu Said Ebü'l-

⁸⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/337.

⁸⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/339.

⁸⁶ Mustafa Kara, "Tekke", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/369.

⁸⁷ Kara, "Tekke Eğitimi ve Literatürü", 109-113.

Hayr'ın (ö. 440/1049) dini kıssalarını barındıran eseri olan Esrarü't-tevhid'dir. Sühreverdi, Avarifü'l-maarif'in iki bölümünde sadece tekkelerden bahsetmiştir. İbn Cübeyr'in ve İbn Battûta'nın seyahatnameleri tasavvufi hareketlerin henüz yeni meydana geldiği zamanda kaleme alınan ve tekkeler hakkında malumat veren iki önemli eserdir. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Osmanlı dönemi tekkeleriyle ilgili önemli bilgiler vardır.⁸⁸

İbn Battûta'nın Anadolu seyahatini gerçekleştirdiği zaman Anadolu'daki zor durum halkın yönünü tasavvufa çevirmesine ve tasavvufa sarılmasına neden olmuştur. Halk mistik hayata yönelmiştir. Bu zaman dilimi Anadolu'da İslam tasavvufunun çokça yaygınlaştığı ve köklerinin ortaya çıktığı dönemdir. İbn Battûta, ahi yiğitlerinin yaptırdığı, tasavvufi hareketlerin ve şeyhlerin yaptırdığı tekke ve zaviyelerde konaklamıştır. Bizzat şahit olarak halkın bu dini yapılara teveccüh ettiğini görmüştür. İbn Battûta, İslam medeniyetinin uygulama alanlarını ve eserlerini görmüş ve gözlemlemiştir. Anadolu coğrafyasında tekke ve zaviyelerden detaylı bir şekilde bahseden İbn Battûta, Suriye'de ise vakıflardan bahsetmiştir. Bu vakıfların kurulma amaçlarını ve işlevlerini anlatmıştır. Hac ibadetini yapmak isteyen kişilerin, hac için yola çıkan yolcuların ve hacca gidip orada parasız kalan kişilerin masraflarını karşıladığını belirtmiştir. Bu vakıflar, hacca gidip parasını kaybetmiş veya çaldırmış kişilerin memleketlerine dönünceye kadar harcayacağı para veya lazım olacak erzak, yiyecek ve içeceği karşılarlar. Yine bu vakıfların evlenecek kızların çeyizlerini temin ettiğini bilmekteyiz. Fakir yolcuların ihtiyaçlarını karşılayacak, gideceği meskene ulaştıracak kadar olan bütün masraflarını karşılıyor. Benzer uygulamanın Anadolu'daki tekke ve zaviyelerde de olduğunu biliyoruz.⁸⁹

1. Tekke

Tekke, şeyh ile dervişlerin İslam'ın emir ve yasakları konusunda manevi ve derûnî bir hayat yaşamak için bir araya geldikleri eğitim yuvalarına verilen addır. Tekke kelimesinin Türkçe, Arapça veya Farsça'dan geldiği iddia edilse de hangi dile ait olduğu konusunda net bir bilgi mevcut değildir. Arapça “vekee” kökünden gelen “oturmak, yaslanmak” anlamındaki kelimeden türetildiği düşünülmektedir. Tekke kelimesinin çoğulu, Arapça kaideye göre “tekaya” yapılsa da bu ifadenin klasik Arapça sözlüklerde

⁸⁸ Kara, “Tekke”, 40/368.

⁸⁹ Şeker, “İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde Türk Devletleri”, 2015.

olmaması düşündürücüdür. Kelimenin Farsça olduğu düşünülse de Farsça kaynaklarda tekke kelimesi bulunmamaktadır. Bu kelimenin yerine hankâh veya dergâh kelimeleri bulunmaktadır. Farsça ‘dayanmak, dayanılan yer’ anlamlarına gelir ve tekyegâh olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Yine tekke için Farsça “huzur, kapı yanı” anlamına gelen dergâh da kullanılır.⁹⁰ Türkçede ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde tekye diye kullanılır. Tekke kelimesinin Arapçadan alınıp tekye biçiminde Türkçeleştirildiği de iddia edilmiştir.⁹¹

Tekke, tasavvufî eğitimin görüldüğü mekânlardır. Tekkenin idaresi şeyhin elindedir. Tasavvuf erbabı dervişler, şeyhten eğitim alır, şeyh ile beraber tekkede toplanır ve hep birlikte zikrederler. Derviş dervişi tekkede, hacı hacıyı Mekke’de bulur, diye bir atasözümüz vardır. Müspet ilimler, tefsir, hadis, kelam, felsefe gibi ilimler medreselerde ders olarak verilmiş, tekkelerde daha çok manevî ve ahlakî eğitime, gönül dünyasına hitap etmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır.⁹² İlk yapılan tekkeler, toplu ibadet, sohbet ve zikir için yapıldığından küçük bir oda şeklinde yapılmışken daha sonrakiler ise misafir dervişleri ağırlamak, misafirlerin yeme, içme ve barınma ihtiyaçlarını giderme gibi birçok fonksiyonu icra ettiği için daha büyük ve bölümlü yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki tekke ve zaviyeler, han, hamam, imarethane, kervansarayın gördüğü vazifeleri de görüyordu. Tekke mensupları sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendirirken devlet yöneticileriyle yakın ilişkiler kurmuştur.⁹³ Tekkeler değişik zamanlarda ve değişik coğrafyalarda “zaviye, hankah, dergâh, ribat, asitane, buk’a, imaret, düveyre, savmaa, mihrap, tevhidhane, harabat” gibi farklı isimlerle anılmıştır.⁹⁴ Bundan ötürü bu çalışmamızda tekke ismini daha çok tercih edeceğiz.

2. Zaviye ve Diğer Terimler

Genelde bir şeyh ve şeyhin müritlerinin olduğu ve gelip geçen dervişlerin birkaç gün konuk edilecekleri küçük tekkelere zaviye adı verilmiştir.⁹⁵ Mağrib ve Anadolu’da şehirlerde ve kırsal kesimlerde de zaviyelerin yapıldığı bilinmektedir.⁹⁶

⁹⁰ Abdülkâki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1985), 17.

⁹¹ Kara, “Tekke”, 40/368.

⁹² Mehmet Ulukan, “İslam Kentleri ve Kentleşme Olgusunun Gelişiminde Bir Odak Noktası Olarak Tekkeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2013), 65.

⁹³ Kara, “Tekke”, 40/368.

⁹⁴ Kara, “Tekke”, 40/368.

⁹⁵ Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, 17.

⁹⁶ Tanman - Parlak, “Tekke”, 40/371.

Tasavvufî hareketlerin merkez tekkelerine asitane adı verilmiştir. Asitanelere bağlı ufak ölçekli denilebilecek tekkelere zaviye denilmiştir. Tarikatların oldukça geniş haklara sahip olduğu zamanlarda asitane şeyhi, zaviye şeyhinden daha çok itibarlı olmuştur. Hatta asitane şeyhi, zaviye şeyhinin görevine son verebilme, görev yerini değiştirme ve denetleme yetkilerine sahip olmuştur.⁹⁷ Bazen tarikatın merkez tekkesi için asitane terimi tercih edilmiş bazen Farsça'dan alınmış dergâh ismi tercih edilmiş bazen da Mevlevilik'te olduğu gibi büyük mevlevihanelere asitane, küçüklerine zaviye adı verilmiştir. Kadirihane, Gülşenihane, Kalenderhane, Mevlevihane gibi bağlı bulunduğu tarikatın ismini alan tekkeler de vardır.⁹⁸

Hankâh, Fars edebiyatı ve Farsça metinlerde yaygın olarak kullanılan bir terimdir. Sohbet, zikir ve inziva için toplanılan yerlerdir.⁹⁹ Tekke ve zaviyelerle aynı işleve sahiptir. İbn Battûta, Hindistan'ı gezerken hankahlardan bahseder. Bu arada Bombay yakınlarında Haunur'da Şeyh Muhammed en-Najorî'nin hankahını ziyaret edip misafir olmuştur. Ayrıca Kanbaya, Kalikût ve Kolam'da da hankahlarda misafir olduğunu belirtir.¹⁰⁰ Hankahlar, Suriye, Filistin ve Mısır'da daha çok gezgin dervişler için yapılmıştır. Bunların belli bir tarikata bağlı olmadığı bilinmektedir. Anadolu'daki Sahip Ata Hankahı bu tarzdadır. Horasan, İran ve Hindistan'da ise belli bir tarikatın bünyesinde varlıklarını sürdürmektedirler. Anadolu'daki Boyalıköy Hankahı bu tarzdadır.¹⁰¹

Ribatlar daha çok uç bölgelerde güvenlik ihtiyacı ve askerî amaçlarla kurulan tekkelerdir. Ancak daha sonra mücahit-sufî ribatları yerini konaklama ribatlarına bırakmıştır.¹⁰² Güvenlik ihtiyacını karşılama ve askerî hizmetleri görme amaçlarıyla kurulan ribatlar, daha sonraları sadece misafirleri ağırlayan, gelen geçen yolcuların ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar haline gelmişlerdir. İbn Battûta'nın Mısır ve Suriyelilerin kaldığı Sidre Ribatı'nda yetimlerin okutulduğunu dile getirmesi önemli bir bilgidir.¹⁰³ İslam tarihi ve tasavvuf tarihi için önemli bir role sahip ribatların kırk civarında devlet kurdukları tespit edilmiştir.¹⁰⁴

⁹⁷ M. Baha Tanman, "Asitane", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/485.

⁹⁸ Kara, "Tekke", 40/368.

⁹⁹ Süleyman Uludağ, "Hankah", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/42.

¹⁰⁰ M. Baha Tanman, "Hankah", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/45.

¹⁰¹ Tanman - Parlak, "Tekke", 40/377.

¹⁰² Tanman - Parlak, "Tekke", 40/378.

¹⁰³ İsmail Yiğit, "Ribat", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/78.

¹⁰⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Kitapevi Yayınları, 2009), 218.

Buk'a da tekke ve zaviye yerine kullanılan kelimelerden biridir. Eğitim yerleri olduğu bilinmektedir. Mimarileri, hangi derslerin okutulduğu bilgi bulunmamaktadır. Ama ücretli müderrislerinin olduğu bilinmektedir.¹⁰⁵ Bu bakımdan buk'a daha çok medreseye benzemektedir.

Savma'a ise ibadet yapılan yer anlamına gelir. Erken dönem zaviyelere verilen addır. Hristiyan mistikleri de inzivaya çekildiği yerlere savma'a adını vermişlerdir. İnsanlardan ayrılıp bir kenara çekilmek ve yalnız kalmak için yerleşim yerlerinden uzak ve yüksek yerlerde yapılmıştır.¹⁰⁶

İnsanlar arasında hiçbir farklılık gözetmeksizin insanlara gösterilen çok yönlü hizmet anlayışı, bazen farklı kurumlarında tekke ve zaviye diye adlandırılmasına sebep olmuştur. Örneğin, cüzzamlıların karantinaya alındığı yerlere “miskinler tekkesi”, okçuların eğitim gördüğü alanlara da “okçular tekkesi” denilmiştir.¹⁰⁷

3. Tekkelerin Tarihçesi

İlk tekkenin kurulma tarihi ve kurulduğu yer hakkında farklı görüşler ortaya atılmış ancak kesin bilgi elde edilememiştir. Tekkelerin İslam tarihinde ilk olarak hicri tarihe göre ikinci yüzyılda, miladi takvime göre sekizinci yüzyılda ortaya çıktığı tahmin edilse de kesin bir tarih söylemek mümkün değildir. En kuvvetli ihtimal ise ilk tekkenin II. (VIII.) yüzyılda Filistin Remle'de yapıldığı belirtilmiştir. Bu tekkenin Ebu Haşim Osman b. Şüreyk tarafından yapıldığı aktarılmıştır.¹⁰⁸ İbn Teymiyye ise ilk tekkenin aynı yüzyılda Basra'nın Abadan bölgesinde inşa edildiğini belirtmiştir. İlk tekkeye benzer yapı 767 senesi dolaylarında Dımaşk'ta yapılmıştır.¹⁰⁹

Tekkeler çeşitli nedenlerden ötürü kurulmuştur. Abbasilerin merkezî idaresinin zayıflamasıyla bölge emirleri, siyasi emellerini gerçekleştirmek için halk üzerinde etkili olan hocalara ve şeyhlere tekke ve zaviye açtırmıştır. Haçlı seferlerin verdiği yorgunluk ve bıkkınlıkla halk bu zaviyelere koşup huzuru bulmaya çalışmıştır. Bütün bunlarla birlikte Müslüman halkın manevi eğitimi için kurulan tekkeler, bir tarikatı temsilen kurulan tekkeler, hükümdar ve idarecilerin kurduğu tekkeler, şeyh ve dervişlerin mütevazı olanaklarıyla kurduğu tekkeler, tüccar ve meslek gruplarının kurduğu tekkeler

¹⁰⁵ Mehmet İpşirli, “Buk'a”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/386.

¹⁰⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 229.

¹⁰⁷ Kara, “Tekke”, 40/369.

¹⁰⁸ Gök, “Fütüvvet Sultanı İle Hikmet Sultanının Buluşması: Harakani ve İbn Sina Görüşmesi”, 144.

¹⁰⁹ Kara, “Tekke”, 40/368.

örnek olarak gösterilebilir. Tekkelerin varlığı tasavvufî hareketlerin varlığı anlamına gelmektedir. Moğol istilasının akabinde Anadolu'ya gelen tasavvufî hareketler buradaki bey ve hükümdarların maddi destekleriyle ve halkın yardımlarıyla Anadolu'ya tasavvufu hâkim kılmışlardır.¹¹⁰ Büyük Selçuklu Devleti'nin yardım ve destekleriyle tarikatların sayısı çoğalmıştır. V. (XI.) asrın ortalarından başlayarak Selçuklularla beraber garba doğru yayılmış. Irak, Suriye, Filistin ve Anadolu'da yaygınlaşmıştır. Eyyübiler ve Memlûklüler ile Mısır'da da yaygın hale getirilmiştir. Selahaddin-i Eyyübi, Kudüs'te bir sarayı ve Kahire'de bir konağı hankaha çevirmiştir.¹¹¹

Anadolu'daki beylikler zamanında birçok tekke ve zaviye kurulmuştur. Cihat ve gaza niyetiyle uç bölgelere kadar kurulan tekke ve zaviyeler, idareciler ve vakıflarla desteklenmiştir. Tekkelerin Anadolu coğrafyasında en etkili olduğu dönem, Osmanlı dönemidir. Toplumun manevi yuvalarından biri haline gelen tekke ve zaviyeler, Osmanlı'da topluma yön verdiği gibi devlet yönetiminin maneviyatının şekillenmesinde de büyük rol oynamıştır. Birçok Osmanlı padişahı tekkelere giderek manevî dünyasını zenginleştirmiştir.¹¹²

Osmanlılar döneminde gayet aktif olan tekke ve zaviyeler, yöneticilerin iltifatına mazhar olmuştur. Esasında Osmanlı Devleti'nin her devrinde ilmî faaliyetler desteklenmiştir. İstanbul'un fethi ve halifelik makamlarından ötürü hemen hemen bütün tarikatlar, Osmanlı topraklarında yerini almıştır. Özellikle kuruluş ve yükselme dönemi padişahları şeyhler ile pek yakın ilişkiler kurmuştur. Osman Bey ile Orhan Bey'in Şeyh Edebalı ile, I. Murat'ın Tebrizli Seyyid Mehmet Hammari ile, Yıldırım Bayezit'in Emir Sultan ile, Çelebi Mehmed'in Molla Fenari ile, II. Murat'ın Emir Adil Çelebi ile, Fatih'in Ak Şemseddin ile, II. Beyazıt'ın Şeyh Muhyiddin Yavsi ile, Yavuz'un İbn Kemal Paşa ile, Kanuni'nin Ebussud Efendi ile münasebetleri aşikârdır.¹¹³ Genel olarak Yıldırım Bayezit dönemi ve sonrasında tekkeler yerini daha çok medreselere, şeyhler ise yerini daha çok ulemaya bırakmıştır.¹¹⁴

¹¹⁰ Erkan Övüç, "Tekke Tarihi Nasıl Yazılır? Kaynaklar Üzerine Bir Tasnif Denemesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16/31-32 (2018), 429.

¹¹¹ Tanman - Parlak, "Tekke", 40/371.

¹¹² Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, ed. Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç (İstanbul: K Kitaplığı Yayınları, 2003), 162.

¹¹³ Yusuf Ekinci, *Ahilik ve Meslek Eğitimi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1989), 48.

¹¹⁴ Kara, "Tekke", 40/369.

Osmanlı Devleti'nin belli başlı istisnalar dışında genel itibariyle bütün tekke ve zaviyelere aynı mesafede durduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti, devletin bekasını ve siyasî varlığın devamını tehdit eden unsurları gözetim altında tutmuş, azil ve tayinlerle müdahale etmiş ve tekkelerin açılmasını denetimi altına almıştır. 1812 yılında tekke vakıfları kontrol altına alındı. 1866 yılında Şeyhülislam'a bağlı bulunan Meclis-i Meşayih, tekkelerin yönetiminin mesuliyetini almıştır. 1918'de İstanbul'daki tekkeler Meclis-i Meşayih'a, taşradaki tekkeler ise Encümen-i Meşayih'a bağlanmıştır. Milli Mücadele yıllarında 1919'da Mustafa Kemal Paşa Anadolu şehirlerindeki tekke şeyhlerine mektuplar yazmıştır ve tekkeler de tüm imkânlarını seferber ederek Milli Mücadele'yi desteklemiştir. 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıkla Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun ile Türkiye'deki bütün tekkeler kapatılmıştır. 1949 yılında bu kanuna aykırı hareket edenler hakkındaki cezalar arttırılmıştır.¹¹⁵

4. Tekkelerde Ekonomi

İnsanın manevî âlemini şekillendiren tekkeler hem dinî bir eğitim kurumu hem de ibadet hayatının yaşandığı yerler olmakla birlikte büyük öneme haizdir. Özellikle beylikler döneminde fetihleri kolaylaştırmak, iskân faaliyetlerini hızlandırmak ve dinî dayanak noktası aramak hususunda tekke ve zaviyeler yöneticiler tarafından desteklenmiştir. En büyük destek de vakıf ve emlak yardımıdır. Yöneticiler tekke ve zaviye inşa etmekle yetinmeyip kayda değer topraklar da vermişlerdir. Tekke ve zaviyeler, verimli ve geniş tarım arazilerinin üzerinde kurulmuş, zengin vakıfların yardımı ile ihya olmuştur.¹¹⁶ Yöneticilerin en büyük desteklerinden biri de vakıflar aracılığıyla yaptıkları yardımlardır. Şeyh ve dervişlerin de imkânlarını devlet için seferber etmesi ve halkın da yardımlarda bulunması devletin bekası açısından yadsınamayacak derecede önemli kaynaklardır.

Tekke ve zaviyelerde iktisadî unsurlar önemli bir rol oynamıştır. Bu kadar gelir giderleri olan tekkeler de sadece yapılan yardımlar yetmemiş, özellikle ahi tekke ve zaviyeleri üretime katkıda bulunmuşlardır. Ahi tekke ve zaviyelerinde diğer tekke ve zaviyelere nazaran iktisadi özellikler daha çok göze çarpmaktadır. Ahilerin tekkelerini belli bir tarikat merkezi konumunda olan tekkelerden ayıran en önemli hususlar ticari

¹¹⁵ Kara, "Tekke", 40/370.

¹¹⁶ Gök, "Osmanlı Döneminde Zaviyeli Camiler", 1/691.

teşkilatlanmayı, iş ahlakını ve meslek eğitimi öncellemeleridir. Ticaret hayatı ile ilgili temel ilkelere sahip olan ahiler, tekke ve zaviyeler kurarak paylaşma ve yardımlaşmanın somut örneklerini ortaya koymuşlardır. İşadamları derneği ve ticaret odası görevlerini gören ahi tekke ve zaviyeleri içinde her meslek ve sanat dalında gruplar mevcut idi. İc̣timaî hayatta ekonomik düzeni sağlamakla görevli olan ahiler, ticarî faaliyetlerle ilgili prensipler ortaya koymuş, üretim, dağıtım, fiyat belirleme ve tüm bunların denetlenmesi görevlerini yerine getirmişlerdir.¹¹⁷

5. Tekkelerde Yönetim

Tekkeler şeyh tarafından yönetilir. Tekke ve zaviyelerin idaresini o tekkenin vakfiyesinin tertip ettiğini söyleyebiliriz.¹¹⁸ Vakfiyelerde genellikle tekkelerdeki yönetimin şeyhlik sistemine bağlı olarak babadan oğula geçen bir vazife olduğu belirlenmiştir. Bu durum kendisiyle birlikte birtakım problemler de meydana getirmiştir. Liyakat ve ehliyet yeterliliğine sahip olmayan şeyh veliahtları tasavvuf cemiyetinin saygınlığını yitirmesine sebep olmuştur. Şeyhliğin babadan oğula geçmesi, tekke ve zaviyelerin bir süre sonra kuruldukları bölgede şeyh ailesinden oluşan gruplar meydana getirmiştir.¹¹⁹ Aslında bu durum tümüyle olumsuz bir durum değildir. Ehliyet ve liyakat esaslarına uygun bizzat şeyh tarafından yetiştirilen bir şeyh evladının başa gelmesi bir anlamda yönetimde karışıklığın giderilmesi ve yönetimin kolaylaştırılmasına hizmet etmiştir.

Tekke ve zaviye idarelerinin esaslarını tekkenin temsil ettiği tasavvufî gelenekler ve şeyhin kararları belirlemiştir. Tekkelerin bir de ahi babaları vardır. Bunlar seçimle başa gelir.¹²⁰ Esasında bu konuda çalışmamıza ve inceleme sahamıza giren kısım ahi babalarıdır. Devleti idare edenler, tekkelerin idaresine gerekli görülmediği müddet karışmamışlardır. İktidara muhalefet eden tekke ve zaviyeler müşahede altına alınmıştır. Genel olarak tekke şeyhleri politikadan uzak durmuşlardır. Ancak politikaya ilgi gösterip

¹¹⁷ Kadir Özköse, “Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2012), 16.

¹¹⁸ Övüç, “Tekke Tarihi Nasıl Yazılır? Kaynaklar Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, 432.

¹¹⁹ Zekeriya Işık, *Tekkedeki İktidar* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2017), 42.

¹²⁰ Mehmet Şeker, “İbn Battuta’ya göre Anadolu’nun Sosyal ve İktisadi Hayatı”, *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi* (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 1990), 88.

yakınlık kuran dervişler de olmuştur. Devlet gerekli gördüğü durumlarda tekke yönetimini azletmiş veya tekke yönetiminin tayinini çıkarmıştır.¹²¹

¹²¹ Kara, “Tekke”, 40/370.

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU FÜTÜVVETİ OLARAK AHİLİK

İslam tarihinin bütün dönemlerinde gençlere ve gençlik hareketlerine çok büyük önem verilmiştir. Hz. Peygamber döneminde ashab-ı suffe ile başlayan gençlik hareketi, fütüvvet ile büyük bir geleneğe bürünmüştür ve ahilik teşkilatlanması ile daha geniş sahalarla birleşerek âdeta zirvesini yaşamıştır. Ashab-ı suffe, fütüvvet geleneği ve ahilik teşkilatının ortak özellikleri çok olmakla birlikte en önemli özelliği gençliğe önem verilmesi ve gençliğin dinî eğitimden geçmesidir. Gelecek nesillere yapılan bir yatırım olarak bu kurumlar, “ağaç yaşken eğilir” atasözünün anlamına uygun olarak genç dimağlar yetiştirilmiştir. Fütüvvet kavramının Anadolu halkı arasında “ahilik” olarak yaygınlaştığı da söylenmiştir.¹²² Bu nadide kurumlar, İslam kültür ve medeniyetinde gençliğin ihmal edilmediğinin ve gençliğin dinamizminin iyi yönlendirildiğinin bir göstergesidir.

1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'na kadar geçici yurt olarak benimsenen Anadolu toprakları, Malazgirt savaşının Selçuklu sultanı Alparslan lehine sonuçlanması ile artık Anadolu'nun kalıcı yurt olmasının kapılarını açmıştır. Müslümanların Anadolu'yu kalıcı yurt edinmesinde belli başlı faktörler son derece etkili olmuştur. Bu faktörler arasında Anadolu'daki Müslüman halkın maddi cihetle ihtiyaçlarını karşılayan ticaret adamları ve manevi yönden ihtiyaçlarını karşılayan ilim adamlarının çabaları çok önemli bir yer tutmuştur. Yetişmiş birçok derviş ve mutasavvıf Anadolu'ya gelerek ahilik teşkilatının kurulmasına katkıda bulunmuşlardır. Hem ticarî hem dinî fonksiyonlara sahip olarak teşekkül eden ahilik kurumu, Anadolu halkı tarafından çok çabuk kabul görüp yayılım göstermiştir.

Anadolu coğrafyasında ahilik kültürünün yaygınlaşmasının sebepleri arasında Moğol istilası sonrasında Anadolu'ya gelen Müslüman halkın bu coğrafyayı yurt edinip benimsemesi ve özellikle tasavvuf ehlinin, dervişlerin bu yurt edinme sürecine öncü olmaları ve bu süreci hızlandırmaları yer alır. Ahiler hakkında bizzat müşahade ederek sahadan bilgi veren ilk kişinin İbn Battûta olduğuna değinilmişti. Seyahatnameden edindiğimiz bilgiler ışığında ahiler, İbn Battûta üzerinde çok olumlu izlenimler

¹²² Neşet Çağatay, “Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları”, *Türk Tarih Kurumu- Belleten* XL/159 (1976), 428.

bırakmışlardır. Ahiler, İbn Battûta'yı ileride işleyeceğimiz gibi son derece iyi karşılayıp ağırlamalarının ve çokça cömert davranmalarının neticesinde İbn Battûta tarafından birçok iltifata mazhar olmuşlardır.

Ahilik kurumunun tarihsel kökeni ve bu kökenin süreci diyebileceğimiz, Hz. Peygamber'den itibaren başladığını düşündüğümüz bu tarihî seyrin olgunlaşma safhaları üzerinde durmaya çalışacağız.

A. ASHAB-I SUFFE

Mescid-i Nebvî'nin hemen yanındaki gölgelik olan Suffe'de genellikle sahabeden kimsesiz, fakir, bekâr olanlar kalıyordu. Barınma ihtiyaçlarını gidermek için yapılan Suffe, daha sonraları Hz. Peygamber'in (sav) bizzat ders verdiği eğitim kurumuna dönüşmüştür. Suffe ehlinin çoğunluğunu genç ve muhacir olan sahabiler oluşturuyordu. Abdullah b. Mes'ud ve Abdullah b. Ömer gibi bazı sahabiler de sırf ilim öğrenmek için ve eğitim yuvası olduğunu bildikleri için Suffe'ye imrenerek burada kalıyorlardı.¹²³

Suffe, Medine'ye gelen heyetler ve misafirler için de bir ağırlama yeri idi. Sayıları kesin olarak bilinmemekle beraber bazen dört yüze yakın kişi kalmıştır. Hatta Temim kabilesinden seksen kişinin Suffe'de ağırlandığı anlatılmaktadır. Suffe'deki bazı genç sahabiler gündüzleri odun satarak ve mescide su taşıyarak geçimlerini sağlıyorlardı. Akşamları Kur'an okuyup ilmî faaliyetlerle meşgul olmuşlardır. Hz. Peygamber (sav), kendisine ikram edilen ve hediye edilen şeyleri Suffe ehline göndermiştir. Akşam yemeği için Hz. Peygamber (sav) Suffe ehlini birer ikişer evlere dağıtırdı. Geriye kalanları da evine götürerek bizzat ilgilenmiştir.¹²⁴ Geçim sıkıntısıyla birlikte zahidane ve müttaki bir hayat sürdürmektedirler. Suffe'deki sahabelerin birçoğu, bütün zamanlarını Hz. Peygamber'i (sav) dinleyerek, Hz. Peygamber'e (sav) sorular sorarak ve böylelikle İslam dinini öğrenerek geçiriyorlardı. Bizzat Hz. Peygamber'den (sav) duydukları hadisleri diğer sahabilere söyleyerek hadis ilminin gelişimine katkıda bulunuyorlardı ve birçok sened zincirinin ilk halkasını oluşturuyorlardı. Suffe ehlinin en önemli hizmetlerinden biri de İslam beldelerine hoca, vali, kadı olarak gönderilmeleri idi. Zühd faaliyetlerinin Suffe ehliyle başladığı ve tasavvufun özünü Suffe ehlinin teşkil ettiği kabul edilmektedir.¹²⁵ Mescid'in bitişiğinde kalan Ashab-ı Suffe, zahidliği, yokluğu,

¹²³ Mustafa Baktır, "Suffe", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/469.

¹²⁴ Gök, "Osmanlı Döneminde Zaviyeli Camiler", 1/690.

¹²⁵ Baktır, "Suffe", 37/470.

yoksulluğu benimsedikleri için Suffe ehline sufi, gittikleri yola ise tasavvuf denilmiştir.¹²⁶ Hz. Peygamber (sav) döneminden itibaren başladığı kabul edilen tasavvufî hareketler ve zahidâne faaliyetler İslam tarihinin bütün dönemlerinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Vakitlerinin önemli bir bölümünü ilim öğrenmekle geçiren ve bazen sayıları dört yüzü bulan Ashab-ı Suffe'nin önemli bir kısmı, ilim öğrenme uğruna mâişet derdine düşmemişler ve dünyevi işlerden, tarımdan, ticaretten uzaklaşmışlardır.¹²⁷

B. FÜTÜVVET GELENEĞİ

Fütüvvet, Arapça “genç” anlamına gelen “feta” kelimesinden türetilmiştir. Feta kelimesinin çoğulu, fityandır. Fütüvvet; cesur, yiğit, kahraman gençlik ve yardımsever, cömert gençlik anlamlarına gelir. II. (VIII.) yüzyıldan itibaren tasavvuf erbabı, fütüvvet kelimesinden tasavvufî kaynaklarda bahsetmişlerdir.¹²⁸ Fütüvvet kelimesinden ilk bahseden kişinin Fudayl b. İyaz olduğu ve fütüvveti “dostların kusuruna bakmama” olarak tanımladığı belirtilmiştir. Ondan önce İbnül Kayyim el-Cevziyye, fütüvvet kelimesini ilk defa kullanan kişinin Ca'fer es-Sadık olduğunu ve fütüvveti “sahip olduğu şeyleri başkalarıyla paylaşmak, sahip olmadığı şeyler için de şükretmek” olarak tanımladığını söylemiştir.¹²⁹ Fütüvvetin gençler üzerinde kalıcı davranış değişiklikleri yapmayı hedeflediğini söyleyebiliriz. Nitekim Allah için sevmek, Allah için buğz etme, alçakgönüllü olma, sıla-i rahime özen gösterme, daima iyilik yapmak, iyi düşünmek, iyi insanlardan olmak, ibadetlerde samimi olmak, adil olmak, büyüklere hürmet gösterme, yoklukta kanaatkâr olmak, varlıkta da şükretmek¹³⁰ gibi İslam ahlakının temel ilkelerini daha genç yaşta insanlara aktarmak önemsenmiştir.

Emeviler döneminde askerî birlikler olarak teşekkül eden fütüvvet birlikleri, büyük gelişmeler göstererek geniş bir coğrafyaya yayılan başarılı fetih hareketlerini gerçekleştirmiştir. Abbasilerde 34. halife Nasır Lidinillah (1180-1225) döneminde merkezi otoritenin zayıfladığı zamanlarda tehlike arz eden fütüvvet birlikleri, Halife'yi rahatsız eder hale gelmişlerdi. Hem bu tehlike ve tehditten kurtulmak hem de fütüvvet

¹²⁶ Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, 7.

¹²⁷ Önkol - Bozkurt, “Cami”, 7/48.

¹²⁸ Abdülkâî Gölpınarlı, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları* (İstanbul: Erkem Yayınları, 2011), 17.

¹²⁹ Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/259; Abdülkâî Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı* (İstanbul: Akademik Yayınlar, 2011), 18.

¹³⁰ Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn es-Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: AÜİF Yayınları, 1977), 93-94.

birliklerine resmî bir kurum özelliği kazandırarak illegal durumdan kurtarmak istiyordu. Halife ayrıca fütüvvet birliklerinin askerî ve siyasî gücünü devletin arkasına almak istiyordu.¹³¹ Halife Nasır, bir törenle Bağdat'taki fütüvvet birliklerinin reisi Şeyh Abdülcebbar b. Yusuf b. Salih el-Bağdadi'nin elinden fütüvvet elbisesini giymiş ve kendisini 'fütüvvet ehlinin piri' olarak ilan etmiştir.¹³²

Halife Nasır bu konuda kendisine danışman olarak Şehabeddin es-Sühreverdî'yi seçmiştir. Fütüvvet birlikleri, Abbasiler döneminde artık düzenli intizamlı ve teşkilatlı bir kurum haline gelmiştir. Halife Nasır'ın asıl hedefi, Müslüman devletlerin hükümdarlarını bu teşkilata davet etmek ve onları manevi otoritesine almaktır.¹³³ Bu davete olumlu cevap vererek fütüvvet teşkilatına katılmak hem halifenin huzurunda tanınmak hem de kendi halkının gözünde itibarının artması demektir. Öyle ki Halife Nasır, Şehabeddin es-Sühreverdî ile beraber bir heyeti Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı I. İzzettin Keykavus'a gönderdi. Hükümdar, teklifi kabul edip fütüvvet teşkilatına dâhil olmuştur. Halife Nasır siyasi emellerine ulaşamamıştır ama Anadolu'da ahilik teşkilatı gelişim göstermiştir.¹³⁴ Nitekim devlet işleri yolunda gitmeyen I. İzzettin Keykavus da bu teşkilata dâhil olarak devletin köklerini sağlam bir zemine oturtmuştur. I. İzzettin Keykavus ve kardeşi I. Alâeddin Keykubat, fütüvvet geleneğinin devamı niteliğindeki ahi tekke ve zaviyelerin kurulmasına ve ahilik faaliyetlerine büyük önem vermişlerdir.¹³⁵

Halife Nasır, ilk defa I. Gıyâseddin Keyhusrev döneminde Anadolu Selçuklu Devleti ile temasa geçmiştir. I. Gıyâseddin Keyhusrev, Mecdüddin İshak'ı Halife Nasır'a sevk ederek fütüvvet ehli şeyh ve tasavvuf erbabını göndermesini ister. Halife Nasır ise Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Evhadüddin-i Kirmanî ve Ahi Evran diye tanınan Şeyh Nasirüddin Mahmud el-Huyi'yi gönderir.¹³⁶ Evhadüddin-i Kirmani ve yardımcıları çok sıkı çalışarak bir hayli tekke ve zaviyenin açılmasına öncülük ettiler. Ahiliğin Anadolu'da yerleşip ilerlemesinde özellikle Ahi Evran'ın çok büyük katkısı olmuştur. Ahi Evran,

¹³¹ Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/262; Vladimir Gordlevsky, *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran (Ankara: Onur Yayınları, 1988), 195.

¹³² Mehmet Şirin Ayış, "Anadolu'nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2019), 100.

¹³³ Rıfat İlhan Çelik, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 90.

¹³⁴ Ocak, "Fütüvvet", 13/262.

¹³⁵ Ziya Kazıcı, "Ahilik", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/540.

¹³⁶ Mustafa Özsaray, "Ahiliğin Nitelikleri ve Fütüvvet Anlayışıyla İlgisi", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2020), 171; Nihat Akbıyık, "Fütüvvetin Türk Esnaf- Zanaatkar Sistemine Etkisi", *Birey ve Toplum Dergisi* 9/18 (2019), 168.

Selçuklu sultanı I. Alaeddin Keykubad'ın güçlü destek ve yardımlarıyla dinî, tasavvufî düşünceye ve fütüvvet geleneğine uygun tekke ve zaviyeler kurmuştur. Tekke ve zaviyelerdeki ilkeleri belirtmiş ve işletmelerdeki kuralları ve ticarî faaliyetleri düzenlemiştir.¹³⁷

İslam kültür ve medeniyetinin mirası olan fütüvvet geleneği ilgili kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre ahilik teşkilatının esnaf ve sanatkâr örgütü yapısına benzer herhangi bir faaliyet veya bilgi gözümüze çarpmamıştır. Sadece dinî, tasavvufî, ahlakî ve askerî yapısının olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan Anadolu ahilik fütüvveti diyebileceğimiz ahilik, esasında fütüvveti barındırmakla beraber fütüvvet geleneğinden daha geniş bir alanı da kapsamaktadır. Fütüvvet geleneğinde dervişlerin aktif rol oynadıkları bilinmekte ve dervişlerin alan el olmayı tercih edip dünyadan el etek çekmek ve uzlet hayatını tercih etmeyi kabul ederken ahiler, daima veren el konumunda olmuşlar ve dünya hayatından el çekmek yerine dünyayı imar etme ve dünya hayatını tanzim etme görevlerini üstlenmişlerdir. Bu bakımdan sonuç olarak, ahilik kurumunun fütüvvet teşkilatına göre sosyal hayata daha fazla dâhil olduğunu ve sosyal hayatta daha aktif olduğunu çıkarabiliriz. Her ne kadar ahiliğin Anadolu insanının yaşam tarzıyla birlikte sosyal hayata daha fazla dâhil olduğunu belirtsek de birbirinden farklı bir kurum olmadıklarını belirtmemiz gerekiyor. İbn Bibî de ahilik ve fütüvvetten bahsederken birbirinden farklı gruplar olmadıklarını söylemiştir.¹³⁸ Muallim Cevdet ise Anadolu ahiliğinin üstün özelliklerini sıralayarak ve konuyu biraz daha millileştirerek fütüvvetten daha üstün olduğunu dile getirmiştir.¹³⁹

C. AHİLİK

Ahi kelimesinin kökeni hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Türkçedeki “cömert” anlamına gelen akı kelimesinden geldiğini ileri sürenler olmuştur. Arapça “kardeşim” anlamına geldiğini iddia edenlerin sayısı da bir hayli fazladır.¹⁴⁰ Neşet Çağatay, “akı” kelimesinin zamanla “ahi” kelimesine dönüştüğünü belirtmiştir.¹⁴¹ Kitap ve sünnete dayandırılan ve İslamî anlayışa uygun olan ahiliğin tasavvufî bir kavram olan

¹³⁷ Kazıcı, “Ahilik”, 1/540-541.

¹³⁸ el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Ca'ferî er-Rugadî İbn Bibî, *el-Evamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Selçuk Name)*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1996), 491.

¹³⁹ Muallim Cevdet İnançalp, *İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği İbn Battûta'ya Zeyl*, çev. Cezair Yazar (İstanbul: İşaret Yayınları, 2008), 38,181.

¹⁴⁰ Özsaray, “Ahiliğin Nitelikleri ve Fütüvvet Anlayışıyla İlgisi”, 161.

¹⁴¹ Neşet Çağatay, *Ahilik Nedir?* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990), 40-41.

uhuvvet kelimesini çağrıştırmayı, onun benimsenmesini kolaylaştırmıştır.¹⁴² Nitekim çalışmamızın ana kaynağı olan İbn Battûta seyahatnamesinde ahi kelimesinin Arapça kökenli olduğuna dair kesin veriler elde edilememiştir. Ahi kavramının çok geniş bir anlamı ihtiva ettiğini düşünüyoruz. Anadolu halkına ait özgün bir ifade olması ile Arapça kardeşim anlamındaki kelimeden gelmiş olması arasında çok büyük bir fark yoktur. Her iki kelimenin birbirine yakın anlamlarda olduğunu söyleyebiliriz. Türkistan coğrafyasında kullanılagelen cömertlik, yiğitlik ve kahramanlık anlamlarına gelen “akı” kelimesiyle Arapçada uhuvvet kavramını barındıran ve İslam kardeşliği anlamına gelen “ahi” kelimelerinin harmanlanmasıyla meydana gelmesi de muhtemeldir. Akı kelimesinin zamanla ahi kelimesine dönüştüğünü fakat anlamını hiçbir zaman yitirmediğini söyleyebiliriz. Farklı dillere ait kelimeler olmalarına rağmen anlamca birbirini destekleyen kavramların anlamlarının yakın olması, Anadolu halkı tarafından benimsenmesini kolaylaştırmıştır.

Anadolu’nun en ücra köşelerine, köylerine ve uç bölgelerine kadar yayılan ahilik kurumu, sosyal ve iktisadî hayatta etkili olmuş ve hususan şehirlerde siyasî açıdan da etkili olmuştur.¹⁴³ Anadolu’da özellikle XIII. yüzyıldan itibaren siyasî istikrarsızlık ve merkezî otoritenin zayıflamasıyla birlikte ahi birlikleri, askerî ve siyasî güçlerini kullanarak huzur ve istikrarın sağlanmasında önemli vazifeler görmüşlerdir. I. Alaeddin Keykubat, ahileri devletin bekası için daima savunmuştur ve ahilere her türlü desteği vererek yardımlarını ahilerden esirgememiştir. II. Gıyaseddin Keyhusrev, kesin olmamakla birlikte babası I. Alaeddin Keykubad’ı öldürünce ahiler, II. Gıyaseddin Keyhüsrev’e karşı durdular II. Gıyaseddin Keyhusrev de babasının aksine bir politika izleyerek ahilerin huzurunu bozacak iş ve davranışlarda bulunarak onları rahatsız etti. II. Gıyaseddin Keyhusrev’in Moğollar karşısındaki hezimetini sonucunda Moğollar, Anadolu topraklarında ilerlediler. Ahiler, Kayseri’de Moğol saldırıları karşısında merkezden yardımlar gelmeyince yerel yönetimleri kontrol altına alıp Moğollara karşı koyup şehri savunarak büyük bir mücadele örneği sergilemişlerdir. Osmanlılar zamanında I. Bayezid’in oğlu ile ilgili olan Düzmece Mustafa olayında da ahi yiğitleri, isyancılara karşı Bursa şehrini korumuşlardır. Ahi yiğitleri, bu örneklerde görüldüğü üzere belli

¹⁴² Kazıcı, “Ahilik”, 1/540.

¹⁴³ Abdulkadir Kıyak, “İslam’ın Yardımlaşma ve Dayanışma Prensiplerinin Sosyal Hayata Aksettirilmesinde Ahiliğin Rolü: Fütüvvetnâmeler Ekseninde”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/5 (2017), 2502.

zamanlarda veya otorite boşluğu olduğu vakitlerde güvenliği temin etme ve sorumluluk alma konusunda ellerinden geleni yapmışlardır.¹⁴⁴

Anadolu’da ahiliğin kurulma sebeplerine bakıldığında yeni bir yurt olarak Anadolu’da yerleşilen bölgelerdeki yerli tüccar ile rekabet edebilmek için bir esnaf teşkilatı kurularak birlik ve beraberliğin sağlanması gerekiyordu. Bu birlik ve beraberliği temin edebilen kurum ahilik teşkilatı olmuştur. Bir başka sebep de Anadolu’da çatışma ve savaşımlardan dolayı ve siyasî birliğin sağlanamamış ve Türkmen grupları arasında çıkan mücadeleler baş göstermiş olabilir. Anadolu coğrafyasındaki bu siyasî boşluktan dolayı birbirleriyle devamlı didişen küçük toplulukları bir araya getirme ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu çatışmaları bitirmek ve güç birliği sağlayarak toplumsal anlamda huzurun sağlanması amacıyla ahilik teşkilatının kurulmasını gerekli kılmıştır. Nitekim İbn Battûta, Erzurum’da sürekli birbirleriyle çatışan Türkmen grupların şehri harabeye çevirdiklerini, İzmir’de de çok fazla çatışmaların yaşandığını ve şehrin harabeye döndüğünü bildirmiştir. Genel anlamda Anadolu coğrafyası, devamlı olarak çatışmalara ve savaşımlara sahne olmuştur. Böyle karışık bir ortamda elbette ki en çok ihtiyaç duyulan şey, birlik ve beraberliğin temin edilmesidir.¹⁴⁵

Fütüvvet hareketinin temsilcilerinin İslam ticaret ahlakını benimsetmek için harcadıkları büyük emeklerin ahilik teşkilatını meydana getiren en önemli sebep olduğu kanaatindeyiz. Ahi Evran ve hocası Evhadüddin-i Kirmani’nin çok büyük çabaları ve verdikleri dinî ve meslekî eğitimin ahilik teşkilatının kuruluşuna sebep olan temel yapı taşlarıdır. İslam dininin paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önem ve ensar ile muhacir arasındaki dayanışma ruhu Anadolu halkı tarafından kolay benimsenmiştir. Bu paylaşımcı mirasın gelecek nesillere aktarılması ve bunun halk arasında yaygınlaşması, Ahi Evran ve ahi yiğitlerinin çaba ve gayretleri sonucunda olmuştur. İslam kültür ve medeniyet mirasının Anadolu’ya düzenli ve sistemli bir şekilde aktarılması ahilerin üstün gayret ve çabalarının bir sonucu olarak meydana geldiğini söyleyebiliriz.¹⁴⁶

Ahiler meslek gruplarına ait sorunları çözmekte ve bu grupların devlet ile olan ilişkilerinin doğru işlemlerini sağlamaktaydılar. Tarikatın içerisinde esnaf teşkilatından

¹⁴⁴ Ayış, “Anadolu’nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği”, 110.

¹⁴⁵ Nurettin Gemici, “Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları ve Sonuçları”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (2010), 74.

¹⁴⁶ Ayış, “Anadolu’nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği”, 101-102; Özköse, “Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi”, 6-7.

çırak, kalfa, usta, şeyh, ahi baba bulunuyordu. Bunlarla birlikte birçok devlet adamı, komutan, kadı, müderris de bulunuyordu.¹⁴⁷ Meslekte terakki etmek ancak liyakat ve ehliyetle olur. Ustalaşmadan işyerinin açılmasına izin verilmemiştir. Yeterlilik ve izin belgesi alma zorunluluğu vardır.¹⁴⁸ Tüccar ve işyerleri bölgelere göre sınırlandırılmıştır. Ham madde temini konusunda alımda, işlenmede, satımda belli kurallar konulmuştur. İhtiyaçtan fazla mal üretmek ve stoklamak yasaktır.¹⁴⁹ Her esnaf grubunun başında ahi bulunurdu. Bir şehirdeki ahilerin başında ise ahi baba bulunurdu. Aynı zamanda Ahi baba, ahilik teşkilatının bir şehirdeki en büyük temsilcisidir.¹⁵⁰ Ahi babanın belirlenmesi iki şekildedir; verasetle veya esnafın yaptığı seçimle belirlenirdi. Ahi baba, Kırşehir'deki Ahi Evran Tekkesi'ndeki şeyhe bağlıdır. Ahi babanın görevleri tüccar ve sanatkarların çalışmasının devamlı ve sistemli olmasını temin etmektir. Yeni ahilere şed bağlatmak, yanlış hareket ve uygulamaları denetlemek ve cezalandırmaktır.¹⁵¹

İslam dininin emir ve yasaklarını temel ilke olarak alan ahiliğin temel esasları, kural ve kaideleri fütüvvetnamelerde yer alır. Ahilik, bireyi terbiye eden, bilgileri içselleştirip gündelik hayatta davranışlara dönüştüren bir kurumdur. Bireyin kendisini tanımasını, fıtratını korumasını, ahlaki ilkeleri hayatına aksettirmesini hedefleyen bir ahlak eğitim kurumudur. Ahi yiğidinde bulunması gereken özelliklerin ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı fütüvvetnamelere göre, ahilik teşkilatının ahlak eğitiminde yer alan dört temel ilke iffet, şecaat, hikmet ve adalet iken, bunlara bağlı sekiz temel değer ise cömertlik, tövbe, doğruluk, hidayet, alçak gönüllülük, emniyet, vefa ve öğüttür. Fütüvvetnamelerde ahilik kurumunun üyelerinde sevgi, saygı, merhamet, vefa, doğruluk, güvenilirlik, alçakgönüllülük, tövbe gibi özellikler bulunmalıdır. İçki, zina, yalan, gıybet, hile, aldatma gibi hal ve hareketler meslekten ihraç edilme sebeplerindendir.¹⁵²

a. Ahiliğin Kurucusu: Ahi Evran

Anadolu ahiliğinin kurucusu Ahi Evran diye tanınan Şeyh Nasîrüddin Ebü'l-Hakâyık Mahmud b. Ahmed el-Hoyî, 1171 yılında Azerbaycan'ın Hoy kasabasında

¹⁴⁷ Ekinci, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, 56.

¹⁴⁸ Cemal Anadol, *Türk- İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1991), 80.

¹⁴⁹ Mehmet Kart - Rüştü Yeşil, "Müslüman Türk Medeniyeti İnşasında Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahilik", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/3 (2019), 2471.

¹⁵⁰ Ziya Kazıcı, "Ahi Baba", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/527.

¹⁵¹ Kazıcı, "Ahi Baba", 1/528.

¹⁵² Kazıcı, "Ahilik", 1/541; Umut Kaya, "Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilâtı: Ahilik", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 48-50.

doğmuştur. Hoy, Türkmenlerin yerleşim yeridir ve Kâtip Çelebi Hoy için İran Türkistan'ı denildiğini belirtmiştir.¹⁵³ Ahi Evran'ın asıl ismi Mahmut, lâkabı Nasîrüddin, künyesi Ebü'l-Hakâyık ve nisbesi Hoyî'dir.¹⁵⁴ Dericilik (debbağlık) yapmıştır ve dericilerin pîri olarak da anılmıştır. 1261'de ahirete irtihal etmiş ve Kırşehir'de defnedilmiştir. Tasavvufî kişiliğinin yanında hekim olan Ahi Evran'ın 'yılan' anlamına gelen 'Evrân' isminin kış uykusuna yatan yılanlardan zehir aldığı ve ilaç olarak kullandığı için verildiği belirtilmiştir.¹⁵⁵

Ahi Evran, ailesinden aldığı eğitimden sonra Horasan'a giderek Fahreddin Razi'den tefsir, felsefe gibi ilimlerin eğitimini almıştır. Tasavvufî eğitimini Ahmet Yesevî'nin öğrencilerinden almıştır. Tasavvuf erbabının bir araya geldiği Bağdat'a gitmiştir. Hac yolunda tanıştığı Evhadüddin-i Kirmani ile birlikte Halife Nasır'ın emriyle Anadolu'ya gelmiştir. Ahi Evran ve hocası Evhadüddin-i Kirmanî melamet yolundan giden Horasan'daki tasavvufî ekolden gelmektedirler. Kayseri'ye yerleşerek esnafı teşkilatlandırdı. Tasavvufu, melamîliği, fütüvveti, ahlaki kuralları yaymaya başladılar. Ahi Evran, I. Alaeddin Keykubat'ın davetiyle Konya'ya gitti daha sonra Denizli ve Kırşehir'e de gitti.¹⁵⁶ Kırşehir'de ahileri örgütlemeye tüm gücüyle devam etti ve ölümüne kadar burada kaldı. 1261'de Moğollar suikast düzenleyerek Ahi Evran'ı öldürmüşlerdir. Yirmiye yakın eserinin olduğu bilinmektedir.¹⁵⁷ Ahi Evran'ın ahiler üzerinde son derece büyük bir etkisi vardır. Nitekim Ahi Evran, sadece ahiliğin kurucusu değildir, aynı zamanda ahiliği yayan ve teşkilatlanmayı tamamlayan kişidir. Ahi Evran'ın vefatının üzerinden birkaç yüzyıl geçmiş olmasına rağmen Ahi Evran'ın soyundan gelenler, çokça saygı görmüşlerdir.¹⁵⁸

Ahi Evran'ın tıp, felsefe, tefsir, fıkıh, kelam, hadis ve tasavvuf gibi ilimlerde donanımlı bir dini şahsiyet olduğunu ve tasavvuf ehli olduğunu biliyoruz. Ahmet Yesevî'nin talebeleri, Fahreddin Razî, Evhadüddin-i Kirmanî, Sadreddin Konevî gibi

¹⁵³ Kâtip Çelebi, *Cihannüma* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.), 2008), 474.

¹⁵⁴ Mikail Bayram, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu* (Konya: Damla Matbaacılık ve Ticaret, 1991), 73.

¹⁵⁵ İlhan Şahin, "Ahi Evran", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/529; Mustafa Çoban, "Değerler Eğitimi ve Ahilik, İlkeleri", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/1 (2018), 87-102.

¹⁵⁶ Ahmet Ünsür, "Ahilik Sistemi Değerleri Yönetim ve Eğitimi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 18/39 (2020), 308-309.

¹⁵⁷ Şahin, "Ahi Evran", 1/530.

¹⁵⁸ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (İstanbul: E Yayınları, 1979), 329-330.

tasavvufi şahsiyetlerden eğitim almıştır. Ahi Evran, Anadolu halkına aldığı eğitimlerini ve tecrübelerini aktarmıştır.¹⁵⁹ Tekke, zaviye ve hankâhlarda bizzat dinî eğitimler vermiş aynı zamanda meslekî eğitimlerde vermiştir. Sade, anlaşılır dinî eserlere imza atan Ahi Evran, çırak, kalfa ve ustalara İslam ticaret ahlakını ve temel dinî bilgileri öğretmek için ilk ilmihâl olma niteliğini taşıdığı belirtilen Menahic-i Seyfî eserini de kaleme almıştır. Böylelikle bu eserle birlikte Ahi Evran, Anadolu topraklarında ilmihalcilik geleneğinin yaygınlaşmasında çığır açan biri olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁰ Anadolu ahiliğinin kurucusu kabul edilen Ahi Evran, “evliya” muamelesi görmüş, halk tarafından sevilmiş, hakkında pek çok menkıbe söylenmiştir. Ahi Evran’ın siyasi olarak da saygın ve etkili bir devlet adamı olduğu anlaşıyor.¹⁶¹

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı tarafından 2021 yılının Ahi Evran Yılı olarak kutlanmasına ilişkin bir genelge Resmi Gazete’de yayımlandı. Ahilik teşkilatı ile ilgili yurt genelinde ve yurt dışında tanıtımlar yapılacak ve birtakım faaliyetler gerçekleştirilecektir. XIII. yüzyılda Anadolu’da ahilik teşkilatını kuran Ahi Evran’ın doğumunun 850. yılı münasebetiyle anma törenleri gerçekleştirilecektir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, genelgede kararın gerekçesini açıkladı. Yüzyıllardır Anadolu topraklarında ahilik geleneğini yaşatan Ahi Evran ve tüm esnaf ve sanatkârları hayırla anmak, bilginin hikmetle ticaretin ahlakla buluştuğu ahilik kurumunu anmak ve anlatmak için 2021 yılı boyunca yurt genelinde ve yurt dışında bir dizi etkinlik yapılması kararı alınmıştır. Ayrıca Ahi Evran Yılı etkinlikleri kapsamındaki faaliyetler, UNESCO tarafından da anma ve kutlama yıl dönümleri arasına dâhil edildiği açıklanmıştır.¹⁶²

b. Anadolu Ahiliğinin Genel Özellikleri

Anadolu coğrafyasında, büyük şehirlerde çeşitli meslek grupları halinde teşkilatlanmış ahilerin her birinin müstakil bir tekkesi veya zaviyesi vardı. Küçük şehirlerde ise muhtelif meslek grupları tek bir birlik halinde teşkilatlanmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında bu birlikler meslek gruplarına ait problemleri halletmekte ve devlet ile olan münasebetlerini düzenlemekte idiler. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tespiti, bu birliklerin aslî görevi idi. Bu dönemde, teşkilâta ilk defa girenlere yiğit veya çırak adı

¹⁵⁹ Çağatay, “Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları”, 434.

¹⁶⁰ Özköse, “Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi”, 8-9.

¹⁶¹ Alireza Moghaddam, *13-15. Yüzyıllarda Anadolu’da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 145.

¹⁶² “2021 yılı Ahi Evran Yılı olacak”, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/2021-yili-ahi-evran-yili-olacak-558051.html> (20 Şubat 2021).

verilir, ahi rütbesi daha sonra kazanılırdı. Esnaf birliklerinin her birinin başında şeyh, halife veya nakibler, bütün esnafın en üst makamında ise şeyhü'l-meşayih bulunurdu.¹⁶³ Ayrıca mesleğin geleceği açısından çırakların yetiştirilmesine de çok büyük önem veriliyordu. Anadolu'da köylere kadar yayılan ahilik pek çok devlet adamını, askerî zümre mensuplarını, kadı ve müderrisleri, tarikat şeyhlerini bünyesinde toplamıştır.¹⁶⁴

Ahilikte meslek eğitiminin ve iş ahlakının belli kurallar çerçevesinde sıkı bir disiplinle verildiğini, sadece teorik değil pratik eğitimin de bizzat iş başında verildiğini ve tüm bu eğitimlerin hayat boyu devam ettiğini söyleyebiliriz. Din eğitimi, meslek eğitimi ve iş ahlakı donanımlı hocalar tarafından öğretilmektedir.¹⁶⁵ Eğitim hayat boyu devam etmektedir. Sınıf veya seviye atlatmanın da belirli süreleri mevcuttur. Çıraklık eğitimi ve çıraklık süresinin genel olarak bin bir gün sürdüğünü ve ince işçilik isteyen sarraflık gibi mesleklerin çıraklık süresinin on sene hatta yirmi seneye kadar sürdüğü bilinmektedir. Bir çırak, bu süre bittikten sonra yapılan sınavla ancak çıraklıktan kalfalığa yükselebilir. Kalfalık süresi de genel olarak üç yıl sürmektedir. Yine bir kalfa, ya sınav ile veyahut mesleği ile ilgili hazırladığı bir eser ile kalfalıktan ustalığa yükselebilir. Ancak usta olduktan sonra iş yeri açılabilir.¹⁶⁶

Ahilikte birey bir bütün olarak eğitilip yetiştirilir. Ahi olacak kişi muhakkak bir mesleki eğitimden ve dinî tedrisattan geçmelidir. Askerî eğitime hazırlık olarak kılıç kullanmayı, ok atmayı, ata binmeyi ve güreş tutmayı da öğrenmelidir. Burada sadece duygusal ve zihinsel gelişimin önemslenmediği, fiziksel ve bedensel eğitiminin de önemsendiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Maneviyat eğitimi ile meslek eğitiminin ortak özelliği her iki eğitim faaliyetinde ahlaki ilkelerin olmasıdır. Meslekî, ahlakî ve eğitici yönleriyle ahilik, gönüllülük esasına dayalı dayalı bir teşkilattır.¹⁶⁷ Ahilik, ne sadece bir tarikat ne de sadece bir esnaf teşkilatıdır. Her ikisinin birbiriyle uyumlu hâlidir. Ahlakî

¹⁶³ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972), 155-156.

¹⁶⁴ Kazıcı, "Ahilik", 1/541.

¹⁶⁵ Murat Akgündüz, "Ticari Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahilik Teşkilatı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2014), 16.

¹⁶⁶ Özköse, "Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi", 16; Ayşe Nurefşan Yüksel - Aykut Göksel, "Bölgesel Kümelenme Örneği Olarak Ahilik Teşkilatı", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/3 (2020), 797.

¹⁶⁷ Kıyak, "İslam'ın Yardımlaşma ve Dayanışma Prensiplerinin Sosyal Hayata Aksettirilmesinde Ahiliğin Rolü: Fütüvvetnâmeler Ekseninde", 2509.

ve dinî nitelikler tarikat özelliğini gözler önüne sererken iş hayatındaki başarı ve verimliliği hedeflemesi de esnaf özelliğini göstermektedir.¹⁶⁸

Ahlakî ilkelere değinmek gerekirse öncelikle bir ahi işsiz olmamalı, muhakkak bir uğraşı edinmeli ve iş konusunda iyi bir seçim yapmalıdır. Bu seçeceği iş, beceri ve yeteneklerine uygun, harcadığı çaba ve gayretinin karşılığını alacağı, izzetini ve şerefini koruyacağı bir iş olmalıdır. Ahi istikamet üzere olmalı. Haksız kazanç getirecek işlerden uzak durmalı ve hakkından ziyadesine göz dikmemelidir. Ahi, ilmi sevmeli, öğrenmeli ve âlimleri de sevmelidir. Aldığı ilimleri ve eğitimleri yeri zamanı gelince kullanmayı bilmelidir. Ahi, kendisiyle geçinilebilen, edepli, ahlaklı, her zaman ve her yerde özü sözü bir olmalıdır. Doğru sözlü ve ne söylediğini bilen, söz verdiğinde sözünde duran, konuşurken iyice ölçüp tartarak konuşan biri olmalıdır. Ahi, yaptığı işi Allah rızasına uygun olarak yapmalı, kimseden herhangi bir beklenti içine girmemelidir. Mütebessim bir çehreyle insanları samimi ve sıcak bir şekilde karşılamalı, insanları rencide edecek söz ve davranışlardan uzak durmalıdır. Yakın arkadaşlıklar kurup dost sahibi olmalıdır. Ahi yiğidi, bir er kişi olarak kendisine yapılan kötülüğe dahi iyilikle karşılık vermelidir. Alçak gönüllülüğü elden bırakmamalıdır.¹⁶⁹ Başkasının malını emanet bilip emanete hıyanet etmemelidir. Ahi, eli açık olmalı, insanlara ikram ve ihsanlarda bulunmalıdır.¹⁷⁰ Ayrıca nefsinin tezkiye edip insanlara öfkelenmemeli, sır tutmayı bilmelidir. Ahi, ailesini ve elinin altında bulunanları korumalı ve onları ihmal etmemelidir.¹⁷¹ Bu ahlakî kurallar ve çok daha fazlası fütüvvetnamelerde mevcuttur. Ahi adayını, bu kuralların önemli bir kısmını bilmek zorundadır.

Anadolu coğrafyasına yerleşmeye başlayan Müslüman Türkler, önce ahileri Anadolu'ya getirerek ve onları yerleştirerek, daha sonra halkın gelmesiyle yerleşim hareketinin hızlandırılmasını sağlamışlardır. Esnaf grupları olarak teşekkül eden ahiler, Anadolu topraklarına yeni gelen Müslümanlara meslek öğretip iş yeri açarak adeta iş ve

¹⁶⁸ Hamdi Kızıler, "Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2015M.S.), 417.

¹⁶⁹ Mustafa Çoban, "Model Bir Eğitim Kurumu Olarak Ahilik", *KSÜSBD* 15/2 (2018), 728; Nurettin Öztürk, "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7 (2015), 4.

¹⁷⁰ Aysel Aksoy, "13. ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Teşkilatı, Etkisi ve Siyaseti", *Medeniyet ve Toplum* 2/1 (2018), 26.

¹⁷¹ Kasım Tatlıoğlu, "Bir Kavram Olarak Ahilik:Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım" (II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, Kırşehir, 2012), I/157; Ersin Kavi, "Ahilik Kurumu ve Günümüz Çalışma Yaşamındaki Psikolojik Sorunlara Yönelik Çözümler", *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 4/8 (2015), 107.

ev sahibi yapmışlardır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi ahiler kurdukları tekke ve zaviyelerle gençlere hem dinî eğitim hem de meslek eğitimi vermişlerdir. Ahilerin meslek öğrenip dükkân açtıkları yerler veya zaviye kurdukları yerler, yeni gelen insanlar için cazibe merkezi olup yeni yerleşim yerlerinin oluşmasına vesile olmuşlardır. Daha sonraları bu dükkân açılan yerler veya zaviyeler, çarşı merkezini meydana getirmişler ve kurulan şehirlerin merkezleri konumuna gelmişlerdir. Çalışmak, üretmek, tüketici haklarını savunmak, malların kalitesini kontrol etmek, karaborsacılığı engellemek, meslekten ihraç etmek, iş yeri açma ve kapatma yetkisini kullanmak gibi görevleriyle ahilik, Anadolu ticaret hayatını hegemonyası altına almıştır. Anadolu’da ahilerin dışında kalıp da ticaret yapmanın çok zor olduğu, böyle yapanların tutunamadıkları göze çarpmaktadır. Ahiler, Anadolu’da tüm yönleriyle toplumun kalkınmasında ve toplumsal huzurun sağlanmasında aktif rol oynamışlardır.¹⁷² Anadolu ahiliği, Ortaçağ Anadolu’sunun içtimaî ve iktisadî hayatını düzene sokmada büyük katkı sağlayan nadide bir kurum olma hüviyetindedir.

Anadolu ahileri, bu coğrafyanın içtimaî ve iktisadî hayatını düzenlemekle burayı kesin yurt edinmişlerdir. Moğolların, büyük askerî başarılar göstermelerine rağmen tutunamamalarının en önemli sebebinin şehirleri imar ve inşa etmemeleri ve ekonomik yönden güçlenmemeleridir. Anadolu coğrafyasına gelen Müslüman Türkler, siyasi ve askerî başarılarla birlikte sosyo-ekonomik faaliyetlerle Anadolu’yu kalıcı yurt haline getirmişlerdir. Ahiler, Anadolu’da göçebe bir hayat benimseyen, Anadolu’ya akın akın gidip geri dönen Müslüman Türklerin yerleşik hayata geçmelerine yardımcı olmuşlardır.¹⁷³ Anadolu Selçukluları’nın da her fethedilen bölgeye cami, mescid, tekke ve zaviye yaptırması, bölgeye Müslüman unsurlarını çekmiştir. Beylikler döneminde de Osmanlılar döneminde de fetihleri kolaylaştıran ve fethedilen yeri İslamlaştıran ahiler, siyasî ve askerî yönden devlet için önemli bir güç olmuşlardır. Hatta ahilik kurumu, Anadolu coğrafyasındaki siyasî iradelerin en büyük destekçisi olmuştur.¹⁷⁴

c. İbn Battûta’ya Göre Anadolu Ahiliği

¹⁷² Gordlevsky, *Anadolu Selçuklu Devleti*, 199.

¹⁷³ Çağatay Neşet, “Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları”, *Türk Tarih Kurumu- Belleten* XL/159 (1976), 429.

¹⁷⁴ Abdullah Kaya, “Anadolu’nun Türk ve İslam Yurdu Haline Gelişinde Ahilerin Rolü ve Önemi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/29 (2013), 557; Ayhan Karakaş, “Çok Yönlü Bir Sivil Toplum Örgütü: Ahilik”, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 1/1 (2017), 15.

İbn Battûta, ahi kelimesini “ziraat, zanaat, sanat ve meslek gruplarını toplayan ve bekâr gençleri bir araya getirip eğiten kimse” olarak tanımlar. İbn Battûta, bir ahi idaresindeki ahilik kurumunun aynı zamanda tam olarak fütüvvet olduğunu belirtmiştir. Fütüvvet kelimesinin Arapça kökenli olup yiğit, genç, delikanlı, cömert anlamlarına gelen “feta” kelimesinden türetildiğini belirtmiştir. Ahi tekkelerindeki gençlere de fityan denildiğini belirtir. İbn Battûta, Anadolu ahileri için “yiğit kardeşler veya kardeş yiğitler” anlamına gelen ahiyyetü’l-fity’an kelimesini kullanmıştır.¹⁷⁵ İbn Battûta, ahi tekke ve zaviyelerinde fütüvvetnamelerin olduğunu ve onların okunduğunu belirtmiştir.

İbn Battûta, Anadolu coğrafyasına geldiğinde ilk defa Antalya’da rastladığı ahi tekke ve zaviyesinden bahsetmeden önce ahiler hakkında ahilik çalışmalarına ışık tutan gözleme dayalı ve detaylı bilgiler vermiştir. Anadolu’da kaldığı süre zarfında en çok ahilerle görüşmüş, en çok ahi yiğitlerinin misafiri olmuş ve en çok ahi yiğitlerinin ikram ve ihsanlarıyla karşılaşmıştır. Özellikle de en fazla ahi yiğitlerinin yaptırdığı tekke ve zaviyelerde ikamet etmiştir. Dolayısıyla ahilik kurumu, İbn Battûta’nın gözünde ve gönlünde güzel bir yer edinmiştir. İbn Battûta’nın seyahatnamede Anadolu ahileri ile ilgili bizzat şahit olarak sunduğu bilgiler pek kayda değer bilgilerdir. Ahiler hakkında bizzat müşahade ederek sahadan aktarılan bu bilgileri veren ilk kişinin İbn Battûta olduğu bilinmektedir. İbn Battûta’nın Anadolu’ya geldiği tarihler ahiliğin Anadolu’da zirvesini yaşadığı, en parlak dönemini yaşadığı tarihlere rastladığını anlamaktayız.¹⁷⁶

İbn Battûta, Anadolu’da Türkmenlerin yaşadığı her bölgede ahiliğin var olduğunu söylemiştir. İskân politikasının bir gereği olarak fethedilen bölgelerde imar ve inşaa faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Ahilerin hemen hemen her yerde tekke ve zaviyeler kurduklarını anlıyoruz. İbn Battûta, ahi gençlerin gelen geçen yolculara yardım edenler olduğunu, yolcuları misafir ettiklerini ve onları her türlü koruyarak güvenliklerini sağladıklarını belirtir. İbn Battûta, ahilere olan hayranlığını gizleyemez, ahilerin dünyada eşi benzeri olmadığını, onlar gibisini görmediğini belirtmiştir.¹⁷⁷

Müellifin belirttiğine göre başa getirilen ahi, bir tekke yaptırarak halı, kilim, kandil gibi gerekli eşyayı temin eder. Ahi zaviyelerindeki gençler gündüzleri çalışırlar, ikindiden sonra da tekke ve zaviyede buluşurlar. Burada ahi yiğitlerinin boş durmadıkları, meslek

¹⁷⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/404.

¹⁷⁶ Şeker, “İbn Battuta’ya göre Anadolu’nun Sosyal ve İktisadi Hayatı”, 71.

¹⁷⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/404.

sahibi oldukları ve para kazandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Kazandıklarını tekkenin ihtiyaçları ve gerekli eşyalar için harcarlar. Tekkeye bir misafir gelirse o misafir gidene kadar yiyecek, içecek, barınma, hamam, binek gibi hediye ve ikramlarda bulunurlar. İbn Battûta, Şiraz ve İsfahan'da ahilere benzeyen halkın bulunduğunu belirterek onların ahileri hatırlattığını ama misafirlere yapılan ikram ve ihsanlardan, daha fazla ilgi ve saygıdan ötürü ahiler kadar ahlaklı ve erdemli bir grup görmediğini aktarmıştır.¹⁷⁸ Ahi yiğitleri, İbn Battûta'yı çok iyi ağırlayıp gösterdikleri misafirperverlikleri, ilgi ve alakaları ve son derece cömert davranmalarının sonucunda onun tarafından birçok iltifat ve övgüye mazhar olmuşlardır. Her gittiği yerde ahi yiğitlerine ait bir tekke ve zaviye aramış, yoldan geçenlere sormuştur. Çünkü her gittiği yerde çok iyi ağırlanmış, hürmet gösterilmiş ve rahat misafirhanelerde ağırlanmıştır. Ayrıca seyahatlerini tek başına yapmadığını ve en az yedi, sekiz kişilik bir grupla gezdiğini de seyahatnameden öğrenmekteyiz.

İbn Battûta, ahi yiğitlerinin ahlakî özelliklerinden bahsederken sık sık cömertliklerine vurgu yapmıştır. Bunun sebebinin çokça ikram ve ihsana mazhar olması olduğunu belirtmiştik. Elbette sadece misafirperverliklerinden bahsetmemektedir. Gelen geçen misafirleri ağırlamakla birlikte bizzat misafirlerle ilgilenme, onların ihtiyaçlarını giderme, misafirlerin güvenliğini sağlama, hırsız, eşkıya ve yol kesicilerin vereceği zarardan muhafaza etmek ve bu eşkıyalar ile cansiperane mücadele etme gibi büyük vazifeler görmüşlerdir. İbn Battûta'nın Anadolu'da uğradığı tekke ve zaviyelerde gelen geçenlere yemek, aş isteyeneye aş, meyve isteyeneye meyve ve tatlı isteyeneye tatlı verildiği belirtilmiştir.¹⁷⁹ İbn Battûta, bu konularda ahi yiğitlerinin bir benzerlerinin dünyada bulunmadığını belirtmiştir.¹⁸⁰ Ahi yiğitlerinin halkın güvenliğinin sağlanması konusunda kolluk kuvvetleri gibi hareket ettiklerini ve güvenliği sağladıklarını görmekteyiz. Halkın maddî ve manevî yönden terbiyesi ve eğitimi için çalıştıklarına da değinmiştik.

İbn Battûta, XIV. yüzyılda Anadolu coğrafyasında güvenlik, ulaşım, haberleşme konularındaki sorunların son derece fazla olduğu bir dönemde barınma ihtiyacı için hazır halde bulunan, ikram ve ihsanlarla ağırlanan ve adeta ev sıcaklığıyla karşılanan ahi tekke

¹⁷⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/404.

¹⁷⁹ Altan Çetin, "İbn Battûta'ya göre 14. Asır Türk ve İslam Dünyasında Yemek Kültürü", *Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi Tarihi*, 13 (XVI. Türk Tarih Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015), 11.

¹⁸⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/404.

ve zaviyelerinde kalmıştır. İbn Battûta'nın seyahatnamesi, ahilik ile ilgili çalışmaların en temel ve en önemli kaynaklarından biridir. İbn Battûta, ahilik teşkilatının Anadolu'nun bütün bölgelerine yayıldığını kanıtlayan bir eser ortaya koymuştur. İbn Battûta, ahilerin kendilerine özgü bir yaşam biçiminin olduğundan bahsetmiştir. Akşama kadar çalışıp kazandıklarını, akşam getirip tekke ve zaviyeye teslim ediyorlar ve tekkenin giderleri için harcıyorlar. Çünkü hem kendileri tekkede ikamet ediyorlar hem de gelen geçen misafirler tekkede ağırlanıyor. Bütün bunların giderleri, böylelikle karşılanmış oluyor.

İbn Battûta, ahi yiğitlerinin ilim öğrendiklerini, kitap okuduklarını, hamama gittiklerini sema ve zikir ettiklerini, Kur'an-ı Kerim okuduklarını bildirmiştir.¹⁸¹ Ayrıca ahi yiğitlerinin eğlendiklerini de söylemeyi ihmal etmemiştir. İbn Battûta'ya göre tekke ve zaviyede kalan kişiler hem eğitim görürler hem de tekke ve zaviyenin hizmetlerini görürler. Yâran Odaları'ndan bahseden İbn Battûta, gençlerin bu odalarda eğlenceli aktiviteler yaptığını ve gelen misafirleri de eğlendirdiğini belirtmiştir. Yâran Odaları'ndan sorumlu olan kişiler, yeni evlenen gençlere yardım eder, kimsesizlerin elinden tutardı. Ayrıca tekke ve zaviyelerde askerî eğitimlerinde son derece eğlenceli bir ortamda yapıldığını dile getirmiştir. Özellikle gençlerin çoğunlukla kaldığı tekke ve zaviyelerde eğlence kültürünün olması kayda değer bir bilgidir. Nitekim gençliğin dinamizminin verimli kullanılması ve gençliğin sosyal hayatta aktif olmasının sağlanması eğlence kültürünün varlığıyla kolaylaşmıştır. İbn Battûta, ahilik teşkilatı ve ahi tekke ve zaviyeleri hakkında bilgi vermeseydi muhtemelen biz bu önemli bilgilerden mahrum kalacaktık. İbn Battûta'nın kendine has bir üslupla, açık ve sade anlatımıyla Anadolu insanı ve ahilik teşkilatı hakkında verdiği önemli bilgiler çok değerlidir.

¹⁸¹ Mehmet Şeker, "İbn Battûta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı İle Ahilik", *Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları*, (1993), 82-83.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHATNAME'DE ANADOLU TEKKE VE ZAVİYELERİ

A. ANADOLU ŞEHİRLERİ VE TEKKELERİ

İbn Battûta'nın Anadolu coğrafyasında ilk ayak bastığı yer Alanya limanıdır. Anadolu'nun Türklerin yaşadığı bir coğrafya olduğunu, Anadolu halkının Müslüman olduğunu, burada Türkçe konuşulduğunu ve halkın Hanefî mezhebinden olduğunu belirtmiştir. Özellikle de Sinop ve Kastamonu şehirlerinden verdiği örneklerde Anadolu halkının Hanefî mezhebini benimsediğini örneklerle ortaya koymuştur. İbrahim Kafesoğlu, İslam kültür çevresinde Türklerin Şii yönelimli İranlılarla çokça münasebet kurmalarına rağmen Türk düşünce yapısına Sünniliğin daha uygun olduğunu ve bu nedenle Türklerin ekseriyetinin Sünni olduğunu belirtmiştir.¹⁸²

Beylikler döneminde Anadolu coğrafyasına gelen İbn Battûta, Küçük Asya diye tabir edilen Anadolu'nun orta batı kesimi için Bilâd-ı Rûm ve Anadolu ifadelerini kullanmıştır. Araplar ve genel anlamda Müslümanlar, Anadolu coğrafyası için Bilad-ı Rum yani "Rum memleketi" ifadesini kullanmışlardır.¹⁸³ İbn Battûta, Bilad-ı Rum olarak da bahsettiği Anadolu topraklarına Beylikler döneminde gelmiştir. Özellikle de Batı Anadolu'da iskan edilen Müslüman nüfusun ahilerin de yardımıyla teşkilatlandığı, ticarî ve sosyal hayatının yeni yeni oturduğu zamana denk gelmektedir.¹⁸⁴ Bu dönemde Anadolu coğrafyasında Alâiye Beyliği, Karamanoğulları, Hamidoğulları, Germiyanogulları, İnançoğulları, Menteşeoğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Karesioğulları, Osmanogulları, Gerede Beyliği, Candaroğulları, ve Artuklular hüküm sürdürmektedir.¹⁸⁵ İbn Battûta, Suriye'nin Lazkiye kentinden deniz yoluyla gelerek Anadolu'ya giriş yapmıştır. (EK 2)

1. Alanya

Anadolu coğrafyasının güneyinde yer alan Alanya şehri, Akdeniz bölgesinde bir yarımada üzerinde kurulmuş bir yerleşim yeridir. Şehrin ilk defa kimler tarafından ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Tarihte Korakesium, Kalaneros

¹⁸² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998), 377.

¹⁸³ Metin Tuncel, "Anadolu", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/107.

¹⁸⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "Anadolu", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/112.

¹⁸⁵ Erdoğan Merçil, "Anadolu Beylikleri", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/139.

isimleriyle anılmıştır.¹⁸⁶ Anadolu’da birçok şehir tarih boyunca farklı isimlerle anılmıştır. Bunun en önemli nedeni, Bizanslılardan ve önceki toplumlardan alınan isimlerin Türkçe isimlerle birlikte yaygın olarak kullanılmasıdır.¹⁸⁷ Anadolu Selçuklu sultanı I. Alaeddin Keykubat, şehri fethederek şehrin ismini Alâiyye olarak değiştirmiştir.¹⁸⁸ Bu da ilk kez bir hükümdarın sağken isminin bir şehre verildiğini göstermektedir. 1221 yılında Alanya kalesinin alınmasıyla birlikte şehrin fethi tamamlanmıştır. I. Alaeddin Keykubat, Alanya’da kendi adına inşa ettirdiği sarayı kışlık saray olarak kullanmıştır. Anadolu Selçuklu sultanlarınca Alanya, ikinci bir başkent olarak kabul edilmiştir. 1333 yılında Alanya’da şehrin ismiyle kurulan beylik, Karamanoğlu Yusuf Bey tarafından idare edilmektedir.¹⁸⁹ 1471 yılında Fatih Sultan Mehmet döneminde Gedik Ahmet Paşa, Alanya’yı Osmanlı topraklarına katmıştır.¹⁹⁰ Şehir, 1933 yılına kadar Alâiyye olarak isimlendirilmiş. Bu tarih itibarıyla Alanya olarak ismi değiştirilmiştir.¹⁹¹

İbn Battûta, Alanya’nın coğrafi konumuna değinerek şehrin deniz kıyısında olduğunu ve şehir halkının Türkmenlerden meydana geldiğini belirtmiştir. Alanya’nın müstahkem bir kalesinin olduğunu ve kalenin Selçuklu sultanlarından I. Alaeddin Keykubat tarafından inşa ettirildiğini dile getirmiştir. İbn Battûta, Alanya limanındaki ticari hareketlilikten çokça bahsetmektedir.¹⁹² Ebü’l-Fidâ, Alanya şehrinin Selçuklu sultanlarından I. Alaeddin Keykubat tarafından kurulduğu için Alaiye denildiğini belirtir. Zamanla Alâyâ şeklinde okunduğunu belirtir. Ebü’l-Fidâ, sadece gördüklerini dile getirmediğini ve başkalarından okuduklarını ve duyduklarını da aktarır. Ebü’l-Fidâ bir grup insandan duyduğuna göre Alanya, Akdeniz üzerinde bir uzantı şeklinde olup aynı zamanda iskelesi olan küçük bir şehirdir. Alanya’nın Antalya şehrine iki günlük mesafe uzaklıkta olduğunu belirttikten sonra şehrin etrafının surlarla çevrili olduğunu, bağının ve bostanının bol olduğunu dile getirir.¹⁹³ İki seyyahın Alanya kenti hakkındaki gözlemleri

¹⁸⁶ Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar* (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1993), 476.

¹⁸⁷ Paul Wittek, *Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları*, çev. Mihin Eren (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1970), 193-210.

¹⁸⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya Tarihi* (İstanbul: Ayaydın Basımevi, 1946), 74.

¹⁸⁹ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I (Selçuklulardan Bizansın Sona Erişine)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 156; Hasan Moğol, *Antalya Tarihi* (Ankara, 1997), 180.

¹⁹⁰ Konyalı, *Alanya Tarihi*, 115.

¹⁹¹ Ali Rıza Gönüllü, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Alanya* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 80.

¹⁹² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/402.

¹⁹³ el-Melikü’l Mukayyed İmadeddin İsmail b. Ali el-Eyyûbî Ebü’l-Fidâ, *Takvîmü’l Büldân (Ebü’l-Fidâ Coğrafyası)*, çev. Ramazan Şeşen (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2017), 3/302-303.

örtüşmektedir. Buna göre şehir deniz kıyısındadır, ticaret yollarının üzerindedir ve şehrin limanında ticari hayatın canlılığı ve hareketliliği göze çarpmaktadır. Ayrıca Alanya, kalesinin sağlam ve korunaklı olması güvenliğe verilen önemin bir göstergesidir.

İbn Battûta Anadolu'da ilk geldiği yer olan Alanya'da herhangi bir tekke ve zaviyeden bahsetmemiştir. Yalnız şehre ayak basar basmaz şehrin kadısı Celaleddin Erzincanî ile tanışır. Cuma günü birlikte kaleye giderek namaz kılarlar. Kadı Celaleddin Erzincanî yemek ikramında bulunur. Şemseddin b. Recihanî isminde birinin misafiri olur. Şemseddin b. Recihanî'nin dedesinin Mali'de vefat ettiğini belirtir. Ertesi gün kadı ile birlikte şehrin sultanı Karamanoğlu Yusuf Bey'in yanına çıkarlar. Yusuf Bey, İbn Battûta'ya meraklı bir şekilde sorular sorar. Seyyah, sorulara cevap verdiğini ve daha sonra oradan ayrıldığını söyler. Sultan tarafından İbn Battûta'nın ardından hediye gönderilir. Seyyah, bu şekilde hediye göndermenin buradaki sultanlar için bir âdet haline geldiğini belirtmiştir.¹⁹⁴

2. Antalya

Anadolu coğrafyasının güneyinde yer alan Antalya, Akdeniz bölgesinin en gelişmiş şehirlerinden biridir. Şehrin kuzeyinde Konya, doğusunda Mersin, batısında Muğla şehirleri yer almaktadır.¹⁹⁵ Antalya'nın Bergama kralı II. Attalos tarafından kurulduğundan dolayı Atalia olarak isimlendirilmiştir. Tarihte Atalia dışında Pamphylia, Attaleia, Adalya gibi isimlerle de anılmıştır.¹⁹⁶ Şehrin tarihi, M. Ö. 6 bin yıl öncesine kadar götürülmektedir.¹⁹⁷ Antalya, nice kent devletlerine, krallıklara ve devletlere ev sahipliği yapmıştır. 1207 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Anadolu Selçukluları tarafından fethedilmiştir.¹⁹⁸

İbn Battûta, Antalya şehrinin dünyanın en güzel şehirlerinden biri olduğunu söyleyerek şehir planı ve şehrin düzenliliği hakkında övgüyle bahseder. Geniş bir alan üzerinde kurulan şehrin görkemli olduğunu belirtir. İbn Battûta, Antalya'nın Antakya şehri ile olan isim benzerliğine dikkat çektiğini gözlemlemekteyiz. Farklı milletten

¹⁹⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/402.

¹⁹⁵ Cemali Sarı, *Dünden Bugüne Antalya*, ed. Abdülkerim Atılğan (Antalya: İl Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012), 45.

¹⁹⁶ Tuncer Baykara, *Bir Selçuklu Şehri Olarak Antalya* (Antalya: Antalya Valiliği Yayınları, 1992), 38.

¹⁹⁷ Cemil Toksöz, *Antalya* (Antalya: Ayyıldız Matbaası, 1959), 20; Hüseyin Çimrin, *Antalya* (Antalya: Simge Yayınevi, 2002), 45.

¹⁹⁸ Tuncer Baykara, *Denizli Tarihi* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1969), 23; Hasan Geyikoğlu, "Selçuklu Devleti'nin Deniz Politikası ve Denizcilik Faaliyetleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (2003), 54.

insanların ve farklı din mensuplarının birbirinden ayrı yerlerde ikamet ettikleri belirtilmiştir. Mesela, Hristiyan tacirlerin Mina adı verilen liman bölgesinde, Yahudilerin etrafı uzunca duvarlarla örülü bir yerde, Rumların farklı bir yerde oturduklarını ve şehir merkezinde ise Müslümanların oturduğunu belirtmiştir. İbn Battûta, Antalya’da cami, medrese, han ve hamamların varlığından bahseder. Ticaret hayatının gayet canlı olduğu Antalya’da zengin ve intizamlı çarşının olduğundan da bahsedilmiştir. Şehirde bağ ve bahçelerin çokça yer aldığı bilgisi verilmiştir. Ayrıca şehri çevreleyen büyük surlardan da bahsedilmiştir.¹⁹⁹

Ebü’l-Fidâ ise Antalya hakkında şehrin yüksek surlarla örülü müstahkem bir kalesinin ve saldırıya açık bir limanının olduğundan bahseder. Şehir, birçok bağa, bostana, meyveliğe sahip genişçe bir ovada yer alır. Ebü’l-Fidâ, meyvelerin lezzetine de değinmiştir. Ayrıca şehrin Alanya’dan büyük olduğu ve Konya şehrine on günlük mesafede olduğu belirtilmiştir.²⁰⁰ Ebü’l-Fidâ, İbn Battûta’nın da dile getirdiği gibi bir liman şehri olan Antalya’nın kalesinden ve surlarından bahsetmektedir. Antalya, deniz kıyısında olmasına rağmen genişçe bir ova üzerinde, sulak bir arazide tarımın yoğun olduğu ve meyve yetiştiriciliğinin olduğu bir şehirdir. Çeşitli milletlerin ve din mensuplarının bir arada yaşaması, şehirde yaşayanlar arasında hoşgörü kültürünün meydana geldiğini göstermektedir.

İbn Battûta, Antalya’da evvela bir medresede konaklasa da tekke ve zaviyelerle burada tanışır. Antalya’ya gelişinin ikinci günü medrese şeyhi Şihabeddin Hamevî ile birlikte yanlarına birisinin geldiğini ve şeyh ile konuştuğunu belirtir. Şihabeddin Hamevî, gelen kişinin kendilerini yemeğe davet ettiğini söyler. İbn Battûta, adama hemen olumlu yanıt vermesine rağmen kıyafetlerine bakınca fakir adama benzediğini, kendilerini ağırlayacak, yemek yedirecek parası olmayabileceğini bu nedenle rahatsızlık vermek istemediğini dile getirir. Bunun üzerine Şihabeddin Hamevî gülümser. onun ahilerin reisi olduğunu ve eli bol bir derici ustası olduğunu söyler. İki yüz adamının olduğunu da ekler. Bir tekke yaptırdıklarını ve gündüz çalışıp para kazanarak paralarını tekkede harcadıklarını belirtir.²⁰¹

¹⁹⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/403.

²⁰⁰ Ebü’l-Fidâ, *Takvimü’l Büldan*, 3/303.

²⁰¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/405.

Akşam namazından sonra ahi reisi ile birlikte tekkeye giderler. Tekkenin ihtişamından etkilenen İbn Battûta, buranın çok gösterişli olduğunu, burada en güzel halı ve kilimlerin serili olduğunu, tekkenin parıltılı bir aydınlığa sahip olduğunu belirtir. Üzerine kandil konulan üçayaklı şamdanlıklardan beş tane olduğunu söyler. Bu şamdanlara beysus denir. Aydınlatma işiyle uğraşanlara da چراغcı denir. Tekkenin gösterişli aydınlatmasıyla ilgili ayrıntılı bilgiler veren İbn Battûta, tam orta kısımda misafirlerin oturacağı özel bir bölüm yapıldığını söyler. Türlü türlü yiyecekler, içecekler ve tatlılar ikram edilir. Bu ağırlandıma biçimi, güzel muamele ve ikramlar İbn Battûta'yı çok mutlu etmiş olmalı ki hayretler içinde kaldığını belirtmiştir.²⁰² Antalya'daki bu tanıştığı ilk tekke İbn Battûta'yı tekkelere ısındırmış ve gittiği her bölgede bu tür yapıları arar olmuştur.

3. Burdur

Akdeniz bölgesinin Göller yöresinde bulunan Burdur şehri, tarihte Pisidia, Polydorian, Bzostas, Buldur isimleriyle adlandırılmıştır. Göller yöresinde bulunduğu için Pisidia olarak bilinmektedir. Taşlık bir arazi üzerinde kurulduğu için Polydorian şeklinde adlandırılmıştır.²⁰³ Türkçedeki r ve l harflerinin değişiminden ötürü Buldur olarak da isimlendirilmiştir.²⁰⁴ Malazgirt savaşından sonra Türkler, Burdur'a yerleşmeye başlamışlardır. Selçuklulardan sonra Hamidoğulları Beyliğine dâhil edilmiştir. Burdur şehri, Osmanlılar tarafından I. Murat döneminde Hamitoğulları Beyliği'nden satın alınmış ancak daha sonra 1391 yılında Yıldırım Bayezid zamanında kesin olarak ele geçirilmiştir.²⁰⁵ 1923'te ise il haline getirilmiştir.²⁰⁶ Burdur'a ilk yerleşen Türkmen gruplardan Kınalı Boyu, şehrin güzelliğine hayran kalmışlardır. Şehri, cennete benzetip burada durulması gerektiğine dair efsanevi hikâyeye aktarılır. Hikâyeye göre şehrin güzelliği karşısında “cennet burdadır, burda dur!” sözü söylenmiştir. Hatta şehir, “burda dur” anlamına gelen Bzestos olarak da bilinmektedir. Zamanla bu sözün evrilerek “Burdur” haline geldiğine inanılır.²⁰⁷

²⁰² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/405.

²⁰³ Mehmet Önder, *Şehirden Şehire* (İstanbul: Yapı Kredi Bankası Kültür Yayınları, 1972), 214.

²⁰⁴ Hüseyin Namık Orkun, “Burdur Hakkında Araştırmalar”, *Burdur Halkevi Dergisi* 2/17 (1940), 3.

²⁰⁵ Tuncel Metin, “Burdur”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/427.

²⁰⁶ Mustafa Ali Uysal, *Salnamelere Göre Burdur* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 10.

²⁰⁷ İsa Kayacan, *Burdur Hatırlamaları* (Ankara: Ece Yayınları, 1989), 9.

Burdur şehri hakkında bilgiler veren İbn Battûta, şehrin çevresinde ırmakların var olduğunu, şehrin etrafını saran bağ ve bahçelerin olduğunu dile getirir. Ayrıca şehrin kalesinin yüksekçe bir dağın zirvesinde kurulduğunu belirtmiştir. Burdur’da bir hatibin evinde misafir olan İbn Battûta, ahi yiğitleri ısrarla davet ettikleri halde hatip kabul etmediği için olumsuz cevap verir. Ahi yiğitleri, ısrarla İbn Battûta’yı yemeğe davet ederler. O’da davete icabet eder. Seyyah ile tanıştıklarından dolayı duydukları memnuniyet, İbn Battûta’yı hayretler içinde bırakır. İbn Battûta, ahi yiğitlerinin kurbanlar kesip güzel bir ziyafet verdiklerini bildirdikten sonra ilginç bir bilgiyi aktarır. Tam bir gün boyunca ahi yiğitlerinin yanlarında, tercüman bulunmamasına rağmen usanmadan zaman geçirdiklerini söyler.²⁰⁸ Seyyah, Burdur’dan Isparta’ya geçer.

4. Isparta

Akdeniz bölgesinin kuzeyinde yer alan Isparta, tarihî bir şehirdir. Şehrin ilk defa kimler tarafından ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Şehre, Hititler zamanında bereket anlamına gelen “Baris” denildiği bilinmektedir. Tarihte Baris dışında İsbarda, Isparita, Sbarita, Sabarta ve Sabardia isimleriyle de anılmıştır.²⁰⁹ Anadolu Selçuklu Sultanı III. Kılıç Arslan döneminde 1204 yılında fethedilen Isparta, 1300 yılında Hamitoğulları’nın hâkimiyeti altına girmiştir.²¹⁰ Kısa bir süre İlhanlı hâkimiyetine girse de tekrar Hamitoğulları’na bağlanmış ve beyliğin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.²¹¹ 1390 yılında ise Osmanlı egemenliği altına girmiştir. Bazen Karamanoğulları egemenliğine girse de II. Murat zamanında kesin olarak Osmanlı egemenliğine girmiştir.²¹² Isparta, Millî Mücadele döneminde Hafız İbrahim Bey önderliğinde İtalyanlara karşı büyük mücadeleler verilerek en az zayıat veren illerden biri olmuştur.

İbn Battûta, Isparta şehrinin düzeninden, şehir planından övgüyle bahsederek Isparta’nın mamur bir şehir olduğunu, şehrin bağ ve bahçelerinin çokluğunu, şehrin etrafından ırmakların aktığını belirtir. Ayrıca şehirde gayet zengin bir çarşının

²⁰⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/406.

²⁰⁹ Mustafa Koç, *Baris- Hamit- Hamitabât Tüm Yönleriyle Isparta* (Isparta: Türk Koyu Yayınları, 1983), 4.

²¹⁰ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi* (Ankara: Bilge Kültür Sanat, 2000), 297-299; Çelebi, *Cihannüma*, 639.

²¹¹ Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 4/17.

²¹² Emecen Feridun, “Isparta”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/196; Ümmügülsüm Çakar, *Isparta’nın Sosyo- Ekonomik Durumu* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 13.

bulunduğunu dile getirir. Isparta’da ise bölge kadısının misafiri olur.²¹³ Fakat İbn Battûta, Isparta’da herhangi bir tekke ve zaviyenin varlığından bahsetmemiştir.

5. Eğirdir

Akdeniz bölgesinin kuzeyinde yer alan Isparta ilinin ilçesi olan Eğirdir, Hititler döneminde “Pitaşşa” olarak anılan bölgede yer aldığı ve Lidya hükümdarı Kroisos tarafından kurulduğu için “Krozos” olarak isimlendirildiği bilinmektedir. Eğirdir ve etrafı 1204 yılında çevredeki yerlerle beraber Anadolu Selçuklu Devleti’nin egemenliğine girdi. Selçuklu sultanları büyük bir gölün yanındaki bu güzel şehri bazen yazlık olarak kullanmışlardır. Hamitoğullarından Feleküddin Dünder Bey’in Eğirdir’de yaptığı imar faaliyetlerinden dolayı şehre “Felekâbâd” adı da verilmiştir. Yıldırım Bayezid döneminde 1390 yılında Osmanlı egemenliğine girmiştir.²¹⁴

İbn Battûta, Eğirdir’i kalabalık bir şehir olarak tanıtarak şehir çarşısının zengin ve güzel olduğunu belirtmiştir. Eğirdir’in etrafının ağaçlarla çevrili olduğunu, bağ ve bahçelerinin bolluğunu ve suyu tatlı olan büyük bir gölünün olduğunu belirtir. Bu büyük göl hakkında detaylı bilgiler veren İbn Battûta, göl üzerinde Akşehir, Beyşehir gibi muhtelif bölgelere ulaşım sağlandığını belirtir. Bu durum Anadolu coğrafyasında çeşitli ulaşım yollarının bulunduğunu gösterir. Aynı zamanda gemi ve tekne yapımının varlığını gösterir. Eğirdir’de kaldığı medrese ve bölge halkının gelenek ve görenekleri hakkında ayrıntılı bilgi veren İbn Battûta, Eğirdir’de tekke ve zaviyeler hakkında bilgi vermemiştir.²¹⁵

6. Gölhisar

Günümüzde Burdur iline bağlı bir ilçe olan Gölhisar, ismini kenarındaki gölden ve hisardan dolayı almıştır. İlçe, Gölhisar isminden önce Kibyra, Alimne, Horzum isimleriyle anılmıştır.²¹⁶ Gölhisar’da, tarihte birçok medeniyetin izine rastlamak mümkündür. Selçuklular ve Hamitoğulları döneminde Anadolu coğrafyasında önemli

²¹³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/406.

²¹⁴ Süleyman Sükutî Yiğitbaşı, *Eğirdir- Felekâbâd Tarihi* (İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 1972), 46,78,79,111; Tuncel Metin, “Eğirdir”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/494.

²¹⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/406.

²¹⁶ Murat Özata, *İlkçağlardan Kurtuluş Savaşı’na Kadar Burdur Tarihi* (İzmir: Umay Yayınları, 2009), 15; Yusuf Erkan, *Tarihsel Kültürel Değerleri ve İnsanlarıyla Gölhisar (Kibyra)* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2010), 22.

yerleşim yerlerinden biri olmuştur.²¹⁷ 1391 yılında Osmanlı egemenliğine giren Gölhisar'da, tarım ve dokumacılık önemli geçim kaynaklarındandır.²¹⁸

İbn Battûta, Gölhisar'ın coğrafi özelliklerine değinirken şehre hayranlığını gözler önüne serer. Şehrin küçük bir ada üzerinde kurulu olduğunu, adanın en yüksek yerinde ise müstahkem bir kalesinin bulunduğunu ve adanın sadece bir atının geçebileceği kadar küçük bir yol ile karaya bağlandığını belirtir. Bu yolun güzergâhında bol kamış olan bir sazlığın bulunduğunu da aktarır. Coğrafi yapısından çokça bahsettiği Gölhisar'da ise ahi yiğitlerinin tekkesinde kaldığı bilgisini vermektedir. Fakat ayrıntılı bilgi verilmemiştir. İbn Battûta, Gölhisar'da toplamda üç veya dört gün kaldığını belirtmiştir.²¹⁹

7. Denizli

Denizli şehri, tarihte Tonuzlu,²²⁰ Toğuzlu, Tonguzlu, Laodikeia,²²¹ Lâdik, Lazik, Lazikiyye ve Donguzlu gibi isimlerle anılmıştır.²²² Denizli ve civarı, XII. yüzyıl boyunca Türklerle Bizanslılar arasındaki çatışmalarla devamlı olarak el değiştirir ve nihayetinde Selçuklu hükümdarı I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde 1206-1207 yılında tamamen Türklerin hâkimiyetine girer.²²³ Sahip Ataoğulları, Germiyanogulları, Hamidoğulları ve İnançoğulları gibi birçok beylik bu yörede kurulmuştur.²²⁴ 1391 yılından 1429 yılına kadar Germiyanogulları ile Osmanlı Devleti arasında yönetim sürekli el değiştirmiştir. 1429 yılında Germiyanogullarının topraklarının tamamının Osmanlıların hâkimiyetine girmesiyle Denizli, kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.²²⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte 1923'te Denizli il olmuştur.

İbn Battûta, Denizli'nin bölgenin en önemli şehirlerinden biri olduğunu ve şehre Ladik veya Beldetü'l Hanazir denildiğini aktarır.²²⁶ Cuma namazının kılındığı yedi büyük

²¹⁷ Azize Akalın, *Gölhisar Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 22.

²¹⁸ Metin, "Burdur", 6/429; Yusuf Ekinci, *Burdur Kültürü* (Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2017), 139.

²¹⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/407.

²²⁰ Hümeysra Karabıyık, *Denizli'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012), 16; Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, 56; Turan Gökçe, *14 ve 16. Yüzyıllarda Lâzikiyye (Denizli) Kazâsı* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994), 21.

²²¹ Niketas Khoniates, *Historia (İonnes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: TTK Yayınları, 1995), 8; Bilge Umar, *Türk Halkının İlkçağ Tarihi I* (İzmir: Sergi Yayınevi, 1982), 13-14.

²²² Tarhan Toker, *Denizli Tarihi* (Denizli: Yenigün Matbaası, 1967), 84; Baykara, *Denizli Tarihi*, 43-45; Tuncer Baykara, "Denizli", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/155.

²²³ Baykara, *Denizli Tarihi*, 23.

²²⁴ Baykara, *Denizli Tarihi*, 39.

²²⁵ Baykara, *Denizli Tarihi*, 42.

²²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh et-Tancî İbn Battûta, *Seyahatnâme-i İbn Battûta*, çev. Mehmet Şerif (İstanbul: Matba-i Amire, 1917), 317.

camii ile çokça bağ ve bostanının olduğunu belirterek düzenli akan ırmaklardan ve büyükçe çarşılarından bahseder. Şehirde altın işlemeli pamuklu elbiselerin dokunduğunu ve pamuklu elbiselerin çok meşhur olduğunu belirtir. İbn Battûta, ayrıca şehir ahalisinin demografik yapısından da bahsederken şehrin ekseriyetinin Rumlardan meydana geldiğini belirtmiştir.²²⁷

Denizli'ye bir grup insanla gelen İbn Battûta, tam çarşıya geldiğinde çalıştıkları yerlerden ve evlerden çıkarak yollarını kesen insanlar görürler. Korkmaya başlayan İbn Battûta, birdenbire başka bir grubun onların önüne geçtiğini görür. İki grup birbirlerini çekiştirip münakaşa ederler. Hatta birbirlerine hançer çekerler. İbn Battûta'nın korkusu kat be kat artar. Kendi kendine bunların yol kesen eşkıyalar olarak duyduğu Germiyanogulları olduğunu düşünür. Germiyanogullarının yol kestiklerini ve Yezid b. Muaviye soyundan geldiklerini duymuştu. Malından ve canından emin olamadığı için seyyahın tedirginliği artar. Nitekim burası Germiyanogullarına ait bir şehirdir. Orada hacca gitmiş ve Arapça bilen biri çıkagelir. Hemen o adama burada ne olduğunu ve bunların ne istediklerini sordular. Adam da bunların ahi yiğitleri olduğunu ve misafir etmek için yarıştıklarını söyledi. İbn Battûta'yı ilk karşılayanlar Ahi Sinan'ın yiğitleri imiş. Onları durduranlar ise Ahi Tuman'ın yiğitleri imiş. Her iki grup daha önce misafir temek için adeta yarışmışlardır. İbn Battûta bu misafirperverlik yarışı karşısında hayretler içinde kalmıştır. Böyle bir şeye daha önce hiç tanık olmadığını belirtir.²²⁸

Kendi aralarında kura çekerek meseleyi çözmeye karar verdiler. Kura Ahi Sinan ve yiğitlerinin olduğu gruba düştü. Ahi Sinan haberi alır almaz karşılamaya geldi. Tekkelerine gidip dinlendiler, yemek yediler. Ahi Sinan daha sonra İbn Battûta'yı hamama götürdü. Hamamdan sonra tekrar büyük bir ziyafet verildi. Yiyecekler, içecekler, tatlılar ve türlü türlü ikramlar yapıldı. Daha sonra güzel sesli hafızlar aşırı okudular. Ardından 'sema' etmeye başladılar. Denizli Sultanı Yenenç (İnanç) Bey İbn Battûta ve arkadaşlarının geldiğini haber alınca misafirleri davet etti. İbn Battûta davete icabet etti. Yenenç Bey, İbn Battûta ve arkadaşlarına bölgede saygı gösterilen Fakih Alaeddin Kastamonu'yu karşılamak için göndermiş ve onların sayısınca at hediye etmiştir. Sultan'ın yanına gidip selam verirler. Sultan çeşitli hediyeler takdim eder. Misafirlere güler yüz göstermek, tatlı dille konuşmak ve hediye vermek bu bölge sultanlarının huyu

²²⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/408.

²²⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/409.

olduğu belirtilmiştir. Ramazan ayı olduğu için iftar verildi ve akabinde akşam namazı kılındı. Sultan'ın oğlu Murat Bey de İbn Battûta ve arkadaşlarını bağ evine davet eder, sayılarınca at hediye ederek gece onları misafir eder. Tekkeye geri geldikleri zaman Ahi Tuman ve yiğitlerinin kendisini beklediklerini görür. Bu kez Ahi Tuman'ın tekkesine gider. Ahi Sinan'ın tekkesinde gördüğü hizmetlerin hemen hemen aynısını burada da görürler. Donatılmış sofralar, ziyafetler verilir. Hamama götürülür. Hamamdan sonra gülsuyu ikram edilir. Tekrar tekkeye gelince bir daha yemek organizasyonu tertip edilir. Yemekten sonra hafızların aşır okuduklarını ve akabinde 'sema' yaptıklarını belirtir.²²⁹

8. Tavas

Denizli ilinin Kale ilçesine bağlı olan Tavas, tarihî ve güzel bir kaleye sahiptir. Tavas tarihte, Davaz ve Tabae olarak da bilinmektedir.²³⁰ Geniş ve büyük bir ova üzerinde kurulan kalede, 1243 yılında meydana gelen Köseadağ savaşından sonra Tavas Beyliği kurulmuştur. Tavas Beyliği, Germiyanogulları, Aydınogulları, Hamitogulları ve Menteşeoğulları arasında stratejik bir konumda kurulmuştur.²³¹ 1365 yılında Menteşeoğullarına bağlanan Tavas, 1424 yılında ise kesin olarak Osmanlı egemenliğine dâhil edilmiştir.²³²

İbn Battûta, Tavas kalesi hakkında bilgi verirken hayvancılıktan çokça bahsetmektedir. Bölge ahalisinin kalede yaşadığını fakat hayvanları kale dışında otlattıklarını belirtir. Fakat burada ilgi çekici bir detay verilir. Sürüler kale dışına çıkarılmadan önce etrafta hırsızların olup olmadığını denetlemek için kale komutanı askerleriyle daima devriye gezmektedir. Buradan kale etrafındaki güvenlik zafiyetinin giderildiği anlaşılmaktadır. İbn Battûta, sağlam bir kalesinin olduğunu bildirdiği Tavas'ta tekke ve zaviyelerden bahsetmemiştir. Kale kıyısında yaşayan fakir bir adamın evinde ağırlandıklarını belirtmiştir. Kale komutanı, İbn Battûta ve arkadaşlarına ziyafet verir ve misafirlerin ihtiyaçlarını tedarik eder.²³³

9. Muğla ve Milas

²²⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/409.

²³⁰ Ayşe Aydın, "Antik Tabae (Kale-i Tavas) Kentinin Bizans Dönemi Eserleri", *Sanat Tarihi Dergisi* 21/2 (2012), 47.

²³¹ Baykara, *Denizli Tarihi*, 48.

²³² Baykara, *Denizli Tarihi*, 52.

²³³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/411.

Günümüzde Muğla ilinin sınırlarında bulunan Milas, tarihi ve güzel bir ilçedir. Milas şehri, tarihte Mylasa olarak bilinir. Mermerleri ile ünlü olması ve kolay erişilebilen inşaat malzemelerine sahip olması, Milas'ın tarih boyunca mabetlerle ve çeşitli yapılarla teçhiz edilmesine sebep olmuştur.²³⁴ XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Milas, Türklerin egemenliğine girmiştir. Milas, Türkiye Cumhuriyeti'nde, 1923 yılında Muğla iline bağlı bir ilçe olmuştur. 1330'lu yıllarda Milas'ta Şecaeddin Orhan Bey tarafından yaptırılan Hacı İlyas Cami, son cemaat yeri ve dikdörtgen şekliyle Ege bölgesinin en eski camilerinden biridir.²³⁵

İbn Battûta, Muğla şehri hakkında hemen hemen hiçbir bilgi vermemektedir. Fakat Milas hakkında pek çok bilgi verilmiştir. İbn Battûta, Milas'ın Anadolu coğrafyasının en güzel ve en büyük yerlerinden biri olduğunu iddia eder. Şehrin suyunun, bağlarının, bahçelerinin ve bostanlarının çok fazla olduğunu belirtir. Muğla'da bir şeyhin tekkesinde kaldığını belirten İbn Battûta, şeyhin iyi kalpliliğinden, cömertliğinden ve merhametinden bahseder. Şeyh, yiyecek, içecek, tatlı ikramlarıyla misafirleriyle samimi bir şekilde ilgilenmiştir ve misafirlerini en güzel bir biçimde ağırlamıştır. İbn Battûta, güzelliğini vurgulayarak çokça övdüğü Milas'ta da ahi yiğitlerinden birinin tekkesinde kalmıştır. Buradaki ziyafetlerden, ikramlardan ve iltifatlardan övgüyle bahsetmiştir. Bu tekkede gözüne çarpan husus, temizlik konusundaki hassasiyetleri ve hamama götürme konusundaki ısrarlarıdır.²³⁶ Milas'ta geçirdiği son geceyi bir başka ahi tekkesinde geçirdiğini ve ahi yiğitlerinin reisinin Ahi Ali olduğunu aktarır.²³⁷ Fakat bahsedilen tekke hakkında detaylı bilgiler verilmez. İbn Battûta'nın Milas'tan sonraki vardığı durağı Konya şehri olmuştur. Birbirinden uzak iki şehir arasında kaldığı fakat anlatmadığı şehirler de olabilir. Kanaatimizce notlarını karıştırmış olabilir veyahut rotasındaki bazı kısımları atlamış olabilir.

10. Konya

Anadolu coğrafyasındaki en kadim şehirlerden biri olan Konya, tarih öncesi çağdan itibaren yerleşik hayatın görüldüğü Çatalhöyük kazılarında keşfedilmiştir. Tarihte İconium, Kuniya isimleriyle anılmıştır. Malazgirt Savaşı'ndan önce Anadolu coğrafyasına

²³⁴ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği (13 ve 15. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik)*, çev. Orhan Şaik Gökyay (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1944), 119-121.

²³⁵ Zekai Mete, "Milas", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/55.

²³⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/411.

²³⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/412.

akınlar düzenleyen ve bu vesileyle Anadolu'yu tanıyan Müslüman Türkler, bu savaşla birlikte Anadolu'nun büyük bir kısmını ve Konya'yı da ele geçirmişlerdir. Malazgirt savaşından hemen sonra Selçuklu hükümdarı Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Konya'yı fethetmiştir.²³⁸ Fethedilen Konya, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olmuştur.²³⁹ 1096 yılı ile 1277 yılları arasında Selçuklulara, 1277 yılı ile 1307 yılları arasında Karamanoğullarına kesintisiz bir şekilde başkentlik yapmıştır. Moğol istilasından en çok etkilenen ve en çok tahrip edilen şehirlerden biri de Konya'dır.²⁴⁰ 1390 yılının sonbahar mevsiminde Yıldırım Bayezid tarafından Konya, Osmanlı topraklarına katılmıştır.²⁴¹ İlim, kültür ve sanatta önemli bir merkez haline gelen Konya, Bahaeddin Veled ve Mevlâna Celâleddin başta olmak üzere Kadı Burhaneddin, Kadı Siraceddin, Sadreddin-i Konevî, Şehabeddin Sühreverdi gibi âlimleri ve Evhaduddin-i Kirmani, Muhyiddin-i Arabî, Ahi Evran gibi mutasavvıfları barındırmıştır. Konya, 1465 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.²⁴²

İbn Battûta, İç Anadolu'da vardığı ilk yer olan Konya hakkında övgü dolu ifadelerle yer vermiştir. İbn Battûta'ya göre şehir, çok büyük ve güzeldir, bağı, bahçesi ve bostanı boldur, çok geniş caddeleri vardır. Konya'da ahilerin meslek gruplarının her birinin ayrı yerlerde bir arada olduğu düzenli bir çarşısı vardır. İbn Battûta, Konya'nın iktisadî hayatına dair detaylı bilgiler vermiştir. Kamaruddin adıyla meşhur olan bir kayısı türünün yetiştirilip çeşitli ülkelere ihraç edildiğini bildirir.²⁴³ Ebü'l-Fidâ ise Konya şehrinin çokça tanındığını belirttikten sonra şehrin çok temiz ve düzenli olduğunu dile getirir. Konya'nın bağının bostanının ve meyvelerinin bolluğuna değinmiştir. Kamaruddin isminde meşhur kayısı türünün yetiştirildiğini belirtmiştir.²⁴⁴ Her iki seyyahın aktardığı bilgiler, şehrin tanınacak kadar meşhur olduğunu, şehirde çeşitli ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğünü, özellikle ticaret hayatının canlılığını ve tarımın çokça geliştiğini göstermektedir.

Konya'da bölge kadısı ve bir ahi yiğidi olan İbn Kalemşâh, aynı zamanda büyük bir tekkenin de yönetimini üstleniyordu. İbn Battûta, tekkesinde misafir oldukları İbn

²³⁸ Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985), 25.

²³⁹ Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, 26.

²⁴⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2005), 73.

²⁴¹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi* (Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1964), 91.

²⁴² Konyalı, *Konya Tarihi*, 107.

²⁴³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/412.

²⁴⁴ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/304.

Kalemşah'ın talim ve terbiyesinin altında pek çok talebesinin olduğunu, onun misafirperverliğinin, ilgi alakasının daha öncekilerden daha iyi olduğunu söyler. Mesela, misafirleri hamama götüreceği zaman kendisi gidemese de oğlunu misafirlerle birlikte gönderir. Birçok talebesinin olması tekkelerde eğitim ve öğretimin ne kadar yaygın olduğunun da göstergesidir. Konya'da bahsedilen bir diğer tekke ise Mevlevi tekkesidir. İbn Battûta, büyük bir âlim olan Şeyh Mevlâna Celaleddin'in kabrini ziyaret eder. Anadolu insanlarının sevip saydığı, yolundan gittiği Mevlâna Celaleddin'in tarikatının onun adına nispetle 'Celaliye' olarak anıldığını izah eder. Mevlâna Celaleddin'in kabrinin olduğu yerdeki tekkede misafirlerin ağırlandığı bilgisini de verir. İbn Battûta, Cuma günleri Mevlana Celaleddin'in ünlü eseri Mesnevi'nin tekke ve zaviyelerde okunduğu bilgisini aktarır.²⁴⁵

11. Karaman (Larende)

Karaman, İç Anadolu bölgesinde Konya şehrinin güneyinde yer alan bir şehirdir. Karaman, Larende ismiyle de bilinmektedir. Karamanoğulları, Anadolu Selçuklu Devletinin siyasi otoritesinin zayıflamasından ve akabinde devletin yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan edip Karamanoğlu Devletini kurmuşlardır. 1256'da Karamanoğulları Devleti'nin başkenti olan Larende, 1465 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.²⁴⁶ Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Konya iline bağlı olarak Karaman ismini almıştır. Karaman şehri, 1989 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin 70. ili olmuştur.

İbn Battûta, Lârende'nin gürül gürül akan suları ve art arda gelen bahçeleriyle meşhur olan bir yer olduğunu belirtmiştir. Seyyah, Lârende'nin Konya'ya yakın olduğunu dile getirmiştir.²⁴⁷ Ebü'l-Fidâ ise Karaman şehrinin koordinatlarını belirttikten sonra şehrin Konya'ya bir günlük mesafede olduğunu dile getirmiştir.²⁴⁸

Karaman'da Karamanoğlu Bedreddin hakkında detaylı bilgiler veren İbn Battûta, adaba uygun selam verdiğinden dolayı Sultan tarafından sevilip benimsendiğini aktarır. At üzerinde selam verilmesinin hoş karşılanmadığını bildiğinden atından inerek selam verir. Karamanoğlu Bedreddin de atından inerek selam verir. Bu davranış samimiyyetin ve

²⁴⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/413.

²⁴⁶ Konyalı, *Konya Tarihi*, 107-108; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve kitabeleri ile Karaman tarihi* (İstanbul: Baha Matbaası, 1967), 102.

²⁴⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/413.

²⁴⁸ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/301.

iltifata mazhar olmanın sebebidir. Karaman'daki tekke ve zaviyeler hakkında bilgi vermemiştir. Sultan, İbn Battûta'yı birkaç gün ağırlar ve O'na çeşitli hediyeler sunar.²⁴⁹

12. Aksaray

Aksaray, İç Anadolu bölgesinde Konya şehrinin doğusunda yer alan bir şehirdir. Aksaray, 1080 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleyman tarafından ele geçirilmiştir. Başkent Konya'ya yakın olduğu için Selçuklu hükümdarları tarafından çokça önem verilmiş, tarihî yapılar inşa edilmiş ve askerî bir üs olarak kullanılmıştır. Daha sonraları İlhanlı, Danişmentli, Karamanoğulları gibi egemenliklerin altında kalmıştır. 1470 yılında Aksaray'ı Osmanlı topraklarına katan İshak Paşa, Fatih Sultan Mehmet'in emri ile yöre halkının önemli bir bölümünü İstanbul'a getirmiştir. Bundan ötürü yerleştirildikleri semte de Aksaray denilmiştir.²⁵⁰ 1920 yılında il olan Aksaray, 1933 yılında Niğde'ye bağlanır. Daha sonra 1989 yılında tekrar il merkezi yapılmıştır.

İbn Battûta'nın aktardığı bilgilere göre Aksaray, Anadolu coğrafyasının en güzel ve en sağlam şehirlerinden biridir. Akarsu ve bahçeler şehri çevrelemiştir. Şehrin içinde üç nehir akmakta, bağ, bahçe ve bostanlar bulunmaktadır. Ticaret hayatı canlıdır. Dokuma halı ve kilimleriyle meşhur bir şehirdir. Ebü'l-Fidâ, Aksaray şehrinin ortasından büyük bir ırmaktan bahseder. Şehrin sağlam kalesine, bağlık ve bahçelik alanlarının çokluğuna değinen Ebü'l-Fidâ, bir nehir yoluyla bazı muhitlere su götürüldüğü bilgisini verir.²⁵¹ Aktarılan bilgilere göre Aksaray'ın suyunun bol olduğunu, şehirde bağ ve bahçelerin çokça bulunduğunu ve şehirde tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğunu anlamaktayız.

İbn Battûta, Aksaray'ın siyasî ve iktisadî yapısıyla ilgili bilgiler verdikten sonra hem şehrin yöneticisi hem de ahi reisi olan Ertena beyinin temsilcisi Şerif Hüseyin'den bahseder. Şerif Hüseyin'in birçok ahi yiğidi vardır. Şerif Hüseyin, İbn Battûta'yı ve arkadaşlarını evinde misafir etmiştir, çeşitli ikramlarla uğurlamıştır.²⁵²

13. Niğde

Niğde ili Anadolu topraklarının orta yerinde, stratejik bir yerde bulunur. Niğde şehri, tarih boyunca çeşitli isimlerle anılmıştır. Bunlar arasında Anahita, Kadinós, Nekida

²⁴⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/414.

²⁵⁰ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Aksaray Tarihi (ve Ortaköy Tarihi)*, 1975, 363.

²⁵¹ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/305.

²⁵² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/414.

ve Nekde gibi isimler yer alır.²⁵³ Niğde, Selçuklular tarafından 1166 yılında fethedilmiştir. 1243 yılında İlhanlıların, 1357 yılında da Karamanoğullarının ve 1471 yılında ise Osmanlıların hâkimiyetine girmiştir.²⁵⁴ 1923 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı bir il olmuştur.

İbn Battûta, Niğde'ye geldiğinde şehrin çok büyük ve kalabalık bir şehir olduğunu fakat şehrin bir kısmının harabeye çevrildiğini gözlemlemiştir. Seyyah, Karasu nehrinin Niğde'yi ikiye ayırdığını belirtir. Karasu hakkında ayrıntılı bilgiler veren İbn Battûta, ülkenin en büyük nehirlerinden biri olduğunu ve nehrin üzerinde üç tane köprünün yapıldığını aktarır. Nehir sularının tarım arazilerine götürüldüğü bilgisini de vermiştir. Bu sebepten ötürü tarımın geliştiğini ve meyvelerin bol olduğunu belirtmiştir. Niğde'de Ahi Caruk adında ahi yiğitlerinin reisinin tekkesinde kalmışlardır. Ahi Caruk, Seyyah ve arkadaşlarını çok güzel misafir ederek onları memnun etmiştir. İbn Battûta, tam üç gün bu tekkede kaldıklarını belirtmiştir.²⁵⁵

14. Kayseri

İç Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olan Kayseri, tarihte Mazaka ve Özepya olarak da bilinmektedir.²⁵⁶ Malazgirt zaferinden sonra Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. 1127 yılında Danişmendlilerin, 1162 yılında ise Anadolu Selçuklularının egemenliğine giren şehir, Selçuklular zamanında Konya'dan sonra ikinci başkent olarak kabul edilmiştir. 1244 yılında İlhanlıların hâkimiyetine giren Kayseri, 1343 yılında Eretna Beyliğinin, 1398 yılında Osmanlıların eline geçmiştir. 1402 yılında meydana gelen Ankara savaşından sonra Karamanoğullarının ve Dulkadiroğlularının egemenliği altına giren Kayseri, 1515 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından İran seferinin dönüşü sırasında kesin olarak Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.²⁵⁷ 1924 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı il merkezi olmuştur.²⁵⁸

İbn Battûta, Kayseri'nin siyasi konumuna çokça değinmiştir. Şehrin İlhanlıların askeri üssü haline geldiğini dile getirmiştir. Ebü'l-Fidâ ise Kayseri'de sağlam ve korunmuş bir kalenin bulunduğunu ve saltanat sarayının olduğunu belirtmiştir. Yeşilliği

²⁵³ Avram Galanti, *Niğde ve Bor Tarihi* (İstanbul: Tan Matbaası, 1951), 5.

²⁵⁴ Galanti, *Niğde Tarihi*, 10.

²⁵⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/415.

²⁵⁶ Kemal Göde, *Halil Edhem ve Kayseri Şehri (Selçuklu Tarihinden Bir Bölüm)* (Kayseri: Kardeşler Ofset Matbaacılık, 2011), 24.

²⁵⁷ Metin Sözen, *Anadolu Kentleri* (İstanbul: Doku Yayınevi, 1971), 263-267.

²⁵⁸ Mehmet İşpirli, "Kayseri", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25/97.

ve sularının bol olduğunu dile getiren Ebü'l-Fidâ, şehrin, döneminin önemli merkezlerden biri olduğuna da değinmiştir.²⁵⁹ Verilen bilgilerden hareketle Kayseri'nin bugün olduğu gibi o dönemde de stratejik bir konumda olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Battûta'ya göre Kayseri, ahilerin en etkili olduğu merkezlerden biridir. Çevre illerindeki ahiler üzerinde etkili bir konumda olan Ahi Emin Ali, aynı zamanda kudretli bir beydir. Geniş bir tüccar kitlesi de vardır. Ahi yiğitlerinin reisi Ahi Emin Ali'nin tekkesinde İbn Battûta arkadaşlarıyla birlikte misafir olur. İbn Battûta, tekkeden övgüyle bahseder. Seyyah, binanın gayet dayanıklı bir yapıda olduğunu, kandil ve döşemeleriyle birlikte gördükleri en güzel tekkelerden biri olduğunu belirtir. Ahi yiğitleri ve yöre halkı, Ahi Emin Ali'nin etrafında toplanırlar, diğer ahi reislerine gösterilen hürmetin çok daha fazlasını gösterirler. İbn Battûta bu arada ahi reislerinin siyasî misyonunu ve gücünü açıkça ortaya koyan ifadeler aktarır. Bölge yönetici olmadığında ya da şehirde bulunmadığında ahiler yönetimi üstlenirler. Bir nevi idarî boşluğu doldururlar ve orayı idare ederler. Misafirleri, elçileri konuk eder, yedirir, içirir, giydirebilirler. Konukların bineklerini temin edip hediye verirler. İbn Battûta, ahilerin aynen sultanmış gibi hareket ettiklerini vurgular.²⁶⁰

15. Sivas

İç Anadolu'nun tarihî ve önemli şehirlerinden biri olan Sivas, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Sivas'a hâkim olan medeniyetler, şehre kendilerine has farklı farklı isimler vermişlerdir. Bunlar; Sebaste, Sipas, Augustus, Talaurs, Kabira, Danişmend İli, Megalopolis, Eyalet-i Rum, Diaspolis, Eyalet-i Sivas gibi isimlerdir. Sivas'ın Müslümanların egemenliğine tam olarak girmesi, 1071 yılından hemen sonra gerçekleşmiştir. Sivas'ta 1075 yılından 1175 yılına kadar Danişmendli Beyliği egemen oldu.²⁶¹ 1175 yılında Anadolu Selçukluları Sivas'a egemen oldular. 1318 yılında İlhanlılar şehre hâkim oldular. 1322 yılında İlhanlı valisi Timurtaş bağımsızlığını ilan etmiştir. İlhanlıların ordu göndereceğini duyunca kaçıp Memlûklülere sığındı. Onun yerine gelen Eretna Bey de zamanla bağımsızlığını ilan etti. 1388 yılında daha önce Eretna Beyliğinde kadı, vezir ve naiplik görevlerinde bulunan Kadı Burhaneddin,

²⁵⁹ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/304.

²⁶⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/415.

²⁶¹ Gülpınar Akbulut, "Sivas Şehri'nin Tarihi Coğrafyası", *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33/2 (2010), 214; Mustafa Demir, *Sivas Şehri/Türkiye Selçukluları ve Beylikleri Devrinde* (İstanbul: Sakarya Yayıncılık, 2005), 11.

bağımsızlığını ilan etti. Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra devlet dağıldı. 1408 yılında Çelebi Mehmet, Sivas'ı ele geçirdi.²⁶²

İbn Battûta'ya göre Sivas, aynı şekilde Kayseri gibi stratejik bir yerdedir ve büyük komutanların ikâmet ettiği önemli bir merkezdir. Anlatılanlara göre şehir, çok büyüktür, muntazam ve bakımlıdır. Geniş caddeleri olan şehrin nüfusu kalabalıktır. Ebü'l-Fidâ, Sivas'ın çok meşhur ve büyük bir şehir olmasına rağmen küçük bir kalesinin varlığından haberdar eder. Şehrin arazisinin düz olduğunu, havasının çok soğuk olduğunu, şehirden Kızılırmak nehrinin geçtiğini ve şehrin doğusunda Erzurum'un bulunduğunu belirtmiştir.²⁶³ Sivas'ın o dönemde de bölgenin en önemli şehirlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Sivas'a daha varmadan ahilerin kendisini karşıladıklarını belirten İbn Battûta, bir kısmının yürüyerek bir kısmının atlarıyla gelen kalabalık bir grubun karşıladığını ifade eder. Bu gelenler Ahi Bıçakçı Ahmet'in ahi yiğitleridir. Biraz sonra bir grup daha karşılar. Seyyah, bunların da Ahi Çelebi'nin ahi yiğitleri olduğunu belirtir. Her iki grup misafir etmek için teklif de bulunuyorlar. Fakat İbn Battûta, Ahi Bıçakçı Ahmet'in önce söylediğini ve bu nedenle onları seçtiğini belirtir. Ahi Çelebi'nin rütbece Ahi Bıçakçı'dan üstün olmasına rağmen İbn Battûta'nın Ahi Bıçakçı'yı tercih etmesi adaletli olduğunun göstergesidir ve dünyevî makamlara, rütbelere, tamahkârlığa tenezzül etmediğinin kanıtıdır.

Bu olaydan sonra Sivas'a girerler. İlk grup, gururla hava atarak tekkelerinde İbn Battûta'yı ve arkadaşlarını misafir etmenin sevinç ve mutluluğuyla tekkeye giderler. Yiyecek, içecek, hamam gibi hizmetleri diğer tekkelerdeki gibi görürler. İbn Battûta, bu tekkede üç gün kaldıklarını söyler. Sivas kadısı talebeleriyle birlikte sultanın hediyelerini takdim etmek için İbn Battûta ve arkadaşlarının yanına gelir. Hediye edilen atlara binerek sultanın yanına giderler. Sultan misafirlerini sarayın kapısında karşılar. Sultan Alaeddin Ertena Bey, iyi derecede Arapça bilmektedir. İslam beldelerindeki yöneticilerle ilgili İbn Battûta'ya çeşitli sorular sorar. Sultanın İbn Battûta'dan beklentisi, eli açık idarecileri övüp göklere çıkarmak, cimrilik yapan idarecileri eleştirmektir. Ama İbn Battûta, hepsine teşekkürlerini sunarak görüştüğü tüm yöneticileri, idarecileri iyi bir şekilde anar. Bu

²⁶² Ömer Demirel, "Sivas", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/279; İlhan Başgöz, "Sivas, Sivas", *Folklor Edebiyat Dergisi* 25/100 (2019), 662.

²⁶³ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/306.

sözler, sultanı memnun eder ve şükranlarını sunar. Sultan, İbn Battûta ve arkadaşlarını misafir etmek istediğini söyleyince Ahi Çelebi araya girerek önce kendilerinin davet ettiğini bu nedenle kendilerinin misafir etmek istediklerini belirtir. Sultan da bu teklifi anlayışla karşılayarak kabul eder. Seyyah ve arkadaşları, Ahi Çelebi'nin tekkesine giderler. Burada ve sultanın yanında toplam altı gün kalırlar. Sultan at, elbise ve para hediye ederek büyük bir misafirperverlik örneği göstermiştir.²⁶⁴

16. Amasya ve Sonisa

“Şehzadeler Şehri” olarak bilinen Amasya, Anadolu coğrafyasında Orta Karadeniz bölgesinde yer almaktadır. Tarihte Amas, Amis, Amezdi, Amesiea olarak bilinmektedir.²⁶⁵ Şehir Amas adında biri tarafından kurulduğu için Amasya olarak isimlendirilmiştir.²⁶⁶ Amasya, 1075 yılında Danişmendliler, daha sonra ise Anadolu Selçukluları tarafından ele geçirilmiştir. 1341 yılında Eratnalıların egemenliğine girmiştir. Çelebi Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.²⁶⁷

İbn Battûta, Amasya'nın büyük bir nehrin yanında kurulduğunu, şehrin çevresinin bahçelerle örülü olduğunu, ağacın ve meyvenin bolca bulunduğunu aktarır. Ayrıca şehrin caddeleri geniş ve çarşısı büyüktür. İbn Battûta, Aksaray'daki taşıma su ile tarımın elverişli hale getirildiğini aktarır. Fakat taşınan su sadece tarımda değil evlerde de kullanılır.²⁶⁸ Ebü'l-Fidâ'nın aktardıklarına göre Amasya, çok güzel bir şehirdir. Surlarla çevrili sağlam bir kalesi vardır. Şehrin suları çoktur ve şehirden bir nehir geçer. Ebü'l-Fidâ, Amasya'da gümüş madeninin bulunduğunu duyduğunu belirtmiştir.²⁶⁹ Ebü'l-Fidâ'nın aktardığı bilgilerden anlaşıldığına göre Amasya şehrinden geçen nehrin adı, Yeşilırmak'tır. Nehir, şehre güzellik katmakta ve şehrin tarımda sulama ihtiyacını karşılamaktadır.

Amasya'nın doğal güzelliğine hayran kalan İbn Battûta, bu şehirdeki tekke ve zaviyeler hakkında bilgi vermez. İbn Battûta, Amasya yakınlarındaki Sonisa beldesine geçer. Belde, günümüzde Amasya şehir merkezinin elli kilometre doğusunda Taşova ve Alparslan beldelerinin arasında Kelkit çayı ile Yeşilırmak'ın bittiği yerdedir. İbn

²⁶⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/416.

²⁶⁵ Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri* (Amasya: Kültür Yayınları, 2010), 19.

²⁶⁶ Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* (Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986), 15.

²⁶⁷ Ahmet Şimşirgil, “XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 11/1 (1996), 78-79.

²⁶⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/417.

²⁶⁹ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/305.

Battûta, küçük bir belde olan Sonisa'da Rifaiyye tarikatı hakkında bilgiler verir. İbn Battûta'nın Rifaiyye tarikatı hakkında daha önceden de bilgi sahibi olduğunu biliyoruz. İbn Battûta, Suriye (Şam) seyahatinde de Rifaiyye tarikatı ile ilgili bilgiler vermiştir. Bu tarikat ehlinin yaptırdığı tekkede kalır. Büyük mutasavvıf Ebul Abbas Ahmet Rifai'nin soyundan gelenler Sonisa'daki tekkede kalıyorlar.²⁷⁰ Onlar arasında tekkenin şeyhliğini yapan Şeyh İzzeddin ve Şeyh Ahmet Küçük'ün neslinden Şeyh Yahya da bulunmaktadır. Şeyh Ahmet Küçük ise Taceddin Rifai'nin oğludur. İbn Battûta, onların tekkesinde kalır ve onların diğerlerinden daha faziletli olduklarını iddia eder.²⁷¹

17. Gümüşhane (Kümiş)

Doğu Karadeniz'in iç kesimlerinde yer alan Gümüşhane, Raşid Halifeler, Emeviler ve Abbasiler döneminde defalarca fethedilmesine rağmen tam anlamıyla ele geçirilememiştir. 1058 yılında Tuğrul Bey tarafından kesin olarak ele geçirilmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde kurulan Gümüşhane, Gümüş Kenti anlamına gelen "Argyropolis" olarak isimlendirilmiştir.²⁷² Bu bölge tarihî ticaret yollarının üzerinde yer alması ve gümüş madeninin bulunmasından dolayı çokça çatışmalara sahne olmuştur. Anadolu Selçukluları 1164 yılında Gümüşhane'yi ele geçirdiler. Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılında Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.²⁷³ Gümüşhane, 1925 yılında il statüsüne kavuşmuştur.

İbn Battûta, Gümüşhane şehri hakkında bilgi verirken şehrin muntazam, bakımlı ve büyük bir şehir olduğunu belirtir. Şehrin yakınında son derece yüksek ve sarp kayalıklarının bulunduğu dağlar vardır. İbn Battûta, şehrin ticaret yolu üzerinde olduğunu belirtmiştir. Şehirde gümüş madeninin de çıkarıldığını aktarmıştır. Gümüşhane'de ahi yiğitlerine ait tekkelerden birinde kaldığını söyleyen İbn Battûta, tekkenin reisinin Ahi Mecdüddin olduğunu belirtir. Bu ahi tekkesinde üç gün kaldığını da ekler. Daha önce misafir olduğu tekkelerde nasıl ağırlandıysa burada da aynı şekilde ağırlandığını söylemiştir. Gümüşhane'de kaldığı sürece iyi ağırlandığını ve şehrin sultanının kendisini ziyaret edip hediye ve harçlık verdiğini, tam donanımlı bir ziyafet verdiğini de belirtir.²⁷⁴

²⁷⁰ Yunus Arifoğlu, "İbn Battûta'da Kardeniz Şehirlerinin Portresi; Sosyal, İktisadi, Dini ve İdari Durumu", *Uluslararası Sosyal Akademik Araştırmalar Dergisi* 3/3 (2019), 27.

²⁷¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/417.

²⁷² Kemal Saylan - Bayram Nazır, *Gümüşhane Tarihi* (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2016), 476.

²⁷³ Tuncel Metin, "Gümüşhane", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/273.

²⁷⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/417.

18. Erzincan

Anadolu coğrafyasının doğusunda bulunan Erzincan şehri, tarihi ipek yolu üzerinde yer alır. Tunç Çağı'ndan beri bir yerleşim yeri olduğu tespit edilen Erzincan'a Urartu, Med, Pers, Helen, Roma ve Bizans vb. birçok medeniyet hüküm sürmüştür.²⁷⁵ Erzincan, Raşid Halifeler, Emeviler ve Abbasiler döneminde defalarca fethedilmesine rağmen tam anlamıyla ele geçirilememiştir. 1071 yılından sonra Müslüman Türklerin egemenliğine girerek Mengücek, Selçuklu ve Eretna dönemlerini yaşamıştır. 1473 yılında yapılan Oltukbeli Savaşı ile Osmanlı egemenliğine dâhil olmuştur.²⁷⁶ 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı bir il olmuştur.

Gümüşhane'den Erzincan'a giden İbn Battûta, şehrin bakımlı ve gayet büyük olduğunu belirtir. Şehirde iktisadî hayatın canlılığı, şehir planının düzenliliği ile ilgili bilgiler verilmiştir. İbn Battûta, bu şehirde Erzincanî adıyla meşhur çok iyi kumaşların üretildiğini ve bakır madeninin de çıkarıldığını aktarmıştır. Ebü'l-Fidâ ise Erzincan'ın Sivas ile Erzurum şehirlerinin tam ortasında bulunduğunu belirtir. Erzincan ile Erzurum arasındaki mesafenin tamamının yeşilliklerle çevrili olduğunu, mera ve çayırların bolca bulunduğunu belirtmiştir.²⁷⁷ İbn Battûta, Erzincan'da ahi yiğitlerinden çokça bahseder. Ahi yiğitlerinin reisi Ahi Nizameddin'e ayrı bir parantez açan İbn Battûta, O'nun ahiler arasında derece bakımından en üstünü olarak bilindiğini söyler. Ayrıca ikamet ettiği Ahi Nizameddin tekkesinin ise benzerleri arasında en güzel tekke olduğunu iddia eder. Burada kaldığı sürece çok iyi misafir edildiğini dile getirmiştir.²⁷⁸

19. Erzurum

Anadolu coğrafyasının doğusunda yer alan Erzurum, ticaret yolları üzerinde yer alan tarihi bir şehirdir. Tarihte, bu şehre "Karin, Karna, Garin, Karnoi Kalhak (Karin mıntıkasının beldesi), Karintis, Teodos, Erzen, Erzenü'r-Rum, Arzanu'r-Rum, Arzurum" gibi isimler verilmiştir.²⁷⁹ Konyalı'ya göre Araplar, "Karnoi Kalhak" adını Arapçaya uydurarak "Kâlîkalâ" demişlerdir. Erzurum, Raşid Halifeler döneminde pekçok defa fethedildi. Şehir, 949 yılına kadar Müslüman Araplar ile Bizans Devleti arasında sık sık

²⁷⁵ Tahir Şahin - Gülay Sarıçimen, "Erzincan ve Çevresi Araştırmaları-1", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 9/23 (2021), 9; Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, 65.

²⁷⁶ İsmet Miroğlu, "Erzincan", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/320.

²⁷⁷ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/313.

²⁷⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/418.

²⁷⁹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Erzurum Tarihi* (İstanbul: Ercan Matbaası, 1960), 10-12.

yönetim değıştirse de daha çok Müslümanlar tarafından idare edildi. Bu dönemde “Kalıkala” adıyla bilinen Erzurum, askerî bir üs haline getirilmiş, özellikle Türkistan’dan gönüllü erenlerin, mücahitlerin şehre yerleştiği bilinmektedir. Bilhassa Abbasiler, (750-1258) şehirde birçok vakıf kurmuş ve ekonomik hayat canlanmıştır. Türklerin Erzurum’a kesin olarak yerleşmesi, 1071 yılından hemen sonra Saltuklu Beyliği’nin hüküm sürmesiyle vuku bulmuştur. Erzurum’a 1202 yılından 1230 yılına kadar Erzurum Selçukluları egemen olmuştur. 1230 yılında ise Anadolu Selçukluları hüküm sürmüştür.²⁸⁰ Erzurum şehri tarihinin en parlak ve en refah devrini I. Alaeddin Keykubat döneminde yaşamıştır. 1080 yılındaki Türk egemenliğinden başlayarak 1242 yılındaki Moğol istilasına kadar Erzurum şehri, her türlü işgalden ve tecavüzden korunmuştur.²⁸¹ 1336 yılından 1517 yılına kadar siyasî istikrarsızlık nedeniyle Erzurum şehri harabeye dönmüştür. 1517-1518 yılında Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.

İbn Battûta’ya göre Erzurum çok geniş ve düz bir ova üzerinde kurulmuş bir şehirdir. Şehirden üç nehir geçmektedir. İbn Battûta, evlerin bağ, bahçe ve bostanlarla karışık bir halde olduğunu aktarmıştır. Şehirde iki Türkmen boyunun uzun bir süredir çatıştığını bundan ötürü şehrin bir kısmının harabeye döndüğünü belirtmiştir. Ebü’l-Fidâ ise eski adının Kalıkala olduğunu söylediği Erzurum hakkında çok fazla bilgi vermez. Erzurum’un Ahlat ve Diyarbakır şehirlerine olan mesafesinden ve coğrafi konumundan bahsetmiştir. Ayrıca şehre yakın bir yerden Fırat nehrinin geçtiğini de belirtmiştir.²⁸² Şehre bu kadar zarar veren Türkmenler, Akkoyunlu ve Karakoyunlulardır. Bu Türkmen boyları Anadolu Selçukluların yıkılmasından sonra uzun yıllar çatışarak bölgede büyük bir yıkıma sebep olmuşlardır.

Erzurum’un uzun yıllar süren savaşlardan dolayı harabe haline geldiğini belirten İbn Battûta, Erzurum’da ahi yiğitlerinin tekkesinde kaldığını belirtir. Erzurum’da kaldığı tekkenin şeyhi Ahi Tuman hakkında detaylı bilgiler verir. Ahi Tuman’ın yüz otuz yaşını aşmış yaşlı biri olmasına rağmen bastona ihtiyaç duymadan yürüdüğünü ve hafızasının kuvvetli olduğunu söyler. Hafızasıyla ilgili problem yaşamamasına rağmen bedeninin zayıfladığından oruç tutarken sıkıntı yaşadığını hatta bazen açlığa dayanamayarak orucunu bıraktığına tanık olduğunu söyler. İbn Battûta, Ahi Tuman’ın gözlemlediği tek

²⁸⁰ Abdurrahim Şerif Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri* (İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936), 48.

²⁸¹ Osman Gürbüz, *Anadolu Selçukluları Döneminde Erzurum* (Ankara: Aktif Yayınevi, 2004), 88.

²⁸² Ebü’l-Fidâ, *Takvimü’l Büldan*, 3/314.

zayıf noktasının orucu bırakması olduğunu dile getirir. Misafirlerine yemek verirken de çalıştığını ama misafirleri hamama gönderirken kendisinin gelemediğini, oğlunu gönderdiğini de aktarmaktadır. İbn Battûta ve arkadaşları bu tekkede kaldıkları ikinci gününde buradan ayrılmak isterler. Ahi Tuman buraların adetlerinde misafirliğin en az üç gün sürdüğünü belirtir. Eğer misafirler üç günden az bir sürede ağırlanırsa şehir halkı nezdinde ev sahibinin itibarı zedelenmekte ve misafirlikten memnun kalınmadığı anlamına gelmektedir. İbn Battûta, mecburiyetten üç gün kaldığını belirtir.²⁸³

İbn Battûta, seyahatinin bu bölümünde Erzurum'dan direkt Birgi'ye geçmiştir. İbn Battûta, daha önce küçük de olsa böyle bir atlama gerçekleştirmişti. Daha önce değindiğimiz gibi İbn Battûta, seyahati sırasında yazdığı notların bir kısmını başına gelen olaylardan dolayı kaybetmiş, notların bir kısmını da çaldırmıştır. Bundan ötürü İbn Battûta ya notlarını yazarken rotasını karıştırmıştır ya da rotasının bir kısmını değiştirmiş veya unutmuş veyahut güzergâhındaki bazı kısımları atlamış olabilir. Bu eksikliklere rağmen seyahatnamenin diğer seyahatnamelerle olan karşılaştırmalarımız sonucu İbn Battûta'nın aktardığı bilgilerin tutarlı, sağlıklı ve doğru olduğunu söyleyebiliriz.

20. Birgi

Anadolu coğrafyasında Ege bölgesinde yer alan Birgi, tarihî bir şehirdir. Antik çağdan beri pekçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Birgi, tarihte Pyrigion ve Christoupolis isimleriyle de anılmıştır.²⁸⁴ Anadolu'da Beylikler döneminde Aydınoğullarının egemenliği altında bulunan Birgi, XIII. ve XIV. yüzyıl boyunca aynı şekilde Aydınoğullarının başkenti olmuştur.²⁸⁵ Birgi, günümüzde İzmir ilinin Ödemiş ilçesine bağlı şirin bir beldedir.

Birgi'ye ikinci vaktinde gelen İbn Battûta, burada 14 gün kalmış ancak şehir hakkında ayrıntılı bilgi vermemiştir. İbn Battûta, Birgi'ye gelir gelmez tekke ve zaviyeleri araştırmaya koyulur. Yoldan geçen birine tekke ve zaviyenin yerini sorarlar. Sordukları kişi İbn Battûta ve arkadaşlarını kendi evine götürür. İbn Battûta ve arkadaşlarını evinin damında misafir eder. Yaz mevsiminde Birgi'ye geldiği için en yüksek sıcaklıklar o günlerde yaşanmıştır. Damın üzerine gölge yapan ağaçların altında dinlenirler. Ev sahibi

²⁸³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/418.

²⁸⁴ Rahmi Hüseyin Ünal, *Birgi (Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları)* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2001), 24.

²⁸⁵ Emecen Feridun, "Birgi", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/190.

yiyecek içecek ikramlarında bulunur. Misafirler geceyi orda geçirirler. Ev sahibine Muhyiddin adlı müderrisi sorar. Ev sahibi ise Muhyiddin'in medresedeki hocaları olduğunu söyler ve medreseye götürür. İbn Battûta, Müderris Muhyiddin ve Birgi sultanı ile uzun süre birlikte Birgi'de vakit geçirirler.²⁸⁶ Birgi sultanı Aydınoğlu Muhammed'in yaz günü ağırladığı İbn Battûta'yı serin bir tepede, yayla gibi bir yerde yazlık saray olarak inşa edilmiş yere götürür.²⁸⁷ Birgi'de herhangi bir tekke ve zaviye hakkında bilgi verilmemiştir.

21. Tire

Tire, Anadolu'nun batısında bulunan ve Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Roma ve Bizans'a ev sahipliği yapmış, tarihi ve zengin bir kültürel mirasa sahip bir şehirdir. Tire, tarihte Thyra ve Thira olarak bilinmektedir. 1308 yılında Aydınoğulları Beyliğinin kurulmasıyla birlikte Tire, sosyal, kültürel, ekonomik yönlerden önemli gelişim göstermiş, Aydınoğullarının en önemli şehirlerinden biri olmuştur. 1426 yılında Tire şehri, Osmanlı egemenliğine girmiştir.²⁸⁸

Bağ ve bahçeleriyle ünlü, sulak bir belde olduğunu söylediği Tire'ye gelen İbn Battûta, burada ahi yiğitlerine ait bir tekke ve zaviyesinden bahseder. Ahi Muhammed'in tekkesinde misafir olduklarını dile getirir. Ahi yiğitlerinin reisi Ahi Muhammed ile ilgili ayrıntılı bilgiler verir. Ahi Muhammed'in hayatı boyunca oruç tuttuğunu ve altın gibi bir yüreğinin olduğunu aktarır. Ahi Muhammed'in şeyh olduğunu ve onun tekkesinde birçok talebesinin olduğunu söyler. İbn Battûta ve arkadaşlarına ziyafet verir ve onlara hayır duada bulunur. Tire'den Selçuk'a giderler.²⁸⁹

22. Selçuk (Ayasuluk)

Anadolu'nun batısından bulunan Selçuk şehrinin tarihi Neolitik Dönem'e kadar uzanır. Selçuk, tarihte Apasas, Ayasuluk ve Akıncılar gibi isimlerle bilinmektedir.²⁹⁰ 1307 yılında Müslüman Türkler tarafından fethedildi ve kısa sürede Aydınoğullarının merkezi haline geldi. 1426 yılından sonra Osmanlı topraklarına dâhil olan Selçuk, tarihi ve kültürel birçok eseri bünyesinde barındırmaktadır.²⁹¹ 1914 yılında Ayasuluk yerine

²⁸⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/419.

²⁸⁷ Şeker, "İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde Türk Devletleri", 2015.

²⁸⁸ Zekai Mete, "Tire", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/195; Wittek, *Menteşe Beyliği (13 ve 15. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik)*, 22,39,67.

²⁸⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/423.

²⁹⁰ Cengiz Kahraman, "Selçuk (İzmir) Şehrinin Fonksiyonel Gelişimi", *Coğrafya Dergisi* 23 (2013), 38.

²⁹¹ Emecen Feridun, "Ayasuluk", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/226.

Akıncılar ismi kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra Selçuk ismi kullanılmıştır. 1957 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti'nde İzmir iline bağlı bir ilçe konumuna getirilmiştir.

Selçuk'un Rumlar için kutsal bir belde olduğunu, burada Rumlara ait büyük ve gösterişli bir kilisenin olduğunu söyler. İbn Battûta, Selçuk'un kadim bir şehir olduğunu ve gayet büyük olduğunu belirtmiştir. Büyük bir Cuma mescidinden bahseder. İbn Battûta, Selçuk'ta herhangi bir tekke ve zaviyeden bahsetmemiştir.²⁹²

23. İzmir

Anadolu coğrafyasının batısında Ege Bölgesi'nin en gelişmiş ili olan İzmir, tarihî bir geçmişe sahiptir. İzmir, tarihte Smyrna, Smurne, Smirni ve Tismurna isimleriyle anılmaktadır. İzmir, 672 yılında İstanbul'a akınlar yapan Müslüman Araplar'ın dinlendikleri ve askerî bir üs olarak kullandıkları bilinmektedir. XI. yüzyılın sonlarına doğru Müslüman Türkler tarafından ilk kez fethedilse de Cenevizliler tekrar İzmir'e hâkim olurlar. Aydınoğlu Umur Bey, İzmir'i hâkimiyeti altına alır.²⁹³ Şehrin kontrolü sürekli el değiştirir. İzmir şehri, 1425 yılında kesin olarak Osmanlı topraklarına katılır.²⁹⁴

Seyahatnamedeki bilgilere göre İzmir tıpkı Erzurum gibi harabe haldedir. Burada da uzun süren savaşlar ve çatışmalar meydana geldiği için şehrin önemli bir kısmı yıkılmıştır. İbn Battûta'ya göre İzmir, deniz kıyısında yer alan, en yüksek yerde kalesi olan ve kalenin içinde de bir zaviyesi olan bir şehirdir. İzmir'de Ahmediye (Rifaiyye) tarikatından bahseder. Bu tarikatın şeyhi olan Şeyh Yakup hakkında detaylı bilgiler verir. Şeyh Yakup'un âlim, donanımlı ve yetişmiş bir insan olduğunu belirtir. Şeyh Yakup'un tekkesinde misafir olurlar.

İzmir'de kaldıkları tekkenin dışında yüze yakın seyyah dervişin de burada olduğunu ve şehrin sultanı Umur Bey'in onlar için çadırlar kurdurduğunu belirtir. Bu seyyahlar arasında Ahlatlızade ve Şeyh İzzeddin Rifai gibi ünlü kişilerin olduğunu aktarır. Şeyh Yakup'un tekkesinde bu dervişlere de yemek organizasyonu düzenlediğini ve kendisinin de burada bulunduğunu söyler. İbn Battûta, Umur Bey'in kendisi İzmir'e geldiği sırada Birgi'de olduğunu, sonradan İzmir'e geldiğini ve gelir gelmez ilk önce tekkeye uğradığını bildirir. Yöneticiler için tekke ve zaviyelerin ne kadar önemli olduğunu gösteren güzel

²⁹² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/424.

²⁹³ Tuncer Baykara, *Aydınoğlu Gazi Umur Paşa (1309-1348)* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990), 25.

²⁹⁴ Daniel Goffman vd., *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 92.

bir örnektir. Hatta Umur Bey'in geciktiğini ve bundan dolayı özür dilediğini belirtir. İbn Battûta ile Umur Bey birlikte kaleye giderler. Sultan, güzel bir ziyafet ve kıymetli hediyeler vererek İbn Battûta'yı mutlu eder. Seyyah, Umur Bey'in daha önce de Şeyh İzzettin'e birçok hediye verdiğini, çok dindar ve çok cömert olduğunu aktarır. Umur Bey'in cihat ehli oluşuna ve kahramanlıklarına da değinen Seyyah, güçlü bir donanma kurarak İstanbul açıklarına kadar seferler düzenlediğini ve topladığı ganimetleri cömertçe dağıttığını söyler. Sonunda haçlı ordularının toplanarak bir gece baskısıyla İzmir'e saldırdığını ve onları karşılayan Umur Bey ve arkadaşlarının savaş alanında şehit olduklarını ama yine de kalenin düşmediğini aktarır.²⁹⁵

24. Manisa

Anadolu'nun batısında yer alan Manisa iliyle ilgili tarih öncesi devirler hakkında pek bilgi yoktur. Manisa şehri, tarihte Magnesia, Tantalıs ve Mağnisiyye isimleriyle anılmıştır. Manisa, 1313 yılında Saruhan Bey idaresindeki Müslüman askerlerce fethedilmiştir ve Saruhanoğullarının başkenti olmuştur. Manisa şehrinin idaresi, 1391 yılında Osmanlı egemenliğine girmişse de tekrar Saruhanoğullarına geçmiştir.²⁹⁶ 1412 yılında Çelebi Mehmet Manisa'yı kesin olarak Osmanlı topraklarına katmıştır.²⁹⁷ 1923 yılında Saruhan olan il merkezi, 1927 yılında Manisa olarak değiştirilmiştir.

Manisa'ya geçen İbn Battûta, şehrin bir dağın tepesinde kurulan büyük ve güzel bir yerde olduğunu belirtir. Ayrıca şehrin bulunduğu platoda zengin su kaynakları, akarsular, bağ ve bahçeler bulunduğu belirtilmiştir. İbn Battûta, Manisa'ya bayramdan bir gün önce gelir. Detaylı bilgiler vermekten kaçındığı bir ahi tekkesinde misafir olduklarını söylemekle yetinir. Bayram sabahı Manisa Beyi Saruhan Bey ile birlikte bayram namazını kılarlar. Saruhan Bey ve eşinin yakın zamanda ölen oğullarının kabrinde sabaha kadar beklediklerini dile getirir. Bayram namazından sonra tekrar tekkeye dönerler ve geceyi aynı tekkede geçirirler.²⁹⁸

25. Bergama

Anadolu'da Ege Bölgesi'nde yer alan İzmir ilinin bir ilçesi olan Bergama, köklü bir tarihe sahiptir. Tarih boyunca Pargauma, Pergamon, Pergamonos gibi isimlerle

²⁹⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/425-426.

²⁹⁶ İbrahim Gökçen, *Saruhan Zaviye ve Yatırları* (İstanbul: Marifet Basımevi, 1946), 18; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 1/74-76.

²⁹⁷ Necati Çetinkaya (ed.), *Manisa* (İzmir: Neşa Yayınevi, 1995), 34.

²⁹⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/426.

anılmıştır.²⁹⁹ 716 yılında Müslüman Araplar tarafından akınlara uğramış fakat ele geçirilememiştir. 1301 yılında Karesioğullarının egemenliğine giren Bergama, 1317 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Şehrin yönetimi 1425 yılına kadar sürekli el değiştirmiştir. Bergama, 1425 yılında kesin olarak Osmanlı toprağı olmuştur.³⁰⁰

Manisa'dan çıkan İbn Battûta, geceyi bir Türkmen obasında geçirmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Atlarını çaldırma korkusuyla sırayla nöbet tutmaya karar verirler. Buna rağmen sabah kalktıklarında atlarını çaldırmışlardır. Ertesi gün Bergama'ya varırlar. Bu şehrin de harabe bir vaziyette olduğunu belirten İbn Battûta, şehrin kalesinin müstahkem olduğunu belirtmiştir. İbn Battûta, Bergama'da Ahmediyye (Rifaiyye) tarikatına mensup dervişlerin tekkesinde misafir olur. Sonraki günlerde ise şehrin yöneticilerinden birinin evinde ikamet eder ve bir hayli hediye de verilir. Şehrin sultanı Yahşi Han, yaylada iken misafirlerin geldiğini haber alır almaz gelir ve mükellef bir yemek verir. İbn Battûta ve beraberindekiler için bir rehber de gönderir.³⁰¹

26. Balıkesir

Ege Bölgesi'nin kuzeyinde yer alan Balıkesir ili, tarihi bir şehirdir. 670 yılında kısa bir süre de olsa Müslüman Arapların egemenliği altına girmiştir. 1076 yılında Türk hâkimiyetine giren Balıkesir, Haçlı seferleriyle birlikte şehrin idaresi Türk hâkimiyetinden çıkmıştır. 1206 yılından itibaren kesin olarak Türk yurdu haline getirilmiştir. İbn Battûta Balıkesir'e geldiği zaman merkezi Kütahya olan Germiyanogulları şehre hâkimdir.³⁰² Germiyanogulları, başta Kütahya olmak üzere Balıkesir, Çanakkale, Uşak, Denizli gibi şehirlere de hakim olmuşlardır.³⁰³ Balıkesir, 1345 yılında Orhan Gazi tarafından Osmanlı egemenliğine girmiştir.³⁰⁴

İbn Battûta, Marmara Bölgesi'nde ilk uğradığı yer olan Balıkesir'in kalabalık bir nüfusa sahip olduğunu, ticaret hayatının çok hareketli olduğu bir çarşısının bulunduğunu aktarmıştır. Balıkesir'de Cuma namazı kılınacak büyüklükte cami olmadığı için şehrin dışında içinde ağaçların olduğu ve etrafının duvarlarla örülü olduğu bir Cuma mescidi

²⁹⁹ Yüksel Güngör, *Bergama Krallık Kültü* (İzmir: Bergama Kültür ve Sanat Vakfı, 2005), 14; Osman Bayatlı, *Bergama Tarihinde İlk Çağ* (İstanbul: Bergama'yı Sevenler Derneği, 1949).

³⁰⁰ Emecen Feridun, "Bergama", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/493.

³⁰¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/427.

³⁰² Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), 356.

³⁰³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osmanogulları Zamanında Kütahya Şehri* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1932), 68.

³⁰⁴ Mücteba İlgürel, "Balıkesir", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/13.

inşa edildiğinden bahsetmiştik. İbn Battûta, Balıkesir’de bir zaviyeden bahsetmektedir. Bölgede saygın biri olan Ahi Sinan, bu zaviyede ahi yiğitlerinin reisliğini yapmaktadır. Ahi Sinan’ın zaviyesinde misafir olurlar. Balıkesir’de fakih bir bilgin olan aynı zamanda kadılık ve hatiplik vazifelerini de yürüten Şeyh Musa, İbn Battûta ve arkadaşlarının geldiğini haber alınca ziyaretlerine gelir.³⁰⁵

27. Bursa

Bursa, Marmara Bölgesi’nde yer alan ve köklü bir tarihi olan bir şehirdir. Bursa, tarihte Prusias, Prusa olarak da bilinmektedir. Müslümanlar, ilk kez Abbasilerin Harun Reşid döneminde Bursa’ya gelip yirmi üç yıllık hâkimiyet kurmuşlardır.³⁰⁶ Müslüman Türkler, 1080 yılında Bursa civarına gelmişlerdir. Osmanlıların uzun yıllar süren kuşatması sonucu 1326 yılında Orhan Gazi tarafından fethedilmiştir.³⁰⁷ Bursa, Orhan Gazi tarafından Osmanlıların başkenti yapılmıştır.³⁰⁸

Bursa’nın şehir yapısına hayran olduğunu anladığımız İbn Battûta, şehrin yapısı hakkında detaylı bilgiler vermiştir. İbn Battûta, Bursa’nın muhteşem bir şehir olduğundan güzel çarşısından, ferah caddelerinden, gürül gürül akan ırmaklarından, bağ ve bahçelerinden bahsetmiştir. Hamamlar, kaplıcalar, tekkeler hakkında da bilgiler verilmiştir. İki hamamın olduğunu ve bunların birinin erkekler için diğerrinin kadınlar için olduğunu söylemiştir. Buradaki kaplıcaların şifa kaynağı olduğunu ve uzak memleketlerden insanların buraya akın ettiklerini belirtmiştir. Misafirlerin ağırlanacağı tekkeden bahseder. Bu tekkenin özelliği gelen misafirleri üç gün boyunca doyurmak ve barındırmaktır. Bursa’da Orhan Bey ile görüştüğünü aktaran İbn Battûta, sultanın kendisine keseler dolusu dirhemler verdiğini söyler. Orhan Bey’in Anadolu coğrafyasındaki Türkmen sultanları arasında mal, mülk, toprak ve asker sayısınca en büyük sultan olduğunu belirtir.³⁰⁹

İbn Battûta ve arkadaşları, Bursa’daki ahi yiğitlerinin reislerinden Ahi Şemseddin’in tekkesinde misafir olurlar. Tekkede akşamleyin büyük bir yemek organizasyonu tertip edilir. Komutanlar, yöre halkı ve ahi yiğitleri hep birlikte iştirak ederler. Sesi güzel olan hafızlar aşır okurlar. Vaiz Mecdüddin Konevi, tekkede gayet

³⁰⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/428.

³⁰⁶ İsmail Cengiz, *Prusa’dan Günümüze Bursa* (Bursa: Elma Basım, 2008), 30.

³⁰⁷ Cengiz, *Prusa’dan Günümüze Bursa*, 34.

³⁰⁸ Kazım Baykal, *Bursa ve Anıtları* (Bursa: Hakimiyet Yayınları, 1993), 15.

³⁰⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/430.

tesirli bir vaaz verir. Gecenin İbn Battûta üzerindeki etkisi büyük olmalı ki bayağı etkilenmiştir. Mecdüddin Konevi, Şeyh Sadreddin Konevi'nin oğludur. İbn Battûta, onun çok iyi bir yüreğinin olduğundan ve mümin kişiliğinden bahseder. Oruca sürekli devam ettiğini hatta üç günde bir kez iftar ettiğini ve sadece elinin emeğiyle kazandığından harcadığını anlatır. Vaazlarının halkın üzerindeki tesiri fazladır hatta her vaazında pek çok insan tövbe edermiş. Anlatıldığına göre maddi olarak kimsenin Mecdüddin Konevi üzerinde hakkı yoktur. Onun üzerindeki elbiseden başka ne evi barkı ne de malı mülkü vardır. Millet çekilip evlerine gidince kabristana gidip yattığı bilinir. İbn Battûta, vaizi görmek için kabristana gider fakat Vaiz Mecdüddin Konevi'yi orada bulamaz.³¹⁰

a. Vecd ile Ölen Dervişin Hikayesi

Seyahatname'de Ahi Şemseddin'in tekkesinde Vaiz Mecdüddin Konevi'nin vaazı hakkında efsanevî bir hikâyeye aktarılır. İbn Battûta bizzat şahit olduğunu söylediği hadisede vaiz Mecdüddin Konevi, Aşure günü tekkede çok geç saatlerde vaaz verir. Bu sırada dervişin birinin feryadı duyulur. Vecd halindeki derviş kendinden geçerek bayılır. Hemen gülsuyu dökülür üstüne fakat nafile derviş bir türlü ayılmaz. Cemaat içinde fikir ayrılıkları baş gösterir. Kimileri bayıldığını kimileri ise öldüğünü söylerler. Bu sırada vaiz vaazı bitirir. Kur'an-ı Kerim okunduktan sonra hep birlikte namaz kılınır. Güneş doğmaya başlayınca anlaşılır ki derviş artık ölmüştür. Dervişin cenaze ve defin işleri yapılır. Derviş kabre konulur. Dervişe feryat eden kişi anlamındaki "sayyah" kelimesiyle hitap ediliyormuş. Söylenildiğine göre bu derviş gücü kuvveti yerinde olmadığı ve çalışamadığı için annesinin yardımıyla geçinen fakir bir insanmış. Annesi yün işiyle uğraşarak dervişe bakarmış. Annesinin vefatından sonra dağda bayırda bulduğu şeylerle beslenme ihtiyacını giderirmiş. Vaiz Mecdüddin'in vaaz vereceğini duyunca hemen şehre gelir, tekkeye giderek vaaza iştirak edermiş. Vaazlarda her zaman feryat ettiği için sayyah diye anılır olmuştur.³¹¹

b. Mısırlı Abdullah

Bursa'da Mısırlı seyyahlardan Abdullah ile karşılaşan İbn Battûta, seyahat konusunda bir karşılaştırma yapar. Derviş Abdullah'ın dünyada birçok yere seyahat

³¹⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/429.

³¹¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/429.

ettiğini fakat onun Çin'e, Seylan Adası'na, Fas'a, Endülüs'e ve Sudan'a gitmediğini, kendisinin ise buralara gittiğini dolayısıyla kendisinin onu geçtiğini belirtir.³¹²

28. İznik

Bursa'nın bir ilçesi olan İznik, köklü tarihi olan antik bir şehirdir. İznik, tarih boyunca Antigonía, Nikaia ve Nicaea olarak tanınmaktadır. İznik, M. Ö. 316 yılında Büyük İskender'in ordusunun komutanlarından Antigonos tarafından kurulduğu için Antigonía ismi verilmiştir. Daha sonra Büyük İskender'in diğer komutanlarından Lysimakhos, şehrin kurulmasından 6 yıl sonra şehre hâkim olur. Lysimakhos, şehri aldıktan sonra şehre karısının ismi olan Nikaia adını vermiştir.³¹³ Türkler, Nikaia'nın Türkçeleştirilmiş hali olan İznik kelimesini kullanmışlardır.³¹⁴ 1075 yılında kuşatılan İznik, 1080 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından fethedildi.³¹⁵ Fethedildikten kısa bir süre sonra İznik, Selçuklu devletinin başkenti olmuştur. 1097 yılında Haçlı orduları İznik'i Müslümanlardan aldılar. 1080 yılı ile 1097 yılları arasında Bursa'nın ilçesi olan İznik, Anadolu Selçukluların başkentliğini yapmıştır.³¹⁶ İznik, 1331 yılında Orhan Bey tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.³¹⁷ Hristiyan din mensupları için dinî bir cazibe merkezi ve kutsal bir şehirdir.

İbn Battûta ve arkadaşları, İznik'e varmadan önce günümüzde Bursa ilinin Orhangazi ilçesine bağlı Gürle kasabasına gece vakitlerinde ulaşırlar. Burada ahi yiğitlerine ait bir tekke bulurlar ve geceyi o tekkede geçirirler. Ertesi gün İznik'e gelirler. İznik'in tarihi yapısından çokça bahseder. Şehrin etrafının surlarla çevrili olduğunu, tahta köprülerden ve su hendeklerinden bahseder. Şehrin içinde bol meyve bahçeleri, tarlalar, bostanlıklar, evler iç içe bulunmaktadır. İznik'te fıkıh âlimi Hacı Alaeddin Sultan Öyüki'nin misafiri olurlar. İznik'e geldikten iki gün sonra Orhan Bey gelir. Burada da hem Orhan Bey hem de Nilüfer Hatun ile görüşür. İbn Battûta, Hacı Alaeddin Sultan Öyüki'den övgüyle bahseder. Erdemli, dindar ve çok cömert olduğunu belirtir. Hacı Alaeddin Sultan Öyüki'nin İbn Battûta'yı çok iyi ağırladığını anlıyoruz. Atı hastalandığı

³¹² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/430.

³¹³ Ali Kılıçkaya, *İznik Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu* (Bursa: Eser Matbaası, 1981), 10.

³¹⁴ Semavi Eyice, *İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri* (İstanbul: Sanat Tarihi Yayınları, 1988), 3.

³¹⁵ Şerif Kargın - Kemal Keresteci, *İznik Tarihi (Nicaea)* (İstanbul: Özyurt Basımevi, 1963), 12; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008), 283.

³¹⁶ Cengiz, *Prusa'dan Günümüze Bursa*, 30.

³¹⁷ Kılıçkaya, *İznik Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu*, 14; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993), 283.

için kırk gün İznik'te kalan İbn Battûta, özellikle Nilüfer Hatun'un iyi muamelesinden, yardım ve ikramlarından bahseder. Atının iyileşmesinin bu derece gecikmesinden dolayı İbn Battûta'nın üç arkadaşıyla birlikte İznik'ten ayrılmıştır. Tercüman, İznik'te İbn Battûta ve arkadaşlarından ayrılır. Yolun bundan sonraki kısmına tercümansız devam ederler.

29. Mekece

Günümüzde Sakarya ilinin Pamukova ilçesine bağlı bir belde olan Mekece, tarihî bir yerdir. Osman Bey tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır.³¹⁸ Mekece'ye akşam vaktinde varan İbn Battûta ve arkadaşları, geceyi geçirecek bir yer ararlar. Mekece'de bir fakihin misafiri olup geceyi orda geçirirler. Fakihin ziyafet ve ikramlarından memnun kalırlar.³¹⁹ İbn Battûta, İznik ve Mekece'de herhangi bir tekleden bahsetmemiştir. İbn Battûta ve arkadaşları, Mekece'den çıktıklarında Yenice'ye gitmek üzere yola çıkan bir Türkmen hatununun korumalarıyla birlikte gittiklerini görünce yolu kaybetmemek için onları takip ettiler. Sakarya nehrine ulaşınca öndeki grup boğulma tehlikesi geçirir ve hatta bir hizmetçi boğulur. Sakarya'da herhangi bir tekke ve zaviye hakkında bilgi verilmemiştir.³²⁰

30. Geyve

Geyve, Sakarya iline bağlı bir ilçedir. Tarihte Kabia ve Kaviye olarak da bilinmektedir. 1312 yılında Osman Gazi tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.³²¹ 1954 yılına kadar Kocaeli iline bağlı bir ilçe iken Sakarya'nın il olmasıyla birlikte Sakarya'ya bağlanmıştır.³²²

İbn Battûta ve arkadaşları Geyve'ye geldiklerinde ahi yiğitlerinden birisinin tekkesinde misafir oldular. Tercüman olmadığı için burada sorun yaşamışlardır. İbn Battûta, Arapça konuştuklarını ve karşı tarafın Türkçe konuştuğunu ve bu nedenle anlamadıklarını dile getirmiştir. Bu ahi tekkesinde bir fakih hocanın olduğunu fakat fakihin Arapça bilmediğini söyler. İbn Battûta, fakihin yanlarına geldiğini fakat Arapça bilmeyip Farsça konuştuğunu söyler. Fakih, Arapça bilmediği halde yanındakiler Arapça

³¹⁸ Halil İncılık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)* (İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 2010), 38.

³¹⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/431.

³²⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/431.

³²¹ İncılık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, 38.

³²² Aziz Duran, *Dünden Bugüne Adapazarı* (Adapazarı: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2008), 6.

biliyor desinler diye bozuntuya vermiyor. Fakih, ahi yiğitlerine İbn Battûta'nın eski Arapçayı konuştuğunu, kendisinin ise yeni Arapçayı bildiğini söyler. Fakih, İbn Battûta ve arkadaşlarına ikram etmek gerektiğini, onların Hz. Peygamber'in ve ashabının dilini konuştuklarını, bu nedenle hürmet ve hizmette kusur etmemeleri gerektiğini söyler. Fakih'in iyimser tavrının İbn Battûta'nın işine yaradığını ve ahi yiğitlerinin yardım etmelerine vesile olduklarını görüyoruz. Ahi yiğitleri, gerekli hizmet ve hürmette bulundular, böylece hakikati dile getirmese de fakih'in çok faydası dokunur. İbn Battûta ise fakih'in sözlerini ezberlemiş ve Farsça öğrenince durumu ancak o zaman anlamıştır. İbn Battûta ve arkadaşları geceyi tekkede geçirirler. Ertesi gün bir rehber ile birlikte yola koyulurlar.³²³

31. Yenice

Yenice, Çanakkale iline bağlı bir ilçedir. Yenice bölgesi, 1080 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından Selçuklu topraklarına dâhil edilmiştir. XIV. yüzyılın başında Karesioğullarının ve daha sonra Osmanlıların'ın hâkimiyetine girmiştir. 1936 yılında Çanakkale iline bağlı bir ilçe haline getirilmiştir.

Yenice'ye rehber eşliğinde gelen İbn Battûta ve arkadaşları, şirin ve güzel belde olarak anlatılan Yenice'de ahi yiğitlerine ait bir tekke aramaya koyuldular. Beldede gezgin bir dervişi görünce hemen sorular sordular. Bir binayı işaret ederek burasının ahi zaviyesi olup olmadığını sorunca Arapça “neam” yani evet cevabını alınca İbn Battûta, Arapça bilen biriyle karşılaşmaktan memnuniyet duyarak konuşmaya başladı. Fakat konuşma ilerleyince dervişin Arapça bilmediği, sadece “neam” kelimesini bildiği ortaya çıkar. Yine de birlikte ahi tekkesine girerler. Bu adam, gündüz vakti ahi yiğitleri çalıştıkları için zaviyede bir talebe gibi misafirlerin hizmetinde bulunuyormuş. Dilini bilmese de her türlü ihtiyaçları konusunda misafirlere yardımcı olur. Beldenin yöneticisini devreye sokarak İbn Battûta ve arkadaşları için koruma talebinde bulundu, talebi kabul edildi ve misafirlere koruma tevdi edildi.³²⁴ İbn Battûta ve arkadaşları, Yenice'den Göynük'e gelirler.

32. Göynük

³²³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/432.

³²⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/433.

Anadolu coğrafyasında Bolu iline bağlı bir ilçe olan Göynük tarihî bir geçmişe sahiptir. Tarihte Dadastan, Koinan Gallicana ve Köynük isimleriyle de anılmıştır. 1075 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Bey tarafından ilk defa fethedilmiştir. Haçlı savaşlarıyla el değiştiren Göynük, nihayetinde 1323 yılında Osman Gazi tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır.³²⁵

İbn Battûta, Göynük halkını Müslümanların idaresini kabul eden Hristiyan dinine mensup bir halk olarak niteler. Sadece bir ev Müslümanlara aittir. O evde, bölgenin idarecisi ve idarecinin ailesi oturur. Yaşlı Hristiyan bir kadının evinde parasını vererek misafir olurlar. Yaşlı kadın, İbn Battûta ve arkadaşlarını önce safran tüccarı zannederek bol miktarda safran getirir. Geyve'den beri kılavuzluk eden rehber burada ayrılır ve gider. Başka bir rehber tutarlar ve yola devam ederler.³²⁶ Göynük'te ilginç bir bilgi göze çarpmaktadır. Sadece yöneticisi Türk olup halkının Hristiyan Rumlardan olan Göynük'te muhtemeldir ki adaletli, din ve vicdan özgürlüğünün olduğu bir yönetim vardır. Yoksa böyle bir durumun yaşanması pek rastlanılan bir durum olmadığı kanaatindeyiz.

33. Mudurnu

Mudurnu, Bolu iline bağlı bir ilçedir. Tarihte Matarni, Moderna ve Mondernes isimleriyle bilinmektedir. 1078 yılında Süleyman Şah zamanında ele geçirilmiş fakat tekrar el değiştirmiştir. Mudurnu, Orhan Gazi'nin komutanlarından Konuralp tarafından 1307 yılında Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.³²⁷

Mudurnu'ya gelmeden yeni rehber ile yola çıkan İbn Battûta ve arkadaşları, öğleden sonra yola koyulurlar. Gece çok fazla kar yağdığı için yollar kaybolmuş, izler silinmiştir. Gece bir Türkmen köyünde geçirirler. Orada misafir edilip yemek verilir. Rehber köylülerle bir şey konuşur ve köylülerden biri de yanlarına gelerek yola çıkarlar. Dağlar, tepeleri aşarlar ama bir nehrin kenarında aynı yerlerden defalarca gidip gelirler. Rehber, parasını ister. İbn Battûta, sırf parasını hemen alıp kaçmak için boş yere kendilerini dolaştırdığını söyler. İbn Battûta ve arkadaşları, önce şehre varıp sonra parasını vermek isterler. Ama rehber çok ısrar edince parasını verirler ve rehber yanındaki arkadaşıyla kaçarak gider.³²⁸

³²⁵ Cengiz Orhonlu, "Bolu", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/277.

³²⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/433.

³²⁷ Orhonlu, "Bolu", 6/277.

³²⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/434.

İbn Battûta ve arkadaşları çetin kış şartlarında rehbersiz kalırlar ve donma tehlikesi geçirirler. Arkadaşlarını bırakan İbn Battûta, atının iyi olduğunu bildiği için atına güvenerek yardım almak için yola çıkar. Ahşap kulübeler görünce umutlanır, kulübeleri ev zanneder. Yaklaşınca bunların mezar olduğunu görür. Güneş battıktan sonra eve benzer başka yapılar da gören İbn Battûta, dua ederek bunların ev olmasını dilemiştir. Yaklaşınca bunların gerçekten ev olduğunu anladı. Bir eve yaklaşınca orada ihtiyar bir adam görür ve Arapça konuşur, ihtiyar da Türkçe konuşur. Anlaşamayınca ihtiyar, eliyle içeri girmesini işaret eder. İbn Battûta, içeri girince bu evin dervişlere ait bir tekke olduğunu anlar. Tekkedeki dervişlerle birlikte arkadaşlarını kurtarırlar ve tekkeye getirirler. Cuma gecesi olduğu için yöre halkı tekkeye gelip sabaha kadar ibadet ve zikirle meşgul oluyorlarmış. Tekkedeki dervişler, İbn Battûta ve arkadaşlarına ziyafet verirler.³²⁹

Ertesi gün erkenden yola çıkarlar, Mudurnu beldesine gelirler. Burada ahi yiğitlerine ait bir tekke bulurlar. Mudurnu’da Arapça bilen bir hoca bulurlar ve İbn Battûta bu duruma çok sevinir. İbn Battûta, daha önce de değindiğimiz gibi Arapça konuşabileceği kişilerin yanında konaklamaya özen göstererek seçimlerini buna göre yapmıştır. Atlarını koyacak yer bulamadıklarını Arapça bilen bir hocaya sorarlar. Hoca da bu beldenin evlerinin kapılarının küçük olduğunu söyleyerek çarşıda misafirlerin hayvanlarının barınması için bir yer yapıldığını söyler. İbn Battûta ve arkadaşları, atlarını oraya götürüp muhafaza ederler. Mudurnu’da Arapça bilen bir rehberle yola çıktılar. Rehberle ilgili bir hikâye anlatılarak ayrıntılı bilgiler verilmiştir. İbn Battûta, bu adamın cimri ve paragöz biri olmasına rağmen ona katlanmak zorunda olduklarını dile getirir.³³⁰

34. Bolu

Bolu, Anadolu coğrafyasının Karadeniz Bölgesi’nin batısında yer alan bir şehirdir. 1074 ve 1197 yıllarında iki defa fethedilse de Osman Gazi döneminde kesin olarak fethedilmiş ve Osmanlı topraklarına katılmıştır.³³¹

İbn Battûta ve arkadaşları, Bolu’da ahi yiğitlerinin tekkelerinden birine giderler. Tekkedeki her odada ocak yapılmış ve her birinin ayrı ayrı bacaları vardır. Dumanlar tekkenin içine yayılmıyor. Burada kış mevsimi geldiğinde bu ocaklar sürekli olarak yanarlar. İbn Battûta, bunlara bahari denildiğini söyler. İbn Battûta, bundan ötürü çok

³²⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/434.

³³⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/435.

³³¹ Orhonlu, “Bolu”, 6/277.

ınsındıklarını, elbiselerini çıkardıklarını ve hatta tek kat elbiseyle kaldıklarını belirtir. Ahi yiğitleri hemen ziyafet vermek için çeşitli yiyecekler hazırladılar. İbn Battûta bu hizmetler karşısında dayanamayıp çokça dua etmiştir. İbn Battûta, tekkede kaldıkları gecenin çok rahat ve huzurla geçtiğini belirtir.³³²

35. Gerede

Gerede, Bolu iline bağlı bir ilçedir. İbn Battûta, Kerede-i Boli olarak bahsetmektedir. İbn Battûta, kış ayının en sert geçtiği zamanlarda Gerede'ye gelmiştir. Şehrin ferah caddelerinin ve büyük bir çarşısının olduğunu belirtmiştir. İbn Battûta, Bolu gibi buranın da havasının soğuk olduğunu ve hatta Gerede'nin Anadolu coğrafyasındaki en soğuk memleket olduğunu iddia etmiştir. Gerede sultanı Şah Bey'i çokça överek hakkında bilgiler vermiştir. Gerede'de bir zaviyede misafir olduklarını belirtmesine rağmen zaviye hakkında fazla bilgi vermemiştir. Burada Şamlı hatip, Fakih Şemseddin ile tanışarak onun hakkında detaylı bilgiler verir. Uzun zamandır burada olduğunu, çoluk çocuğa karıştığını, sultanın hatibi ve hocası olduğunu ve beldede çok etkili olduğunu dile getirmiştir. Fakih Şemseddin, zaviyeye gelerek Şah Bey'in İbn Battûta'yı ziyaret edeceğini bildirir. İbn Battûta da bu haber için şükranlarını bildirir. Şah Bey, ziyarete gelir ve birçok soru sorar. Uzun bir muhabbetten sonra oradan ayrılır. Sonra da çeşitli ve kıymetli hediyeler gönderir.³³³

36. Safranbolu

Anadolu coğrafyasında Karadeniz Bölgesi'nin batısında yer alan Karabük iline bağlı köklü tarihi olan bir ilçedir. Kastamonu ve Sinop ile birlikte tarihte, Paflagonya ve Paphlagonia isimleriyle meşhur bölgede yer alır. 1196 yılında Selçuklu topraklarına katılan Safranbolu'nun idaresi sürekli el değiştirmiştir. 1326 yılında Candaroğulları topraklarına katılmıştır. 1354 yılında Osmanlılar ele geçirse de 1423 yılında II. Murat tarafından kesin olarak Osmanlı toprağı haline getirilmiştir.³³⁴ 1927 yılında Zolguldak iline bağlı bir ilçe iken 1995 yılında Karabük'ün il olmasıyla birlikte Karabük'e bağlanmıştır.

³³² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/437.

³³³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/438.

³³⁴ Emecen Feridun, "Safranbolu", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/482; Taşkin Deniz - Duygu Ersöz, "Safranbolu Şehri Yer Adları: Mekân, Kimlik ve Kültür", *International Journal of Geography and Geography Education* 42 (2020), 531.

İbn Battûta, Safranbolu'nun bir dağın yamacında kurulduğunu, bu dağın eteklerinde hendeklerin olduğunu ve dağın zirvesinde ise sağlam ve sarp bir kalesinin bulunduğunu söylemiştir. Daha önce Safranbolu'da bir medresenin varlığından bahsetmiştik. İbn Battûta ve arkadaşları bu medresede misafir olurlar. Safranbolu sultanı Ali Bey, İbn Battûta ve arkadaşlarını davet eder, seyahati hakkında bilgiler alır, ziyafet verir ve hediyeler takdim eder. Belde kadılığını yapan ve sultanın kâtipliğini yapan Hacı Alaeddin Muhammed de ziyaret eder. Hafızların okuduğu aşıklardan çok fazla etkilenirler.³³⁵ İbn Battûta, Safranbolu'da tekke ve zaviyeler hakkında bilgi vermemiştir.

37. Kastamonu

Anadolu'da Karadeniz Bölgesi'nin batısında bulunan bir diğer şehir Kastamonu'dur. 1084 yılında ilk defa fethedilerek Selçuklu idaresine giren Kastamonu şehri, 1211 yılına kadar sürekli el değiştirmiştir. 1211 yılında Emir Hüsameddin Çoban tarafından kesin olarak Selçuklu idaresine girmiştir. Alaeddin Keykubat döneminde Emir Hüsameddin Çoban'a Kastamonu Atabeyliği verildi.³³⁶ Candaroğullarının en önemli şehirlerinden biri olmuş ve başkentlik yapmıştır.³³⁷ 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı egemenliğine girmiştir.³³⁸

İbn Battûta, Kastamonu'nun Anadolu coğrafyasının en güzel ve en büyük şehirlerinden biri olduğunu belirterek bu şehirde refah düzeyinin yüksekliğine ve yaşamın rahatlığına değinmiştir. İbn Battûta, hayat standartlarının yüksek olduğundan bahsettiği Kastamonu'nun ucuzluk diyarı olduğunu örnekleriyle ve ayrıntılarıyla belirtir. Hatta seyahatleri içerisinde dolaştığı hiçbir belde Kastamonu kadar ucuz bir belde daha görmediğini ifade etmiştir.³³⁹ Kastamonu şehri hakkında detaylı bilgiler vermeyen Ebü'l-Fidâ, şehrin Anadolu coğrafyasının kuzeyinde yer alan önemli ve merkezî bir konumda olduğunu dile getirmiştir.³⁴⁰

Kastamonu'da ilk olarak Atruş isminde bir şeyhin tekkesinde misafir olurlar. Bu şeyh kulakları ağır işiten bir insan olduğu için kendisine Atruş deniliyor. Öğrencileri havaya parmağıyla bir şeyler yazar, şeyh de cevap verir. İbn Battûta, şeyhin bu şekilde

³³⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/438.

³³⁶ Talat Mümtaz Yaman, *Kastamonu Tarihi* (Kastamonu: Ahmet İhsan Matbaası, 1935), 80.

³³⁷ Yaman, *Kastamonu Tarihi*, 95.

³³⁸ Yaman, *Kastamonu Tarihi*, 168.

³³⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/440.

³⁴⁰ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/312.

kıssalar anlattığını ve öğrencilerin de bu şekilde anladığını bildirir. Kastamonu sultanı Süleyman Bey hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Süleyman Bey'in ilim adamlarına hürmet etmesi ve vaktinin çoğunu onlara harcaması, ilme ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir. Süleyman Bey, İbn Battûta ile özel ilgilenmiş, kaldığı yere yakın bir evde misafir olmasını sağlamış ve küçük bir beldenin buğday ve arpa hasadının tamamını İbn Battûta'ya vermiş, iyi bir at hediye etmiştir.³⁴¹

İbn Battûta, Kastamonu'da birçok ilim adamından bahseder. Fenikeli Sadreddin Süleyman isimli bir müderrisin medresesi hakkında bilgi verir. İbn Battûta, Kastamonu'da karşılaştığı başka bir âlim de Dada Emir Ali'dir. Tanıştığı bu âlimin tekkesine giderler. Dada Emir Ali'den bahsedilirken bu kişinin yaşlı bir âlim olduğu ve bakıma muhtaç olduğu anlaşılmaktadır. Dada Emir Ali, o kadar yaşlı bir insandır ki İbn Battûta onu sırt üstü yatarken gördüğünde iki kişinin yardımıyla ancak doğrulduğunu ve oturup konuşabildiğini belirtir. Dada Emir Ali, gayet saf, akıcı ve iyi derecede Arapça bilmektedir. İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden Dada Emir Ali'nin oldukça yaşlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Arapçayı akıcı bir şekilde konuşması ise yaşına nazaran hala aklî dengesinin yerinde olduğunu göstermektedir. İbn Battûta, Dada Emir Ali'nin yaşına hürmeten dua etmesini istemiştir. Dada Emir Ali'den hayır duası alan İbn Battûta, buradan ayrılarak yolculuğuna devam etmiştir.³⁴²

Kastamonu'dan Sinop'a doğru yola çıkarlar. İbn Battûta ve yanındakiler yola devam ederken bir belde de gördükleri büyük bir binanın tekke olduğu anlaşılır. İbn Battûta, bu tekkenin ülkenin en büyük ve en güzel tekkesi olduğunu iddia eder. Büyük bir devlet adamı olan Fahreddin Bey'in yaptırdığı tekkenin idaresi de onun oğlunda imiş. Fahreddin Bey beldenin tüm gelirlerini bu tekkeye vakfetmiş ve misafirlere hizmet amacıyla tekkenin az ötesinde bir hamam yaptırmıştır. Belde ortasında yaptırdığı çarşının geliri de tekkeye vakfedilmiştir. Fahreddin Bey tarafından Hicaz, Suriye, Irak, Mısır, İran, Horasan gibi bölgelerden gelen dervişlere verilecek hediyeler bile belirlenmiştir.³⁴³ Misafir dervişlerin tekkeye gelirken ve tekkeden ayrılırken alacağı hediyeler ve yiyeceği yemekler belirlenmiş ayrıca Anadolu'dan gelen misafir dervişlerin de hediyeleri ve yiyeceği yiyecekler belirtilmiştir. Fahreddin Bey tekkesinden ayrılan İbn Battûta,

³⁴¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/440.

³⁴² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/439.

³⁴³ Koçyiğit, "İbn Battûta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülâhazalar", 63.

yerleşim bölgesi olmayan yüce bir dağın zirvesinde ahi yiğitlerine ait bir tekkede kaldığını da söylemiştir. Bu tekkeyi Kastamonulu Ahi Nizameddin denilen bir ahinin yaptırdığı bilgisi verilir. İbn Battûta, tekkenin giderlerinin ise buraya yakın bir köyden karşılandığını hatta köyün tamamının bu tekkeye vakfedildiğini belirtmiştir.³⁴⁴

38. Sinop

Anadolu'da Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Sinop tarihî bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca Sinuua, Sinavur, Sınap, Sinopolis ve Sinope isimleriyle anılmıştır. Fatih Sultan Mehmet, Ceziretü'l Uşşâk adını vermiştir. 1085 yılında Süleyman Şah döneminde Selçuklu topraklarına dâhil edilmiştir. Zamanla şehrin idaresi el değiştirmiştir. 1260 yılında Muinüddin Süleyman Pervane tarafından kuşatılan Sinop şehri ele geçirilmiştir.³⁴⁵ Selçuklu yönetimince kendisine özel mülk olarak verilmiştir. 1277 yılında Pervane'nin idam edilmesinden sonra oğlu Muinüddin Mehmet bağımsızlığını ilan ederek Pervaneoğulları Beyliğini kurmuştur. 1322 yılında Candaroğullarının egemenliği altına girmiştir. Uzun yıllar Osmanlı idaresinin gölgesinde varlığına devam eden Candaroğulları'nın, 1461 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından varlıklarına son verilmiştir. Böylelikle Sinop kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.³⁴⁶

İbn Battûta Sinop şehrinin coğrafi konumunun ve güzelliğinin uyumuna değinerek şehrin denizle kuşatıldığını, oldukça kalabalık ve büyük olduğunu belirtmiştir. Şehrin sadece doğu tarafında bir kapısı olduğunu ve Sinop sultanı İbrahim Bey'in izni olmadan şehre giriş yapılamayacağını aktaran İbn Battûta, gerekli izinleri alınca şehre giriş yaptığını belirtir. Ebü'l-Fidâ ise Sinop limanı hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Şehrin surlarının ve kalesinin çok sağlam olduğunu belirtmiştir. Sinop şehrine hâkim olan Pervane'nin çocuklarının Samsun'a da hâkim olduklarını ve deniz kuvvetleri ve çok gelişmiş savaş gemilerinin olduğunu söylemiştir.³⁴⁷ Sinop şehrinin tarihin her döneminde önemli bir liman kenti olduğunu anlamaktayız. Özellikle denizcilik ve deniz ticareti açısından daima hatırı sayılır bir yer olmuştur.

³⁴⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/441-442.

³⁴⁵ Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000), 63-64.

³⁴⁶ Mehmet Şakir, *Sinop'ta Candaroğulları Zamanına Ait Tarihi Eserler* (İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1934), 6.

³⁴⁷ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/312-313.

Burada ahi yiğitlerinin yaptırdığı tekkede misafir olurlar. Tekkenin reisi Ahi İzzeddin Çelebi'dir. Tekke deniz kapısı civarındadır. İbn Battûta bu bölgede on bir tane kasabanın Rumlara ait olduğunu ve hepsinin Müslümanlara bağlı olduğunu belirtir. Sinop'ta tam da tepede kurulmuş bir başka tekkeden bahseden İbn Battûta, bu tekkenin Hızır-İlyas makamı olarak bilindiğini aktarır. Tekkede gelen geçen misafirler konaklanır ve misafirlerin yeme, içme gibi ihtiyaçları giderilir. Bu tekkeye yakın bir noktada bulunan su kaynağının başında yapılan duaların kesin olarak kabul edileceğine dair bir inanıştan söz edilir.³⁴⁸

İbn Battûta, bu tekkeye yakın, dağın yamaçlarında Hz. Peygamber'in sahabilerinden Bilal-i Habeşi'nin türbesinin olduğunu iddia eder. Sinop il merkezinde, yarımadaının en yüksek yeri olan Seyit Bilal (Hıdırlık) Tepesi'nde bulunan türbenin Hazreti Hüseyin'in soyundan, yöreye kadar gelen Arap orduları komutanı Seyit Bilal'in şehit olduğu yerde yapıldığı belirtilmiştir. Ancak bunun doğruluğunun da kesinlik kazanmadığını belirtmemiz gerekiyor. Türbeye yanlış olarak Bilal-i Habeşi Türbesi denilmişse de bunun gerçeğe hiçbir ilgisi bulunmamaktadır.³⁴⁹

39. Cizre

Anadolu coğrafyasının güneydoğusunda yer alan, Hz. Nuh ve çocukları tarafından Nuh Tufanından sonra kurulduğuna inanılan Cizre, tarihî bir şehirdir. Cizre, tarihte Kardı, Bazebe, Gerzubakarta, Cezire isimleriyle de bilinmektedir.³⁵⁰ Hz. Ömer döneminde savaş yapılmadan Müslümanların idaresine girmiştir.³⁵¹ Tarihte birçok devlet tarafından idaresi el değiştiren Cizre, 1627 yılından itibaren Osmanlı egemenliğine dâhil edilmiştir.³⁵² Günümüzde Şırnak iline bağlı bir ilçe konumundadır.

Anadolu seyahatinden önce yaptığı Irak seyahati sırasında Bağdat ve Musul civarını gezen İbn Battûta, Cizre, Nusaybin ve Mardin şehirlerine de gelmiştir. Cezire-i İbn Ömer olarak tanınan Cizre şehrinde herhangi bir tekkeden söz etmemektedir. İbn Battûta, şehrin yapısını, kalesini ve insanlarını över. Şehirde bir kısmı harabeye dönmüş olsa da şehrin zengin bir çarşısının olduğunu belirtmiştir. Taş işçiliğinin, taştan yapılan surların ve

³⁴⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/442.

³⁴⁹ "Sinop Seyyid Bilal Türbesi" (05 Ağustos 2012).

³⁵⁰ Diyar Karademir, "Cizre Şehrini Kuruluş ve Gelişimi", *Journal of Awareness* 4/4 (2019), 437.

³⁵¹ Süheyl Sâbân, "Tarih ve Medeniyet Bağlamında Cizre", çev. Hüseyin Güneş, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2013), 155-156.

³⁵² Abdülkerim Özaydın, "Cizre", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/38.

ibadethanelerin yoğunluğundan bahsetmiştir. İbn Battûta, yöre halkının çok erdemli olduğundan bahseder. Şehrin etrafının sularla çevrili olduğunu, bu nedenle şehre ada anlamında ‘cezire’ denildiğini belirtir. Cizre’de Cudi dağından bahsederek bu dağı gördüğünü söyler.³⁵³ Ebü’l-Fidâ, Cizre şehrinden Ceziret-i İbn Ömer olarak bahseder. Şehrin Musul kentinin kuzeyinde yer aldığını ve Dicle nehrinin şehrin etrafını hilal gibi kuşattığını belirtmiştir.³⁵⁴

40. Nusaybin

Anadolu coğrafyasının güneydoğusunda yer alan Nusaybin, eski yerleşim birimlerinden biridir. Nusaybin şehri, tarihte Nisibis ve Nasipina isimleriyle anılmıştır. Tuğrul Bey, Nusaybin şehrini 1057 yılında Büyük Selçuklu egemenliğine almıştır.³⁵⁵ Tarih boyunca birçok medeniyetin ve devletin egemenliğine giren Nusaybin, Yavuz Sultan Selim döneminde 1517 yılında Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.³⁵⁶

Nusaybin şehrine geçen İbn Battûta, burada da şehrin yapısıyla ilgili detaylı bilgiler verir. Şehrin Cizre’ye oldukça yakın olduğunu, çok geniş bir ova üzerinde kurulduğunu belirtmiştir. Şehri yay gibi çepeçevre saran bir nehrin oldukça güzel bir sistemle tarlalara, evlere, bağ ve bahçeler suyun taşındığını aktarmıştır. Ayrıca Nusaybin halkının iyi kalpli ve dinine bağlı insanlardan meydana geldiğini belirtmiştir.³⁵⁷ Ebü’l-Fidâ, Nusaybin’den bahsederken Nuh peygamberin gemisinin indiği dağ olan Cudi dağına çokça değinmiştir. Bu dağdan çıkan nehrin, Nusaybin’in surlarına ve bahçelerine götürüldüğünü belirtmiştir. Ebü’l-Fidâ, şehirde kırmızı gül yetişmediğini, sadece beyaz güllerin yetiştiğini anlatır. Ayrıca zehirleri öldüren ve yok eden akreplerin varlığından haber verir.³⁵⁸ İbn Battûta, Nusaybin’de de herhangi bir tekkenin varlığından söz etmemiştir.

41. Mardin

Anadolu coğrafyasının güneydoğusunda yer alan Mardin, Mezopotamya’nın kültürel, tarihî ve önemli bir şehridir. Mardin, ticaret yolları üzerinde önemli bir kavşak

³⁵³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/336.

³⁵⁴ Ebü’l-Fidâ, *Takvimü’l Büldan*, 3/238-239.

³⁵⁵ İzzeddin Muhammed b. Ali b. İbrahim İbn Şeddâd, “Nusaybin Tarihi”, çev. Hüseyin Güneş, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/19 (2018), 233.

³⁵⁶ Tuncel Metin, “Nusaybin”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/269.

³⁵⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/337.

³⁵⁸ Ebü’l-Fidâ, *Takvimü’l Büldan*, 3/238.

konumunda yer alır. Mardin'in yönetimi Miladi 641 yılında Müslümanların idaresine geçmiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.³⁵⁹

Mardin şehrine geçen İbn Battûta, bir dağın eteklerinde kurulan şehrin ve kalesinin büyüklüğünden övgüyle bahseder. Şehrin zengin ve hareketli çarşısının olduğunu belirtmiştir. İbn Battûta, Mardin'den en güzel İslam memleketlerinden biri olarak bahseder. Mardin sultanı Melik Salih'ten bahseden İbn Battûta, sultanın çok cömert olduğunu ve onun Irak, Suriye ve Mısır civarının en eli açık ve hayırsever sultanı olduğunu ifade eder. Bu da İbn Battûta'nın sultanın cömertliğinden etkilendiğini gösteriyor. İbn Battûta, Melik Salih'in çokça medrese, tekke ve zaviye inşa ettirdiğini de söyler.³⁶⁰ İbn Battûta, Mardin'deki tekke ve zaviyelerle ilgili detaylı bilgiler vermez. Ebü'l-Fidâ, yüksekçe bir tepede kurulmuş müstahkem bir kalesinin olduğunu belirttiği Mardin şehri hakkında bilgiler verir. Kalenin kılıçla ele geçirilemeyecek kadar çok sağlam olduğunu belirtir. Ebü'l-Fidâ, Mardin'de camının işlendiğini ve son derece zehirli yılanlarının olduğunu belirtmiştir.³⁶¹ Verilen bilgilerde Mardin'in kadim bir geçmişe ve medeniyete sahip olduğunu anlamaktayız.

42. Antakya

Anadolu coğrafyasının güneyinde yer alan Antakya şehri, Akdeniz bölgesinde kurulmuş bir yerleşim yeridir. Antakya, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış kültürel ve tarihî bir yerdir. Paleolitik çağda Seleukos devleti kralı I. Seleukos, Samandağ civarındaki Antigonias adlı şehri yıktırarak Antakya'yı kurmuştur. Antakya, tarihte Antiokheia diye isimlendirilmiştir.³⁶² Miladi 638 yılından 969 yılına kadar Müslümanların egemenliğinde bulunan şehir, yaklaşık bir asır Bizanslıların elinde kalmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde Mısır Seferi esnasında Osmanlı topraklarına katılmıştır.³⁶³ 1938 yılında müstakil bir devlet haline gelen şehir, 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı bir il haline getirilmiştir.

İbn Battûta, ilk hac vazifesini yapmadan hemen önce yaptığı Suriye (Şam) seyahati sırasında Anadolu şehirlerinden biri olan Antakya'yı ziyaret etmiştir. Sultan Zahir

³⁵⁹ Doğan Bekin, *Tarihin Işığında Mardin* (Ankara: Korza Yayıncılık Basım San. ve Tic. Ltd. Şti, 2010), 53.

³⁶⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/338-339.

³⁶¹ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/236.

³⁶² Emrah İstek, "Seyyahların Gözüyle Antakya Şehri (10 - 19. Yüzyıllar Arası)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40 (2020), 228.

³⁶³ Halil Sahillioğlu, "Antakya", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/230-231.

Baybars'ın Antakya'yı fethettiği zaman çok büyük, devasa surlarını yerle bir ettiğini belirten İbn Battûta, şehrin kadim bir şehir olduğunu ve çok da büyük bir şehir olduğunu belirtir. Şehrin her tarafından su çıktığını ve şehrin dışında Asi nehrinin geçtiğini belirtir. İbn Battûta, Antakya'da Habib-i Neccar'ın türbesinin olduğunu ve türbenin hemen bitişiğinde ise bir tekkenin yapıldığını ifade eder.³⁶⁴ Bu tekke hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Bu tekkenin inşa edilme sebepleri, gelen geçen misafirleri ağırlamak, misafirlerin yiyecek ve içeceklerini temin etmek ve yolculuklarını kolaylaştırmaktır. Tekkenin şeyhi hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Tekkenin şeyhi, Üstad Muhammed b. Ali'dir. Üstad Muhammed'in yaşı yüzden fazladır. Ama hafızası, gücü kudreti yerindedir. İbn Battûta, Üstad Muhammed'i ziyaret ettiğini belirtir. Üstad Muhammed'in bahçesinde çalıştığını, daha öncesinde topladığı odun yüklerini sırtına yüklediğini ve bu odunları şehirdeki evine götürmek üzere yola çıktığını belirtir. Üstad Muhammed'in oğlundan da bahseden İbn Battûta, oğlunun seksen yaşında olduğunu belirterek babasına nazaran yaşlandığını, beli bükülmüş olduğunu ve hatta yerinden bile kalkamadığını aktarır. İbn Battûta, baba ile oğlunu gören kimsenin kimin baba kimin oğul olduğunu anlayamayacağını belirterek muhtemelen babaya oğul, oğlana baba diyeceklerini belirtir.³⁶⁵

Ebü'l-Fidâ ise Antakya'nın İslam coğrafyası ile Bizans İmparatorluğu arasında muhkem bir sınır bölgesi olduğunu belirtir. Şehrin çok sağlam olduğunu söylediği kalesi hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Dört tepe ve kaleyi içine alan surların şehri çevrelediğini belirtmiştir. Surların 12 mil olan yüksekliğinden ve taştan yapılmış olduğundan bahseder. Şehrin sularının bolluğuna değinen Ebü'l-Fidâ, Asi ve Karasu nehirlerine de değinmiştir. Su o kadar boldur ki evlere, sokaklara, camilere su götürüldüğünü dile getirir. Şehirde çiftliklerin ve çok verimli arazilerin olduğundan bahseder.³⁶⁶ Birçok medeniyeti bünyesinde barındıran Antakya, kadim geçmişiyle daima önemli bir şehir olmuştur.

³⁶⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/114.

³⁶⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/114.

³⁶⁶ Ebü'l-Fidâ, *Takvimü'l Büldan*, 3/220.

43. Genel Değerlendirme Tablosu

Tekke ve Zaviyenin Bulunduğu Yer	Tekke ve Zaviyenin Şeyhi veya Ahi Reisi	Tekke ve Zaviyelerde Kalış Süresi	Tekke ve Zaviyelerle İlgili Bilgiler
1. Antalya	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	İbn Battûta, tekke reisinin giyinişinin ve görünümünden fakir biri olduğu izlenimini uyandırdığını belirtmiştir. Daha sonra iki yüz adamı olan bir ahi reisi olduğu anlaşılır. En güzel halı ve kilimlerin bu tekkede olduğu iddia edilir. Anadolu topraklarında gördüğü ilk tekke olmasına rağmen İbn Battûta'nın gözünde çok güzel bir izlenim bırakmıştır.
2.Burdur	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Bir gün kalınmış.	İbn Battûta, yanlarında tercüman olmadan tüm günü keyifli bir şekilde geçirdiklerini bildirir.
3.Göhlisar	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	3 veya 4 gün kalınmış. (Tam belirtilmemiş)	Üç veya dört gün kaldığı belirtilmiş fakat tekke hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.
4.Denizli	Ahi Sinan (Ahi Tekkesi)	Bir süre kalınmış. (Tam süre belirtilmemiş)	İbn Battûta, Denizli'de kendisini misafir etmek için yarışan iki ahi grubundan birinin de Ahi Sinan tekkesinin ahi yiğitleri olduğunu belirtir. İbn Battûta, kendisine ziyafet verildiğini ve çokça ikramlarda bulunulduğunu ifade etmiştir. Tekkede ibadetler yapılmış, hafızlar Kur'an-ı Kerim okumuştur.
5.Denizli	Ahi Tuman (Ahi Tekkesi)	Bir süre kalınmış. (Tam süre belirtilmemiş)	Denizli'de İbn Battûta'yı misafir etmek için yarışan diğer ahi grubu ise Ahi Tuman'ın yiğitleridir. İbn Battûta, Ahi Sinan tekkesinde gördüğü muamelelerin aynısını bu tekkede de görmüştür.
6.Muğla	Belirtilmemiş (Bir şeyhin yaptırdığı tekke)	Belirtilmemiş	Şeyh Efendi'nin cömertliğinden ve kendileriyle ilgilenmesinden İbn Battûta çok memnun kalmıştır. Tekke hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.

7.Milas	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	Ahi yiğitlerinin yaptırdığı tekkedeki ikramlardan ve hediyelerden çokça bahsedilir. Bu tekke göze çarpan husus, temizlik konusunda çok hassas olmalarıdır.
8.Milas	Ahi Ali (Ahi Tekkesi)	Bir gün kalınmış.	Tekke hakkında bir gece kaldığını belirtip bunun dışında detaylı bilgi verilmemiştir.
9.Konya	İbn Kalemşah (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	İbn Battûta, bu tekke İbn Kalemşah'ın ilmi kişiliğine, kadı ve ahi reisi olduğuna çokça değinmiştir. İbn Battûta, bu tekke talebelerinden çokluğundan bahseder.
10.Konya	Belirtilmemiş (Mevlevi Tekkesi)	Belirtilmemiş	Anadolu'da çok yaygın olduğunu söylediği Mevleviye tarikatı hakkında ve Mevlâna Celaleddin'in eseri Mesnevi'nin yazılma hikâyesi hakkında bilgiler verir.
11. Aksaray	Şerif Hüseyin (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	İbn Battûta, bu tekkenin reisinin hem bir ahi olduğunu hem de şehrin idaresini yürüttüğünü belirtir. Şerif Hüseyin'in birçok adamı olduğunu da ekler.
12.Niğde	Ahi Caruk (Ahi Tekkesi)	Üç gün kalınmış.	İbn Battûta, bu tekke misafirperverlikten çok memnun kalmış ve üç kalmıştır. Tekke hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.
13.Kayseri	Ahi Emir Ali (Ahi Tekkesi)	Üç gün kalınmış.	Kayseri'deki ahi tekkesinin ve ahi reisinin çevre illerdeki tekkeler üzerinde de etkili olduğu belirtilmiştir. Ahi Emir Ali'nin ahiler tarafından çok fazla sevilip sayıldığından bahsedilir. Ahi reisinin siyasi vazifeleri yüklendiği de belirtilir.
14. Sivas	Ahi Bıçakçı Ahmet (Ahi Tekkesi)	Üç gün kalınmış.	Denizli'de olduğu gibi İbn Battûta'yı misafir etmek için yarışan iki gruptan biri de Ahi Bıçakçı Ahmet'in yiğitleridir. İbn Battûta, birçok ikram ve ihsanın yapıldığını ve hamama götürüldüğünü bildirir.

15. Sivas	Ahi Çelebi (Ahi Tekkesi)	Altı gün kalınmış.	Denizli’de olduğu gibi İbn Battûta’yı misafir etmek için yarışan diğer bir grup ise Ahi Çelebi’nin yiğitleridir. İbn Battûta, diğer tekkedeki gibi aynı şekilde memnun edici bir şekilde ağırlandığını bildirir.
16. Amasya (Sonisa)	Şeyh İzzeddin (Rifaiyye Tekkesi)	Belirtilmemiş	Bu tekkedeki dervişlerin diğer tekkelerdekilere nazaran daha faziletli olduklarını bildiren İbn Battûta, tekke hakkında detaylı bilgiler vermemiştir.
17. Gümüşhane	Ahi Mecdüddin (Ahi Tekkesi)	Üç gün kalınmış.	Diğer tekkelerde ağırlandığı biçimde ağırlandığını bildiren İbn Battûta, bu tekkede üç gün kaldığını belirtmiştir. Tekke hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.
18. Erzincan	Ahi Nizameddin (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	Bu tekkenin benzerleri arasında en güzel tekke olduğunu bildiren İbn Battûta, Ahi Nizameddin’in de ahiler arasında en üstün ve en faziletli olduğunu iddia etmiştir. Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
19. Erzurum	Ahi Tuman (Ahi Tekkesi)	Üç gün kalınmış.	Burada Ahi Tuman hakkında çokça bilgi verilmiştir. Tekkede misafirperverliğin üst düzeyde olduğu söylenmiştir. İbn Battûta, tekkeye geldiği ikinci günde ayrılmak istese de ahalinin üç günden az misafirliği ayıpladığı söylenince mecburiyetten üç gün misafir kalmıştır.
20. Tire	Ahi Muhammed (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	İbn Battûta, hayatı boyunca oruç tutan, faziletli bir ahi reisi olduğunu söylediği Ahi Muhammed hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Ahi Muhammed’in çok fazla müridi olan bir şeyh olduğu bilgisi de verilir.
21. İzmir	Şeyh Yakup (Rifaiyye Tekkesi)	Belirtilmemiş	Tekkenin şeyhi hakkında övgü dolu ifadelerle rastladığımız seyahatnamede, cömertlik ve misafirperverlikten çokça bahsedilir. Şeyh Yakup’un yüz

			kadar gezgin dervişe ziyafet verdiği aktarılır.
22.Bergama	Belirtilmemiş (Rifaiyye Tekkesi)	Belirtilmemiş	Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
23.Balıkesir	Ahi Sinan (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
24.Bursa	Belirtilmemiş (Muhtemelen bölge yöneticilerini yaptırdığı bir tekke)	Üç gün kalınmış.	Kaplıcaların yanında inşa edilen tekke, gelen misafirleri ağırlamak, yiyecek ve içeceklerini temin etmek için yapılmıştır.
25.Bursa	Ahi Şemseddin (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	İbn Battûta, bu tekkede aşure günü için bir program tertip edildiğini bildirmiştir. Ziyafet ve ikramların yanında burada verilen vaazların halk üzerindeki tesirinden bahsedilir.
26.İznik (Gürle)	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Bir gün kalınmış.	Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
27.Sakarya (Geyve)	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Bir gün kalınmış.	İbn Battûta, bu tekkede Arapça bilen olmadığı için iletişim kurmakta zorluk çektiğini belirtmiştir. Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
28.Yenice	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Bir gün kalınmış.	İbn Battûta, Yenice'deki tekkede de Arapça bilen olmadığı için iletişim kurmakta zorluk çektiğini belirtmiştir. Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
29. Mudurnu	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Bir gün kalınmış.	İbn Battûta, bu tekkeye geldiğinde Cuma gecesini ihya eden ahi yiğitlerinin ibadet ve zikirleriyle ilgili bilgiler verir. Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
30.Mudurnu	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
31.Bolu	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	İbn Battûta, bu tekkedeki her odada ocakların yandığını ve tekkenin çok sıcak olduğunu belirtmiştir. Ziyafet ve ikramlardan da bahsedilir.
32.Gerede	Belirtilmemiş (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.

33. Kastamonu	Şeyh Atruş (Şeyh Atruş'un yaptırdığı tekke)	Belirtilmemiş	İbn Battûta, bu tekke de Atruş adında bir şeyhin olduğunu belirtir. Şeyhin sağır olduğunu, havaya bir şeyler yazarak ders verdiğini ve şeyhin öğrencilerinin de aynı şekilde elleriyle havaya yazı yazarak cevap verdiklerini anlatır. Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
34.Kastamonu	Dada Emir Ali (Dada Emir Ali'nin yaptırdığı tekke)	Belirtilmemiş	İbn Battûta, bu tekke deki şeyh olan Dada Emir Ali hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Tekke hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.
35.Kastamonu	Fahrettin Bey Zaviyesi (Fahrettin Bey'in yaptırdığı tekke)	Belirtilmemiş	İbn Battûta bu tekkenin, ülkenin en güzel ve en büyük tekkesi olduğunu iddia eder. Bir devlet adamı olan Fahreddin Bey'in tam teşekküllü bir tekke yaptırdığını bildirmiştir. Tekkenin vakfiyesindeki ayrıntılı bilgiler çok önemlidir. İbn Battûta, bu tekke den çok etkilenmiştir.
36.Kastamonu	Ahi Nizameddin (Ahi Tekkesi)	Bir gün kalınmış.	İbn Battûta, sadece bir gün kaldığı bu tekkenin bulunduğu köyün mahsullerinin, bu tekkeye vakfedildiğini belirtmiştir. Bu bilgiler dışında tekke ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir.
37. Sinop	Ahi İzzeddin Çelebi (Ahi Tekkesi)	Belirtilmemiş	İbn Battûta, bu tekkenin deniz kıyısında yüksekçe bir konumda olduğunu bildirmiştir.
38.Sinop	Belirtilmemiş (Muhtemelen bölge yöneticilerinin yaptırdığı bir tekke)	Belirtilmemiş	Hızır- İlyas Makamı olarak da bilinen bu tekke de misafirler ağırlanır, misafirlere çeşitli hediyeler verilir. Tekkenin civarında bulunan su kaynağında her türlü duanın kabul edileceğine inanılır.
39.Mardin	Belirtilmemiş (Muhtemelen bölge yöneticilerinin yaptırdığı bir tekke)	Belirtilmemiş	Sultan Melik Salih'in birçok tekke yaptırdığı haber verilir. Fakat tekkelerle ilgili detaylı bilgiler verilmemiştir.

40.Antakya	Üstad Muhammed b. Ali (Muhtemelen bölge yöneticilerini n yaptırdığı bir tekke)	Belirtilmemiş	Habib-i Neccar'ın türbesinin hemen yanında inşa edilmiş bir tekkedir. Tekkenin yapılma sebebi, gelen geçen misafirleri ağırlamak ve misafirlerin yeme, içme ihtiyaçlarını gidermektir.
------------	---	---------------	---

B. İBN BATTÛTA'YA GÖRE ANADOLU İLİM ADAMLARI

İbn Battûta'nın kadılık görevleri ve ilim geleneği olan bir aileden geldiğine değinmiştik. Nitekim Fas'ta ve Anadolu coğrafyasına gelmeden önce Suriye, Mısır ve Irak'ta aldığı eğitimler ve icazetler onun ilme ve ilim adamlarına saygı duymasına, yakınlık hissetmesine vesile olmuştur. Medrese, tekke ve zaviyelerde Arapça bilen insanlara rastlamak sıkça karşılaşılan bir durumdur. Elbette bunda Anadolu halkının Müslüman olmasının etkisi de bir hayli fazladır. Arapça bilenlerin sayısının bu kadar çok olması, İbn Battûta'yı Anadolu coğrafyasına çekmekte ve İbn Battûta'nın yalnızlığını gidermektedir. İbn Battûta, Anadolu halkının ve ilim adamlarının ehlisünnet olduklarını, aralarında sapkın güruhların olmamasını sevinçle karşılar ve onlara dualar eder.³⁶⁷ Bu sebeplerden ötürü Anadolu'ya geldiğinde ilim adamlarının kümелendiği mekânları arar olmuştur. Bu mekânların Anadolu'daki yerleşim birimlerinin oluşmasına doğrudan ve dolaylı bir şekilde katkısı olmuştur.

Fethedilen yerlere yöneticiler tarafından ilim adamları, tüccarlar getirilmiş, orası yurt edinilmiştir. Bazen medrese, tekke ve zaviyeler yurt edinilen yerlerde yapılan ilk binalar olmuş ve daha sonra bu yapıların çevresine Müslüman halk yerleştirilmiştir. Bazen de direkt belde merkezlerine bu yapılar inşa edilmiştir. İlim adamları hem İbn Battûta ile iletişim kuran kişiler olmuşlar hem de İbn Battûta'nın halk ve yöneticilerle iletişim kurmasına sebep olan kişiler olmuşlardır. Bu ilim adamlarının kimler olduğu konusuna gelince; âlimler, şeyhler, kadılar, hatipler, ahi tekkelerindeki ahi babalar, hafızlar ve dervişleri sayabiliriz. İbn Battûta, Anadolu'da hemen hemen uğradığı her beldede ilim adamlarından bahsetmiştir.

İbn Battûta Anadolu topraklarında ayak bastığı ilk yer olan Alanya'da şehrin kadısı Celaledin Erzincanî ile görüşmüştür. Celaledin Erzincanî, İbn Battûta'nın Alanya sultanıyla görüşmesine ve hediyeler almasına vesile olmuştur.³⁶⁸

Antalya'da ise Şeyh Şihabeddin Hamevî ile görüşen İbn Battûta, şeyhin ahilerle iletişim kurmalarındaki yardımını aktarır. Daha önce de bahsettiğimiz için olayı tekrar anlatma ihtiyacı duymuyoruz. Kısaca İbn Battûta, şeyh sayesinde ahi yiğitlerinin

³⁶⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/402.

³⁶⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/402.

tekkesinde konaklamış ve tekkenin büyüklüğü ve güzelliği karşısında hayrete düşüp hayran kalmıştır.³⁶⁹

Burdur'da hatibin evinde misafir olmuştur. Ahi yiğitlerinin tekkesinde kalınması teklif edilse de hatibin İbn Battûta'yı bırakmaması ile hatibin evinde konaklamıştır. Daha sonra ahi yiğitlerinin tekkesinde misafir olduğunu fakat ne kendisinin Türkçe'yi tam bildiğini ne de ahi yiğitlerinin Arapçayı bildiğini dile getirmiştir. Yine bir günü birlikte geçirmişlerdir. İbn Battûta, Isparta'da da belde kadısının misafiri olmuştur. Eğirdir'de de medresede hocalık yapan müderris Muslihiddin ile görüşmüştür. Muslihiddin'in Mısır ve Suriye'de eğitim gördüğünü, iyi derecede ve akıcı bir şekilde Arapça konuştuğu ve çok saygın bir konumda olduğu bildirilmektedir. Gölhisar'da ahi yiğitlerinin tekkesinde misafir olmuştur.³⁷⁰

Denizli'de Ahi Sinan ve Ahi Tuman gibi iki ahi reisi ile tanışmıştır. Aralarındaki iletişimi ise Arapça bilen bir hacının sağladığını İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden öğreniyoruz. Denizli'de bir başka ilim adamı ise Fakih Alaeddin Kastamunî'dir. Bu ilim adamının İbn Battûta ile Denizli sultanı ve oğlu arasındaki iletişimi sağladığı belirtilmektedir. Tavas'ta herhangi bir ilim adamından bahsedilmemiştir. İbn Battûta'nın Muğla'da ahi yiğitlerinin tekkesinde misafir olduğunu daha önce belirtmiştik.³⁷¹

İbn Battûta, Milas'ta Baba Şüşterî adında çok yaşlı ama gücü, kuvveti ve aklî dengesi yerinde bir ilim adamıyla bir araya geldiğini belirtmiştir. İbn Battûta'nın Milas'ta görüştüğü bir başka ilim adamı ise fakih Harizmî'dir. Harizmî'nin yanında daima fıkıh âlimlerinden oluşan bir ekibin olduğu bildirilmektedir. Harizmî ile ilgili ilginç bir bilgi de aktarır. Milas beyi Menteşeoğlu Şucaeddin Urhan Bey, Harizmî'nin Selçuk şehrine gitmesi ve oranın hükümdarı tarafından verilen hediye almasına çok kızmıştır. Harizmî, İbn Battûta'dan yardım ister. İbn Battûta da Milas beyi ile görüşerek meseleyi halleder. Bu olay Anadolu'da yöneticilerin ilim insanlarına çok büyük bir önem atfettiklerini ve onlara iyi baktıklarını gösterir. Kanaatimizce Anadolu'da bir ilim insanına iyi bakmak ve onu kimseye muhtaç ettirmemek bir şeref payesi olarak görülmektedir. Milas'ta ahi yiğitlerinin reisi Ahi Ali ile tanışmıştır ve onun tekkesinde kalmıştır.³⁷²

³⁶⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/405.

³⁷⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/406.

³⁷¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/410.

³⁷² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/411-412.

İbn Battûta, Konya’da ahi yiğitlerinin reisi olan aynı zamanda şehrin kadısı olan İbn Kalemşah ile tanışmıştır. İbn Kalemşah’ın çok güzel ilgilendiğini ve kendisinin gelemmediği yerlere ise oğlunu gönderdiğini daha önce de ifade etmiştik. Konya’da Mevlana Celaeddin’in ve Mevlana’nın hocası Fakih Ahmet’in türbelerini de ziyaret etmiştir. İbn Battûta, Karaman’da sultan Karamanoğlu Bedreddin’in konağında misafir olmuştur.³⁷³ Karaman’da herhangi bir ilim adamından bahsetmemiştir.

İbn Battûta, Aksaray’da hem şehrin sultanı hem de ahi yiğitlerinin reisi olan Şerif Hüseyin ile tanışmıştır. Şerif Hüseyin’in bizzat evinde misafir olmuştur. Niğde’de ahi yiğitlerinin reisi Ahi Caruk ile tanışmış ve tekkesinde misafir olmuştur. Kayseri’de dinî, ticarî ve siyasî konularda çok etkili olduğunu söylediği Ahi Emir Ali ile tanışmış ve Ahi Emir Ali’nin tekkesinde misafir edilmiştir.³⁷⁴

Sivas’ta medrese tarzında yapılmış Darü’s-Siyâde’deki müderrisler ve nakibüleşraftan bahsetmiştir. Ayrıca Denizli’deki gibi İbn Battûta’yı misafir etmek için adeta yarışan iki ahi reisinden bahsetmektedir. Bu ahi yiğitlerinin reisleri Ahi Bıçakçı ve Ahi Çelebi’dir. İbn Battûta, Amasya’daki Sonisa beldesinde Rifaiyye tarikatının şeyhlerinden Şeyh İzzeddin ile tanışmıştır ve bu Rifaiyye tarikatının tekkesinde kalmıştır. Ayrıca tarikat lideri Ebul Abbas Ahmed Rifai’nin torunlarının burada ikamet ettiklerinden bahsetmiştir. Gümüşhane’de ahi yiğitlerinin tekkesinde kalmış ve tekke reisi Ahi Mecdüddin ile tanışmıştır. Erzincan’da da aynı şekilde ahi yiğitlerinin tekkesinde kalmış, tekkenin güzelliğinden bahsetmiş ve tekke reisi Ahi Nizameddin ile tanışmıştır. Erzurum’da da ahi yiğitlerinin tekkesinde ikamet etmiş ve ahi yiğitlerinin reisi Ahi Tuman ile tanışmıştır.³⁷⁵

İbn Battûta, Birgi’de daha önceden tanıştığı Müderris Muhyiddin’i sorarak bulmuştur ve uzun bir zaman yanında kalmıştır. Muhyiddin’i medrese ders verirken gören İbn Battûta, medresedeki lüks ve konfora bakarak kendisini sanki padişahın huzurundaymış gibi hissetmiştir. Birgi’de bir başka ilim adamı Kadı İzzeddin Feriştâ ile tanışmıştır. İzzeddin Feriştâ’nın medreseye geldiğini belirtmiş ve İzzeddin Feriştâ’dan övgüyle bahsetmiştir. İbn Battûta, “feriştâ” kelimesinin melek anlamına geldiğini ve Kadı efendinin adeta ismiyle müsemma olduğunu dile getirmiştir. Müderris Muhyiddin, Birgi

³⁷³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/413-414.

³⁷⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/415.

³⁷⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/416-418.

sultanı Aydınoğlu Muhammed'e İbn Battûta'yı çokça övmüş ve aralarındaki iletişimi de sağlamıştır. Ayrıca birçok hediye almasını da sağlamıştır.³⁷⁶ Birgi'de Aydınoğlu Muhammed'in emriyle İbn Battûta'nın Hz. Peygamber'in hadislerinden bir seçki hazırlaması ve Müderris Muhyiddin'in bunu Türkçeye çevirmesi çok önemli bir olaydır.

İbn Battûta'nın Yahudi doktorun hikâyesi diye anlattığı olay ilgi çekicidir. İbn Battûta, Aydınoğlu Muhammed ile otururken yaşlı bir adamın içeriye girdiğini, kadı ile müderrisin ayağa kalkıp yaşlı adamın selamını aldıklarını anlatır. Yaşlı adam, hükümdara çok yakın oturdu ve böylece hafızlar yaşlı adamın gerisinde kaldı. İbn Battûta, müderrise yaşlı adamın kim olduğunu sorunca müderris, Yahudi bir doktor olduğunu, ona ihtiyaçları olduğunu ve hükümdarın da doktora çokça hürmet ettiğini bu nedenle ayağa kalkarak karşıladıklarını belirtir. Bu duruma sinirlenen İbn Battûta, yaşlı adama dönerek bir Yahudi olarak Kur'an okuyan hafızlardan daha yüksek bir yerde oturmasının uygun olmayacağını ve bunu kabul etmesinin de mümkün olamayacağını belirtmiştir. İbn Battûta, çok fazla sinirlenmiş olmalı ki hakarete varacak kadar sert bir tepki göstermiştir. İbn Battûta'nın tepkisi karşısında hükümdar ve orda bulunanlar, şaşırıp kalırlar. Müderris, durumu oradakilere izah edince Yahudi doktor hışımla kalkıp kendini dışarıya atar. Müderrisin İbn Battûta'ya teşekkür ederek bu olaydan hoşnut olduğunu belirtmesi ilgi çekicidir.³⁷⁷ Bu olay, İbn Battûta nazarında Kur'an-ı Kerim'e olan saygının bir işaretidir. Kur'an okuyan hafızların başka bir dinin müntesibinin gerisinde kalmalarına tahammülün olmadığını bir göstergesidir. Başka bir sonuç da ortaya çıkmaktadır. Birgi sultanının meclisinde farklı bir dinin müntesibi olan bir doktorun bulunması ve din ayrımı aramaksızın bir doktorun bu derece itibar görmesi, Anadolu idarecilerinin ve halkının nezdinde ilme ve ilim adamlarına ne kadar önem verildiğinin bir kanıtıdır.

Tire'de ahi yiğitlerinin zaviyesinde konaklayan İbn Battûta, ahi yiğitlerinin reisi Ahi Muhammed ile tanışır. Selçuk'ta herhangi bir ilim adamından bahsetmemiştir. İzmir'de ise Ahmediyye (Rifaiyye) tarikatı şeyhlerinden Şeyh Yakup ile görüşür ve Şeyh Yakup'un tekkesinde kalır. İzmir'de bazı seyyah dervişlerden bahseder. Yüze yakın seyyah dervişin içinde meşhur iki ilim adamını anar. Bunlar Ahlatlızâde ile Şeyh İzzeddin Rifaî'dir.³⁷⁸

³⁷⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/419-421.

³⁷⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/423.

³⁷⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/424-425.

Manisa’da ahi yiğitlerinin tekkesinde kaldığı belirden İbn Battûta, Muslihiddin isimli iyi kalpli ve faziletli olduğunu söylediği bir ilim adamından bahsetmiştir. Manisa’da kendi ekibinde yer alan Afîfüddin Tuzerî adlı bir ilim adamından bahseder. Bergama’da ise Ahmediye (Rifaiyye) tarikatına bağlı dervişlerden birinin tekkesinde kaldığını belirtmiştir. Balıkesir’de de ahi yiğitlerine ait bir tekkede kalmıştır. Tekkenin reisi Ahi Sinan ile tanışmıştır. Ayrıca tekkeye gelerek kendisini ziyaret eden, şehrin hem kadılığını hem de hatipliğini yapan Fakih Musa’dan da bahseder.³⁷⁹

Bursa’da ahi yiğitlerine ait bir tekkede kalan İbn Battûta, ahi yiğitlerinin reisi Ahi Şemseddin ile tanışır. Bursa’da çokça bahsettiği vaiz Mecdüddin Konevî’dir. Vaiz Mecdüddin’in, meşhur âlim Sadreddin Konevî’nin oğlu olduğunu belirtmiştir. Seyyah, vaizden ve sohpetlerinden övgüyle bahseder. Daha önce de değindiğimiz gibi Vaiz Mecdüddin’nin halk üzerinde çok büyük bir tesir bırakan sohbetler yapmıştır. Hatta bu vaazlardan birinde feryat eden anlamında “sayyah” adında bir dervişin vaaz sırasında vecd halinde kendinden geçerek ölmüştür. Bursa’da Mısırlı bir seyyah olan Derviş Abdullah ile tanışmıştır.³⁸⁰

İznik’e varmadan Gürle adlı bir kasabada ahi yiğitlerine ait bir zaviyede kaldığını bildirmiştir. İznik’te fıkıh bilgini Hacı Alaeddin Sultan Öyükî ile tanışan İbn Battûta, fıkıh bilginini övgüyle metheder. İbn Battûta, Hacı Alaeddin Sultan Öyükî’nin misafirperverliği sayesinde uzun bir süre İznik’te kalmıştır. Ayrıca bu sırada atı da hastalanmıştı. İznik’ten çıktıktan sonra Mekece denilen bir köyde ahi yiğitlerine ait bir zaviyede kaldığını belirtmiştir. Mekece’de bir fakihin evinde misafir olduklarını belirtir. Sakarya’da herhangi bir ilim adamından bahsetmemiştir. Geyve’de bir fakihten uzunca bahseder. Arapça bilmediği halde biliyormuş gibi davranan fakihin kendilerine çokça yararı dokunduğunu aktarır.³⁸¹

İbn Battûta, Yenice’de bir dervişin Arapça bildiğini zannederek çok sevinmesine rağmen aslında Arapçayı iyi bilmeyen bir fakihten bahseder. Ancak fakihin adını vermez. Yenice’de ahi yiğitlerine ait bir tekkede kalmıştır fakat tekkenin reisi hakkında bilgi vermemiştir. Göynük’te herhangi bir ilim adamından bahsetmemiştir. Göynük’ün yöre

³⁷⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/427-428.

³⁸⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/429.

³⁸¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/431-432.

halkı Hristiyanlık dinine mensuptur. Şehirde Müslümanlara ait sadece bir ev bulunmaktadır. Onda da şehrin sultanı ikamet eder.³⁸²

Mudurnu’da ahi yiğitlerine ait bir tekkede kaldığını ifade eden İbn Battûta, tekkede Arapça bilen bir adamdan bahsetmektedir. İbn Battûta, bu adamı görünce çok mutlu olduğunu belirtir. Arapça bilen farklı bir adamı kendilerine rehber olması için ikna eden İbn Battûta, daha önce ifade ettiğimiz gibi adamın cimri ve paragöz biri olduğunu fakat ona muhtaç olduğunu hissettiği için ona katlanmak zorunda kaldığını belirtir.³⁸³

Bolu’da ahi yiğitlerine ait bir tekkede kaldığını belirtir. Ama herhangi bir ilim adamından bahsetmez. Gerede’de Şamlı bir fakih olan Hatip Şemseddin ile tanışır. Gerede sultanının hem hocası hem de hatibi olarak sözü geçen ve etki sahası büyük bir âlim olan Hatip Şemseddin, sultan ile İbn Battûta arasındaki iletişimi kurar. İbn Battûta’nın hediyeler almasını sağlar. Safranbolu’da bir medresede misafir olan İbn Battûta, burada şehrin kadısı Hacı Alaeddin Muhammed ile tanışır. Hacı Alaeddin Muhammed aynı zamanda Safranbolu sultanının kâtipliğini de yapan kişidir.³⁸⁴

Kastamonu’da Şeyh Atruş adında bir şeyhin zaviyesinde kalan İbn Battûta, şeyhin duyma probleminin olduğunu ve bundan dolayı kendisine Atruş denildiğini aktarır. Kastamonu’da çağının büyük âlimlerinden olan Taceddin Sultan Öyuki ile tanışan İbn Battûta, eğitim gördüğü bölgelerden ve engin bilgisinden bahseder. Kastamonu’da medresede müderris olan Fenikeli Sadreddin Süleyman hakkında da bilgi verilmiştir. Hakkında pek fazla bilgi vermediği bir tekkede misafir olan İbn Battûta, tekkenin şeyhi olan Dada Emir Ali adında yaşlı bir âlim hakkında detaylı bilgiler verir. Kastamonu’dan sonra gittiği Fahreddin Bey zaviyesinden çokça bahsetmesine rağmen buradaki ilim adamlarından söz etmemiştir.³⁸⁵

Sinop’ta ahi yiğitlerine ait bir tekkede konaklayan İbn Battûta, tekkenin şeyhinin Ahi İzzeddin Çelebi olduğunu belirtir. Başka bir zaviyede de kalan İbn Battûta, ilim adamlarından bahsetmemiştir. Sinop’ta sultanın naibi ve hocası olan Kadı İbn Abdürrezzak ile tanışmıştır ve kadının konağında misafir olmuştur.³⁸⁶

³⁸² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/433.

³⁸³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/435.

³⁸⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/437-438.

³⁸⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/439-441.

³⁸⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/442.

İbn Battûta, Mardin’de sultanın vezirliğini yapan imam, âlim, zamanının ve asrının saygın insanı Cemaleddin Sincavî’den övgüyle bahseder. Bu adamın büyük âlimlerden eğitimler aldığını ve Tebriz’de eğitimlerini tamamladığını dile getirir. Mardin şehrinin kadısı İmam Burhaneddin Musulî’den de bahseder. İbn Battûta, kadının dindar, takva sahibi, alçakgönüllü ve erdemli bir kişi olduğunu, kalbinin imanla dolu olduğunu ve dünya malına tamah etmediğini belirtir. Kadı Burhaneddin’in pek bir kıymeti olmayan elbiseler giydiğini, sarığının da aynı kıymette olduğunu belirtir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi davalara cami avlusunda bakar sonra da camide ibadete çekilir. Sürekli ibadet halinde olan kadıyı gören onun kadı olduğuna zor inanır. Hatta İbn Battûta, kadıyı tanımayan insanların hizmetçi sanacaklarını belirtir. İbn Battûta, Kadı Burhaneddin ile görüştüğünü ve misafiri olduğunu belirtmiştir.³⁸⁷

Mardin’de Kadı Burhaneddin ile ilgili bir hikâye aktarılır. Kadı Burhaneddin bir gün yine mescidin avlusunda bir davayı neticelendirdikten sonra mescidin dışındayken yanına bir kadın gelerek kadıya ‘yaşlı adam’ diye hitap ederek kadı efendiyi nerede bulabileceğini sorar. Kadı Burhaneddin de kadına kadı efendi ile ne işi olduğunu sorunca kadın, kocası tarafından zulme uğradığını, kocasının kendisine adil davranmadığını, kocasının kadı efendinin huzuruna gelmediğini, parası olmadığı için de kocasını getirtemediğini söyler. Kadı Burhaneddin, meseleyi çözmeye karar verir. Kadını evine kadar takip edeceğini belirterek evine gönderir. Kadının kocası, Kadı Burhaneddin’i görünce karısına uğursuz ve ihtiyar adamın ne işi olduğunu sorar. Araya giren Kadı Burhaneddin, kadı olduğunu söylemeden adama karısına iyi davranmasını ve onu razı etmesini emreder. Tartışma uzayınca bir süre sonra halk toplanır ve Kadı Burhaneddin’i tanıyıp hemen selam verirler. Kadı Burhaneddin, adamın kendisinden çekinip korktuğunu görünce onu teskin ederek emirlerini tekrarlar. Korkmasına gerek olmadığını, karısıyla iyi geçinmesini emreder. Kadı Burhaneddin, karı ve kocaya o günkü nafakasını vererek oradan ayrılır.³⁸⁸ Bu anekdot Kadı Burhaneddin’in işini ne kadar iyi yaptığını, işinde ne kadar samimi, adil, liyakatli, ehliyet sahibi ve merhametli biri olduğunu gösteren güzel bir örnektir.

1. Anadolu’da İlme ve Ulemâya Verilen Önem

³⁸⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/339.

³⁸⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/339.

Seyahatname’de medrese hocaları, şeyhler, âlimler, kadılar, hatipler, fakihler, hafızlar, tekkelerdeki ahi babalar ve dervişler başlıca ilim adamları olarak ele alınmıştır. Müslüman halk nezdinde ilim adamları, çokça hürmete layık görülmüşlerdir. Hemen hemen her beldede cami, mescid, medrese, tekke ve zaviyelerin olması, ilme ne kadar önem verildiğinin en büyük göstergelerinden biridir. Yine bu yapılardaki bilgin, âlim şahsiyetlerin varlığı da ilim adamlarına duyulan saygının en büyük göstergelerinden biridir. İbn Battûta’nın derviş gibi giyinmiş olması bile çok büyük lütuf ve ikramlara layık görülmesine sebep olmuştur. İbn Battûta’nın görüştüğü bütün yöneticilerden ikramlar ve hediyeler görmesi de ilim adamlarına verilen hürmetin bir başka kanıtıdır.

İlim adamlarına yöneticiler nezdinde daima saygı duyulmuş, önemli vazifeler verilmiştir. Yöneticiler, karar alırken ilim adamlarına danışmışlardır. İlim adamları halk ile yöneticiler arasında iletişimi sağlayan bir köprü görevi görmüşlerdir. İbn Battûta, Anadolu’da yöneticilerin ilim adamlarına verdiği önemi ilk geldiği şehir olan Alanya’da görmektedir. Alanya sultanı ile İbn Battûta’yı görüştüren kişi Alanya’da kadılık görevinde bulunan Kadı Celaleddin’dir. Ayrıca Kadı Celaleddin’in vezir ve komutanların üstünde tutulması, ilim adamlarına gösterilen saygı hakkında bilgi vermektedir. Alanya sultanı Yusuf Bey’in İbn Battûta’ya meraklı bir şekilde sorular sorması ve İbn Battûta’ya hediyeler vermesi de kayda değerdir.³⁸⁹

Eğirdir’de sultanın her gün ikindi namazını kıldığı Cuma camisinde namazdan sonra aşır okuyan hafızları dinlemesi ve ramazan gecelerinde verilen yemeklerde yanı başına medrese hocası, fıkıh bilginini Muslihiddin’i oturtması ve Muslihiddin’i komutanlardan daha önde tutması, ilim adamlarına verilen hürmet için değerli bilgilerdir. Eğirdir sultanı, çocuğunun ölümünden sonra yapılan kabir ziyareti sırasında İbn Battûta’nın yayan olduğunu görünce hemen özür dileyip bir at göndermiştir. İbn Battûta, daha sonra atı tekrar vermek istediğinde sultan, onu hediye ettiğini söylemiştir.³⁹⁰ Denizli’de de sultan tarafından gönderilen Fakih Alaeddin Kastamuni, İbn Battûta’ya ulaşmış ve sultanın davetini iletmiştir. İbn Battûta, bayram namazını sultan ile birlikte kıldıklarından ve fıkıh bilginleri, şeyhler, ahiler için ayrı bir sofranın kurulduğundan bahsetmektedir.³⁹¹

³⁸⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/402.

³⁹⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/407.

³⁹¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/410.

İbn Battûta, Milas'ta Menteşeoğlu Şucaeddin Orhan Bey'in ilim adamlarına verdiği önem ile ilgili detaylı bilgiler vermiştir. Sultan, zamanının çoğunu fıkıh bilginleri ve âlimlerle geçirir. Onlara çok büyük önem verir. Fakihlerden meydana gelen bir ekibi olduğu, bu ekibi kendisiyle birlikte gezdirdiği ve bu ekibin içerisinde Harizmî'nin de olduğu belirtilir. İbn Battûta, Harizmî ile ilgili önemli bir bilgi aktarır. Milas sultanı, Selçuk şehrine gidip şehrin beyinden hediyeler alan Harizmî'ye kızgındır. Harizmî de İbn Battûta'dan sultan ile konuşması için yardım istemektedir. İbn Battûta, sultanın yanına gittiğini, Harizmî'yi çokça övdüğünü, adeta göklere çıkardığını ve sultanın bu sözler üzerine Harizmî'yi affettiğini belirtir. İbn Battûta, bu şekilde meseleyi hallettiğini dile getirmiştir.³⁹²

Aksaray'da şehrin yöneticisi Şerif Hüseyin'in konağında misafir olan İbn Battûta, aynı zamanda Şerif Hüseyin'in ahi yiğitlerinin reisi olduğunu belirtir. İbn Battûta, Kayseri'de Ertena Bey'in hatunlarından Togay Hatun'un iyi kalpli ve cömert olduğunu, ziyafet verdiğini ve çokça hediyeler gönderdiğini belirtmiştir. Kayseri'de Ahi Emir Ali'nin tekkesindeki ahi yiğitlerinin, dervişlerin ve misafirlerin Ahi emir Ali'ye bakış açısı hakkında bilgiler verilmiştir. İbn Battûta, Emir Ali'nin çok sevilip sayıldığından, ahi yiğitlerinin yanından ayrılmadığından ve ahi yiğitleri tarafından daima ilgi ve alaka gördüğünden bahseder.³⁹³

Birgi'de şehrin sultanı, vekili aracılığıyla İbn Battûta'yı davet eder. Fakat müderris Muhyiddin, İbn Battûta'ya şehrin sultanı Aydınöğlu Muhammed'in teklifini hemen kabul etmemesini söyler. İkinci defa davet gelince İbn Battûta, davete icabet ederek sultanın yanına gider.³⁹⁴ Müderris Muhyiddin'in davet teklifini hemen kabul etmemesini istemesinin sebebi ilim ehlinin bu toplumda ve hükümdarın gözünde ne kadar saygın ve değerli olduğunu gösterir. Aydınöğlu Muhammed'in müderris ile İbn Battûta'yı karşılamaya iki oğlunu da göndermesi iddiamızı destekleyen önemli bir bilgidir. Bunlar İzmir sultanı Umur Bey ve Selçuk sultanı Hıdır Bey'dir. Her iki sultan müderrisi selamlayınca müderris, İbn Battûta'yı işaret ederek selamlamalarını ister. Onlar da müderrisin dediğini yaparlar. Aydınöğlu Muhammed de ayakta karşılayarak gerekli hürmeti göstermiştir. Sultan, müderrisi sağ tarafına oturtur. İbn Battûta da müderrisin

³⁹² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/412.

³⁹³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/415.

³⁹⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/420.

yanına oturur. İbn Battûta, bu olayı âlimlere gösterilen saygının en açık göstergesi olarak belirtmektedir. Sultanın İbn Battûta'ya hadis yazdırması, müderrise de Türkçe tercümesini yaptırması da ilim adamlarına gösterilen hürmetin açık tezahürlerinden biridir. Ayrıca sultanın İbn Battûta'ya ne gibi hediyelerin verilmesi konusunda müderris Muhyiddin'e danışması da kayda değer bir bilgidir. İbn Battûta, sultanın yanından ayrılıp şehre dönünce yöre halkı tarafından da iyi karşılanmıştır. İbn Battûta, tekrar saraya davet edilince müderris ile birlikte saraya giderler. Sultan, tahtına oturmadan müderris ve İbn Battûta ile birlikte yere oturur. Müderris sultanın sağ tarafına, kadı sol tarafına oturur. İbn Battûta is müderrise yakın oturur. Mecliste hafızlar da bulunur. Ziyafet ve ikramlar yapılır. Bu arada daha önce hikâyesine değindiğimiz yaşlı Yahudi doktor içeri girer. Müderris ile kadı ayağa kalkarak doktorun selamını alır. Doktor da hükümdara yakın oturur. Böylece hafızlar doktorun gerisinde kalır. Bu yaşlı doktora gösterilen hürmet ve hafızların geride durması İbn Battûta'yı son derece sinirlendirir ve İbn Battûta'nın doktora tepki göstermesine sebep olur.³⁹⁵ Daha önce de değindiğimiz gibi farklı bir dinin müntesibi olsa da bir doktor olarak ilim adamı olması hasebiyle sultanın meclisinde kendisine yer bulacak kadar saygı görmüştür.

İzmir'de ise İbn Battûta'nın gelişinden beş gün sonra şehre gelen sultan Umur Bey, gelir gelmez tekkeye gelerek İbn Battûta'yı ziyaret eder ve ayrıca geç geldiği için de özür diler. Nitekim İbn Battûta, Umur Bey ile daha önce Birgi'de tanışmışlardı. İbn Battûta'ya ziyafet verilir ve çeşitli hediyeler ikram edilir. Ayrıca tekke dışında yüz kadar seyyah derviş için çadır kurması ve onların yeme içme ihtiyaçlarını gidermesi Umur Bey'in anlatılan diğer meziyetleridir.³⁹⁶

İbn Battûta, Manisa'da sultandan yardım talep edeceği zaman aracı olarak Muslihiddin isimli bir hocadan yardım ister ve hocanın aracılığıyla İbn Battûta'nın işi görülür. İbn Battûta, Bergama'da belde sultanı Yahşi Han'ın kendilerine ziyafet vermesi, hediyeler takdim etmesi ve bizzat kendisinin ilgilenmesi ile ilgili önemli bilgiler verir.³⁹⁷

Geyve'de İbn Battûta ve arkadaşlarını karşılayan ve misafir eden ahi yiğitleri, İbn Battûta ile dil konusunda anlaşamazlar. Fıkıh bilgini olan birini getirirler. Fıkıh bilgini Arapça bildiğini söylemektedir fakat Arapça bilmemekte, Farsça konuşmaktadır. Dil

³⁹⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/423.

³⁹⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/425.

³⁹⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/427.

konusunda anlaşamaları da fıkıh bilgininin İbn Battûta ve arkadaşlarının Hz. Peygamber'in ve ashabının dilini konuştuklarını belirterek birçok ikram ve ihsana mazhar olmalarına vesile olmuştur.³⁹⁸

Gerede'de şamlı bir hatip olan fıkıh bilgini şemseddin'den bahseden İbn Battûta, Fakih şemseddin'in uzun yıllardan beri burada ikamet ettiğini ve burada evlenip çoluk çocuğa karıştığını bildirir. Fakih şemseddin'in Gerede sultanı şah Bey'in hem hocası hem de hatibi olduğunu ve burada sözü geçen biri olduğunu belirtir.³⁹⁹ Fakih şemseddin'in Gerede'de herkese sözünün geçmesi, ilim adamlarına hem halk tarafından hem de sultan tarafından ne kadar hürmet edildiğini açıkça gösterir.

İbn Battûta, Safranbolu'da sultanın huzuruna çıktığında beldenin kadılığını ve sultanın hatipliğini yapan meşhur müellif Hacı Alaeddin Muhammed'in ve hafızların da orada bulunduğunu belirtir.⁴⁰⁰

İbn Battûta, Kastamonu'da şehrin sultanı Süleyman Bey'in vaktinin çoğunu daima ilim adamlarıyla geçiren ve ilim adamlarıyla dost olan kimse olarak bahseder. İbn Battûta, sultanın huzuruna çıkınca selamlaşmadan sonra sultan, İbn Battûta'yı yanı başına oturtur. Daha sonra Süleyman Bey, İbn Battûta'ya çok büyük ikramlarda bulunur. Daha önce değindiğimiz üç katlı Cuma camisinde sultan ile birlikte devletin ileri gelenleri ile kadı, fıkıh bilginleri ve komutanlar namaz kılarlar. İbn Battûta da sultan ile birlikte aynı katta namaz kıldığını belirtmiştir.⁴⁰¹

Antalya, Gölhisar, Tavas, Muğla, Milas, Karaman, Sivas, Gümüşhane, Balıkesir ve Bursa gibi birçok şehirde şehrin yöneticileri, İbn Battûta ve arkadaşlarına ziyafetler vererek çeşitli hediyeler takdim etmişlerdir. Yukarda saydığımız şehirlerle ilgili ayrıntılı bilgi vermeyeceğiz fakat tüm yöneticilerin ilim adamlarını karşılayıp hediyelerle uğurladığını biliyoruz. Bu da ilme ve ilim adamlarına verilen değer ortaya koymaktadır.

C. ANADOLU'DAKİ YAPILARDA DİNÎ VE İLMÎ HAYAT

İbn Battûta, Anadolu coğrafyasının hızla İslamlaştığı bir dönemde Anadolu'ya gelmiştir. İbn Battûta'nın seyahatnamesinde, Anadolu halkının İslam dinini benimsediğini, ehli sünnetten olduğunu ve çok dindar olduğunu dile getirir.⁴⁰² İbn

³⁹⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/432.

³⁹⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/438.

⁴⁰⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/438.

⁴⁰¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/440.

⁴⁰² Parmaksızoğlu, *İbn Battûta Seyahatnâmesi'nden Seçmeler*, 4.

Battûta, daha önce bahsettiğimiz üzere gerek idarecilerin gerekse halkın ilme ve ilim adamlarına çokça saygı gösterip hürmet ettiklerine değinmiştir. Halk ve idareciler nezdinde saygı duyulan ilim erbabı, Anadolu'nun en ücra köşelerinde bile yayılmışlardır. Bu konuda yapılan en önemli çalışmalardan biri de dini yapıların inşa edilmesidir. Hemen hemen her beldede cami, mescid, medrese, tekke ve zaviyeler yapılmıştır.

Tekke ve zaviyeler, dinî ritüel ve uygulamaların hayata geçirildiği alanlar olarak göze çarpmaktadır. Seyahatnamede Anadolu tekke ve zaviyelerinde Kur'an-ı Kerim okuma ve dinleme geleneği, zikir ve sema meclisleri, ilim öğrenme ve öğretme faaliyetleri, Arapça dilinin öğrenilmesine verilen önem, namaz, kurban, oruç ibadeti, dini bayramlar, cenaze törenleri ve önemli dinî gün ve geceler hakkında detaylı bilgiler mevcuttur. Şimdi tekke ve zaviyelerde yaygın olan dinî uygulamalar üzerinde durmaya çalışacağız.

1. Kur'an-ı Kerim Okuma Geleneği

İbn Battûta'nın seyahatnamesinde, tekke ve zaviyelerde Kur'an-ı Kerim okunduğu ve bunun bir gelenek haline geldiği bilgisi yer almaktadır. Denizli'de İbn Battûta ve arkadaşlarını misafir etmek için yarışan, hatta münakaşa edip birbirine saldırmaya yeltenen Ahi Sinan ve Ahi Tuman'ın ahi yiğitleri, sırayla tekkelerinde misafirleri ağırlarlar. İbn Battûta, bu zaviyelerde Kur'an-ı Kerim'den bazı kısımları okuyan hafızların okuduğu aşırı dinlendiklerini dile getirir.⁴⁰³ İbn Battûta, Bursa'da Ahi Şemseddin'in tekkesinde Aşure günü için yapılan dini program hakkında bilgi verirken hep beraber iftar edildikten sonra güzel sesli hafızların Kur'an-ı Kerim okuduğunu belirtir. Gece yarısından sonra Vaiz Mecdüddin'in vaazından sonra yine hafızların Kur'an okuduklarını belirtmiştir.⁴⁰⁴

2. Zikir ve Sema Geleneği

İbn Battûta, tekke ve zaviyelerde zikir ve sema geleneğinden bahseder. Önemli gün ve gecelerde Anadolu halkının akşamları tekke ve zaviyelerde toplanıp yemekler yiyerek adeta bir şölen havasında sabahın ilk ışıklarına kadar Allah'ı anmak, zikretmek için bir araya geldikleri belirtilir. Bir zikir türü olarak sema, genellikle Celaliye (Mevleviyye) tarikatı mensuplarının yaptıkları zikir törenine denir. Mevlevi ayini diye de bilinen sema

⁴⁰³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/409-410.

⁴⁰⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/429.

zikri, cezbe halinde ayakta dönerek zikretmeleri ve ilahiler dinlemeleri şeklinde gerçekleşmektedir.⁴⁰⁵ İbn Battûta, Antalya'daki tekkenin fiziki ortamıyla ilgili detaylı bilgiler verdikten sonra bir grup delikanlı diye bahsettiği ahi yiğitlerinin takkeye benzeyen serpuşlarını zikir meclisinde başlarından çıkarıp önlerine indirdiklerini ve semah döndüklerini aktarır.⁴⁰⁶

Denizli'de Ahi Sinan'ın tekkesinde ziyafet verildikten sonra hafızların Kur'an-ı Kerim okuduklarını belirtir. Kur'an-ı Kerim okunduktan sonra hep birlikte sema etmeye başladıklarını bildirir. İbn Battûta, yine Denizli'de Ahi Tuman'ın tekkesinde aynı uygulamanın tekrar ettiğini bildirmiştir. İbn Battûta, Bursa'da Ahi Şemseddin'in tekkesinde Aşure gününde yapılan şölenden bahsederken detaylı bilgiler verir. Sabahın ilk ışıklarına kadar Kur'an-ı Kerim okunduğunu, vaazların verildiğini ve sema edildiğini söyler. İbn Battûta, aşure gecesinin müthiş bir gece olduğunu söyleyerek gecenin kendisi için çok feyizli geçtiğini söylemiştir. İbn Battûta, Geyve'den Mudurnu'ya giderken dağlık bölgede rehberleri olmadığı için arkadaşlarıyla birlikte kaybolurlar. İbn Battûta, dağda mahsur kalan arkadaşlarını kurtarmak için yola çıkar ve bir tekkeye rastlar. Dervişlerle beraber arkadaşlarını kurtardıktan sonra tekkeye dönerler. O gecenin Cuma gecesini olduğunu, tekkede yöre halkının toplandığını ve hep birlikte zikrettiklerini aktarır. İbn Battûta, tekkede yapılan zikirle adeta geceyi dirilttiklerini belirtir.⁴⁰⁷

3. İlim Öğrenme ve Öğretme Faaliyetleri

İbn Battûta, tekke ve zaviyelerde ilim öğretme ve öğrenme faaliyetleri hakkında bilgiler verir. Konya'da şehrin kadısı olan İbn Kalemşah adlı ahi yiğitlerinin reisinin büyük bir tekkenin şeyhi olduğundan bahseder. İbn Kalemşah'ın çok kalabalık bir talebe grubunun olduğu belirtilir. Bu da tekke ve zaviyelerde ilmi faaliyetlerin ne kadar yaygın olduğunu gösterir. İbn Battûta, Konya'da Mevlana Celaleddin'in daha önce değindiğimiz Mesnevi eserinin yazılma hikâyesini aktardıktan sonra Anadolu halkının Mesnevi'ye çok büyük bir değer atfettiğini, kitabın içindeki bilgilere azami saygı gösterip o bilgileri kavramaya çalıştıklarını ve Cuma günleri tekke ve zaviyelerde Mesnevi'yi okuduklarını bildirir.⁴⁰⁸ Amasya'nın Sonisa beldesinde Ahmediyye (Rifaiyye) tarikatının tekkesindeki

⁴⁰⁵ Nuri Özcan, "Mevlevi Ayini", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/464.

⁴⁰⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/405.

⁴⁰⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/435.

⁴⁰⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/413.

şeyhlerin çok faziletli olduklarını dile getirir. Ahmed Rifai'nin torunlarından Şeyh İzzeddin'in burada talebe yetiştirdiğini belirtmiştir.⁴⁰⁹

İbn Battûta, Tire'de Ahi Muhammed'in zaviyesinde misafir olur. Ahi Muhammed'in eşsiz bir dindarlığının olduğunu, dünyaya tamah etmeyen ve altın yürekli biri olduğunu ifade eder. Ahi Muhammed'in tarikatından ve birçok talebe yetiştirdiğinden bahseder.⁴¹⁰ İzmir'de Ahmediyye (Rifaiyye) tarikatının tekkesinin şeyhi Şeyh Yakup hakkında övgü dolu ifadeler kullanılmıştır. Şeyh Yakup'un dindar ve çok olgun bir âlim olduğunu ve birçok müridi olduğunu belirtir.⁴¹¹

Bursa'da Ahi Şemseddin'in zaviyesinde Aşure günü için tertip edilen programda Mecdüddin Konevi'nin vaaz verdiği belirtilmektedir. Vaiz Mecdüddin hakkında detaylı bilgiler veren İbn Battûta, Mecdüddin'in mezarlıkta uyuduğu, evi barkı, malı ve mülkünün olmadığını belirtir. Verdiği vaazların halka önemli derecede sirayet ettiğini, hemen hemen tüm sohbetlerde birçok insanın vaazından etkilenip tövbe ettiğini dile getirir. Mecdüddin Konevi'nin Aşure günkü vaazında ise daha önce değindiğimiz gibi cemaatten bir dervişin cezbeye gelerek feryat ede ede kendinden geçip ruhunu teslim ettiğini belirtilmiştir.⁴¹² Kastamonu'da kulakları ağır işiten Şeyh Atruş'un tekkesinde ilginç bir bilgi veren İbn Battûta, olayı da garipsir. Şeyh Atruş'un öğrencilerinden biri parmağıyla havaya bir şeyler yazar gibi işaretler yapar. Şeyh de aynı şekilde parmağıyla havaya bir şeyler yazar. Böylelikle aralarında anlaşırılar. Hatta şeyhin bu şekilde kıssalar anlattığı ve talebelerinin de şeyhi anladığı belirtilmiştir.⁴¹³

Tekke ve zaviyelerde şeyhlerin birçok talebe yetiştirmesi, ilim öğrenme ve öğretme faaliyetlerinin ne kadar çok yaygın olduğunu gösterir. Yetişmiş insanların, kalifiye sanat ve zanaat erbabının, hocaların Anadolu insanının ilim öğrenme ve öğretme ihtiyacını gidermesi elbette çok önemlidir. Zikredilen yapılarda yapılan ilmi çalışmalar, dersler, sohbetler ve meslek eğitimleri, Anadolu halkının dini ve sosyokültürel yapısını etkilemiş ve halkın eğitim ihtiyacı böylelikle giderilmiştir. Hele ki XIV. yüzyıl Anadolu coğrafyasındaki istilaların, savaşların, karışıklıkların ve siyasi otorite boşlukların olduğu bir dönemde halkın dirayetli olmasının, hayata tutunmasına ve olayları kolayca sindirip

⁴⁰⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/417.

⁴¹⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/424.

⁴¹¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/425.

⁴¹² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/429.

⁴¹³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/439.

sabretmesine tekke ve zaviyelerin çok fazla katkısının olduğu aşikârdır. Ticaretin, sanatın, zanaatın, tarım ve hayvancılığın verimli ve kaliteli olabilmesi için ilgili konularda halkın eğitiminin aksatılmaması gerekir. Anadolu tekke ve zaviyelerdeki ilmi faaliyetler, Anadolu halkının eğitilmesinde aktif rol oynamıştır.

4. Arapçanın Yaygın Bir Dil Olması

Seyahatnamede Arapça bilen insanlara da değinilmiştir. İbn Battûta'nın idarecilerle ve insanlarla rahat iletişim kurmak için Arapça bilen insanları aradığı ve bunları görünce çok mutlu olduğunu ve bunu belirttiğini de söylemiştik. Tekke ve zaviyelerdeki ilim adamlarının genelinin Arapça bildiğini ve bundan ötürü İbn Battûta'nın tekke ve zaviyelerde rahat ettiğini biliyoruz. İbn Battûta, bazı yerlerde Arap dilini çok iyi bilenlerden bahsettiğini bazı yerlerde ise Arap dilini hiç bilmeyenlere değindiğini söyleyebiliriz. İbn Battûta'nın Anadolu seyahati sırasında Türkçeyi bilmediği ama sonraki seyahatlerinden dolayı Türkçe ve Farsçayı öğrendiği seyahatnamede geçmektedir.

İbn Battûta'nın Anadolu'da gittiği her beldenin kadısı, hatibi, fakihleri, müderrisleri ve şeyhleriyle rahatlıkla iletişim kurduğunu anlıyoruz. Tarikatlara ait tekke ve zaviyelerde iletişim konusunda hiç problem yaşamadığını görmekteyiz. Ahi yiğitlerine ait tekke ve zaviyelerde ise bazen iletişim konusunda problem yaşadığını gözlemlemekteyiz. Antalya'da ahi yiğitlerinin reisi ile medresedeki şeyh vasıtasıyla iletişim kurmuştur. Şeyh Şihabeddin Hamevi'nin İbn Battûta'ya yemek daveti yapan adamın söylediklerini anlayıp anlamadığını sorduğu ve İbn Battûta'nın Türkçeyi anlamadığını söylediği belirtilmiştir.⁴¹⁴

Burdur'da ahi yiğitlerinin yemek davetini kabul ettiğini belirten İbn Battûta, tercüman olmadan, birbirlerinin dillerini anlamasalar da her beraber usanmadan keyifli bir gün geçirdiklerini belirtir. İbn Battûta, ahi yiğitlerinin kendilerini misafir ettikleri için duyduğu memnuniyet ve sevinçleri karşısında hayrete düştüğünü belirtmiştir.⁴¹⁵ Denizli'de İbn Battûta ve arkadaşlarını misafir etmek için yarışan ve adeta kapışan iki ahi grubunun ne yaptığını anlamayan İbn Battûta'nın imdadına Arapça bilen, hacca gitmiş bir adam yetişir ve durumu izah eder.⁴¹⁶ Durum, izah edilince olay anlaşılır. İbn

⁴¹⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/404.

⁴¹⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/406.

⁴¹⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/409.

Battûta'nın önce korkması sonra meseleyi anlayınca da minnet duyması ve hayrete düşmesi dikkat çekicidir.

Geyve'de misafir olduğu ahi yiğitlerinin tekkesinde ahi yiğitleriyle iletişim kurmakta zorlandığını ifade eden İbn Battûta, burada Arapça bilen bir hocayı çağırdıklarını ama çağrılan hocanın Arapça değil Farsça bildiğini aktarır. Birbirlerini anlamasalar da ahi yiğitleri, Farsça bilen hocanın telkiniyle İbn Battûta ve arkadaşlarına hürmet ederek bolca ikramda bulunurlar.⁴¹⁷

Yenice'de ahi yiğitlerinin tekkesinde Arapça bildiğini zannettiği bir derviş ile konuşan İbn Battûta, konuşma ilerleyince aslında dervişin Arapça bir tek 'evet' anlamına gelen neam kelimesini bildiğini aktarır. İbn Battûta, aynı dili konuşmamalarına rağmen çok iyi ağırlandığını belirtir.⁴¹⁸

Mudurnu'da daha önce değindiğimiz gibi atlarını bağlayacakları yer bulamadığında Arapça bilen bir hocanın yardımıyla atlarını bağlayacak yer bulduğunu belirten İbn Battûta, Arapça bilen birini gördüğü için çok mutlu olduğunu aktarır. Mudurnu'da saman ve yağ almak için iki hizmetçiyi çarşıya gönderen İbn Battûta, saman alacak olanın saman alıp döndüğünü fakat yağ alması gereken hizmetçinin yağ almadan gülerek eli boş döndüğünü aktarır. Niçin yağ almadan geldiği sorulunca da garip bir olay anlatılır. Hizmetçi, Arapçada yağ anlamına gelen semen kelimesinin kullanınca işyeri sahibinin kendisine saman getirdiğini, ısrarla semen istediklerini bildirir fakat her defasında işyeri sahibinin samanı göstererek bunun semen olduğunu dile getirmesini çok garipser. Ancak daha sonra olay anlaşılır ve mesele çözülür.⁴¹⁹ İbn Battûta, Kastamonu'da tekkesinde kaldığı Dada Emir Ali'nin son derece güzel, akıcı ve düzgün şekilde Arapça konuştuğunu belirtir.⁴²⁰

5. Namaz İbadeti

İbn Battûta'nın seyahatnamesinde tekke ve zaviyelerle ilgili bilgiler arasında namaz ibadetinin yer aldığı ve bu ibadetin bireysel ve cemaatle kılındığı bilgisi de bulunmaktadır. İbn Battûta, Bursa'da Ahi Şemseddin'in tekkesinde Aşure günü için yapılan dinî programdan bahsederken cemaatle sabah namazını kıldıklarını ve bu

⁴¹⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/432.

⁴¹⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/433.

⁴¹⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/435-436.

⁴²⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/439.

programda Vaiz Mecdüddin'in verdiği sohbet sırasında cezbeye gelip kendinden geçen dervişin güneş doğduktan sonra öldüğü anlaşılnca hep birlikte cenaze namazını kıldıklarını söyler. Bu dervişin daha önce de bir vaaz sırasında feryat edip kendinden geçtiği fakat sonra ayıldığı ve ayıldıktan sonra abdest alıp iki rekât namaz kıldığı belirtilmiştir.⁴²¹ İbn Battûta, Mudurnu'da Cuma gününde Cuma namazı saatinde ahi yiğitlerine ait bir tekkeye geldiklerini ve Mudurnu'da ilk yaptıkları iş olarak Cuma namazı kıldıklarını dile getirir.⁴²²

6. Oruç İbadeti

İbn Battûta, tekke ve zaviyelerde oruç ibadeti hakkında da bilgiler verir. Erzurum'da Ahi Tuman'ın zaviyesinde oruç ibadetinden bahseder. Ahi Tuman'ın yüz otuz yaşını devirmiş yaşlı bir adam olmasına rağmen bastonsuz yürüdüğünü fakat zaman zaman açlığa dayanamayarak orucunu bozduğunu dile getirir.⁴²³ Ahi Tuman'ın çok yaşlı olmasına rağmen nafil oruç tutması, dikkat çekicidir. Bazen dayanamayıp orucunu bırakması, zorlanarak da olsa nafil oruç tutmaya var gücüyle çalıştığının bir göstergesidir. İbn Battûta, Tire'de zaviyesinde kaldığı ve hakkında detaylı bilgiler verdiği Ahi Muhammed'in tüm hayatı boyunca oruç tuttuğunu belirtmektedir.⁴²⁴ Oruç ibadetine ne kadar çok önem verildiğini gözler önüne sermektedir. Bursa'da Aşure günü oruç tutulduğunu aktaran İbn Battûta, Ahi Şemseddin'in zaviyesinde dervişler, yöre halkı ve komutanlarla birlikte iftar ettiklerini belirtir. Yine Bursa'da Vaiz Mecdüddin Konevi'nin sürekli oruç tuttuğunu ve üç günde bir iftar ettiğini aktarır.⁴²⁵ Anadolu coğrafyasında oruç ibadeti, sadece Ramazan ayına mahsus olarak yerine getirilen bir ibadet değildir. Mezkûr örnekler, Hz. Peygamber'in (sav) sünnetine uyulduğunu ve oruç ibadetinin çok önemsendiğini göstermektedir.

7. Kurban İbadeti

İbn Battûta, tekke ve zaviyelerde kurban ibadeti hakkında da bilgiler verir. İbn Battûta, Burdur'da ahi yiğitlerinin kendilerini bir bağ evine götürdüklerini, orada kendileri için kurbanlar kestiklerini ve ziyafet verdiklerini bildirir.⁴²⁶ İbn Battûta,

⁴²¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/429.

⁴²² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/435.

⁴²³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/418.

⁴²⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/424.

⁴²⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/429.

⁴²⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/406.

Ramazan bayramını karşıladığı Denizli’de büyük bir bayram törenine şahit olur. Ahi yiğitlerinin bu törende koyunlar, keçiler ve inekler kestiklerini ve bu kesilen etleri ekmekle birlikte fakirlere dağıttıklarını bildirir.⁴²⁷

8. Dini Bayramlar

İbn Battûta, 1333 yılında Anadolu’da dini bayramlardan Ramazan bayramını Denizli’de, Kurban bayramını da Manisa’da karşılar. Denizli sultanı Yınanç Bey, komutan ve askeriyle birlikte büyük bir tören düzenlenir. Tören mezarlıkta başlar. Sonra camide bayram namazı kılınıp ziyafet verilerek bitirilir. Bu törende ahi yiğitleri her biri kendi mesleğini temsil eden grupla hareket etmekte, kendi mesleklerine ait bayrağı taşımaktalar. Ahi yiğitleri, silah kuşanıp arz-ı endam edip adeta gövde gösterisi yaparlar. Ahi yiğitlerinin olduğu her bir grup, ayrı ayrı olacak şekilde koyunlar, keçiler, inekler ve öküzler keserek ekmekle beraber fakirlere dağıtırlar.⁴²⁸ Manisa’ya bayramdan bir gün önce varan ve ahi yiğitlerinin tekkesinde kalan İbn Battûta, Kurban bayramını burada karşılar. Şehrin sultanı Saruhan Bey ile birlikte bayram namazını kıldıktan hemen sonra tekkeye geri döner. Seyahatnameden öğrendiğimize göre o gün herkesin bayram telaşında olduğudur. Fakat bayram günü İbn Battûta kaybolan kölesini aramaktadır.⁴²⁹ Belki bu yüzden bayramla ilgili detaylı bilgiler verilmemiştir.

9. Dinî Gün ve Geceler

İbn Battûta, tekke ve zaviyelerde önemli gün ve gecelerle ilgili bilgiler vermiştir. İbn Battûta, daha önce belirttiğimiz gibi Konya’da Mevlana Celaleddin’in Mesnevi kitabının yazılma hikâyesini sunduğu zaman tekke ve zaviyelerde Cuma günleri Mesnevi’nin okunduğu bilgisini verir. Bursa’da Aşure günü için Ahi Şemseddin’in tekkesinde düzenlenen ve adeta şölen havasında geçen program hakkında daha önce yeterli bilgiler vermiştik. Göynük ile Mudurnu arasında kalan ve yeri tam olarak belirtilmemiş bir tekkede konaklayan İbn Battûta, tekkede mübarek Cuma gecesi olduğunu ve yöre halkının toplandığını belirtir. Sabaha kadar Allah’ı anmak ve zikirle gecelerini ihya etmekle, diriltmekle meşgul olduklarını dile getirir.⁴³⁰

10. Cenaze Törenleri

⁴²⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/410.

⁴²⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/410.

⁴²⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/426-427.

⁴³⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/435.

İbn Battûta, tekke ve zaviyelerde cenaze merasimleriyle ilgili bilgiler de vermiştir. İbn Battûta, Manisa sultanı Saruhan Bey'in çocuğunun birkaç ay önce öldüğünü ve bu nedenle bayram gecesini eşiyle birlikte oğlunun türbesinde beklediklerini aktarmıştır. Türbe ile ilgili detaylı bilgiler sunar. Çocuğun cesedi yıkanıp kefenlenip bir tabutun içine konularak yüksekçe bir kubbeye bırakılır. Ceset çürüdükten bir süre sonra da yere düşen kemikler toprağa gömülür.⁴³¹ Bursa'da Ahi Şemseddin'in zaviyesinde Aşure günü verilen vaazda bir dervişin vaazdan etkilenerek ruhunu teslim ettiğini aktarmıştı. İbn Battûta, dervişin İslamî usullere göre yıkandığını ve kefenlendiğini aktarır. Bizzat cenaze namazına katıldığını ve defin işlemlerinde bulunduğunu ekler.⁴³² Sinop'ta da şehrin sultanı İbrahim Bey'in annesi vefat edince İbn Battûta, cenaze törenine katıldığını belirtir. Bu törenle ilgili ayrıntılı bilgiler verir. İbrahim Bey'in yaya olarak ve başı açık olarak cenazenin arkasından gittiğini, devlet adamları ve komutanların kıyafetlerini ters giyerek ve başları açık olarak İbrahim Bey'i takip ettiklerini ve onların ardından kadı, hatip ve hocaların başında sarık yerine siyah yünden bez doladıklarını, kıyafetlerini ters giydiklerini bildirir. İbn Battûta, burada kırk gün yas geleneği olduğunu ve bu kırk gün zarfında her gün ziyafetler verildiğini belirtir.⁴³³

11. Tarikat Grupları

Anadolu coğrafyasında gerek ahi yiğitlerinin gerekse tarikat gruplarının kurduğu tekke ve zaviyelerde yapılan dini uygulamalar az farkla olmakla birlikte hemen hemen aynı şekillerde yapılmıştır. Tekke ve zaviyelerin çoğunluğu ahi yiğitlerine ait olmakla birlikte bazı tarikatlara ait tekke ve zaviyeler de bulunmaktadır. Seyahatnamede özellikle Rifaiyye ve Mevleviyye tarikatlarının yaptırdığı tekkelerden çokça bahsedilmektedir. İbn Battûta, Rifaiyye tarikatından bahsederken daha çok Ahmediyye diye bahsetmektedir. Aynı şekilde Mevleviyye tarikatından bahsederken de daha çok Celaliye şeklinde aktarmaktadır.

Ahmediyye tarikatı, Seyyid Ahmed er-Rifai'nin kurmuş olduğu tasavvuf okulunun bir diğer ismidir. Kurucusunun ismine binaen Rifaiyye ile birlikte Ahmediyye de denilmiştir.⁴³⁴ İbn Battûta, Irak'ın Vasıt şehrinde Rifaiyye tarikatının lideri Ebul Abbas Ahmet Rifai'nin türbesine gittiğini belirtir. Vasıt şehrinde gördüğü Ebul Abbas Ahmet

⁴³¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/426.

⁴³² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/429.

⁴³³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/444.

⁴³⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 14.

Rifai'nin torunu Şeyh Ahmet Küçük'ten bahsederek şeyhin Anadolu'da irşad ve tebliğ faaliyetlerinde bulunduğunu ve Vasıt'a gelerek merhum dedesinin türbesini ziyaret ettiğini dile getirir. Tarikatın merkezinde yapılan ilginç dinî uygulamaları aktaran İbn Battûta, bu tarikat mensuplarının büyük yılanların başlarını dişleyerek kopartabilecekleri iddiasında bulunur.⁴³⁵ Şeyh Ahmet Küçük'ün Amasya'nın Sonisa beldesinde ikamet ettiğini belirten İbn Battûta, aynı zamanda şeyhin soyundan gelenlerinde burada kaldıklarını belirtmiştir. Şeyhin lakabının 'Küçük' olması, etrafındaki müridlerin ve dervişlerin Türk olduğunun da göstergesidir. Sonisa'da Rifaiyye tarikatının şeyhlerinden Şeyh Yahya ve Şeyh İzzeddin'den övgüyle bahseden İbn Battûta, bu tekkelekilerin diğerlerinden daha faziletli olduklarını dile getirir.⁴³⁶

İbn Battûta, İzmir'de misafir olduğu tekkenin Rifaiyye tarikatı şeyhlerinden Şeyh Yakup'un tekkesi olduğunu belirtir. Şeyh Yakup'un cömertliğinden ve misafirperverliğinden bahsederek onun yüz kadar gezgine ziyafet sunduğunu belirtir.⁴³⁷ Bergama şehrinde de Rifaiyye tarikatı şeyhlerinden birinin zaviyesinde konakladıklarını belirtmiştir.⁴³⁸ Kırım'da bulunan Macar kentinde de Rifaiyye tarikatının şeyhlerinden olan Şeyh Muhammed Bataihi'nin tekkesinde kaldığından ve şeyh ile dervişlerin faziletlerinden ayrıntılı bahsetmiştir.⁴³⁹ Seyahatnamede bunun gibi birçok örnek bulunmaktadır. Bu örnekler konumuzu aştığı için kısa kesmek zorundayız.

Mevleviyye tarikatı, Mevlana Celaleddin'e dayandırılan fakat Mevlana'nın oğlu Sultan Veled (ö. 712/1322) tarafından kurulan tasavvuf okuludur.⁴⁴⁰ İbn Battûta, Celaliyye tarikatı olarak bahsettiği Mevleviyye tarikatı hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Özellikle Konya şehrinde Anadolu'da halkın önemli bir kısmının Mevlana Celaleddin'in tarikatından olduğu belirtilmiştir. Mevlana Celaleddin'in mezarının yanında inşa edilen büyük tekkede hem dini-ilmi çalışmalar sürdürülmektedir hem de misafirlerin yiyecek, içecek ve konaklama gibi ihtiyaçları karşılanmaktadır. İbn Battûta, Mevlana Celaleddin'in Mesnevi isimli eserinin yazılma hikâyesini ve bu kitabın Anadolu insanı tarafından çokça okunduğunu aktarır.⁴⁴¹

⁴³⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/260-261.

⁴³⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/417.

⁴³⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/425.

⁴³⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/427.

⁴³⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/471.

⁴⁴⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 181.

⁴⁴¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/413.

D. ANADOLU'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

Tekke ve zaviyeler, Anadolu halkının hayat tarzının sürdürüldüğü, anlaşıldığı ve Anadolu insanını tanıtan mekânlar olarak göze çarpmaktadır. Tekke ve zaviyelerdeki sosyal ve kültürel hayatın Anadolu coğrafyasındaki sosyal ve kültürel hayatın bir yansıması olduğunu düşünüyoruz. Tekke ve zaviyelerde görülen manevi değerler, Anadolu insanını bize tanıtan değerlerdir. Seyahatnamede Anadolu tekke ve zaviyelerinde misafirperverlik, cömertlik, hediyeleşme, yardımseverlik, ikram, paylaşma ve yardımlaşma gibi değerlerin tekke ve zaviyelerde bu denli yaygın olması, bu değerlerin Anadolu insanı için birer hayat prensibi haline geldiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bu şekilde cömert davranılması, Anadolu insanının refah seviyesinin ne kadar yüksek olduğunu kanıtlamaktadır.⁴⁴²

1. Misafirperverlik

XIV. yüzyıl Anadolu toplumunun gözler önüne serildiği seyahatnamede en çok göze çarpan sosyokültürel öge, misafirperverlik davranışdır. Nitekim İbn Battûta'nın seyahatnamede de en çok değindiği konu, misafir olarak ağırlanmasıdır. İbn Battûta, Anadolu'daki tekke ve zaviyelerin istisnasız tamamında çok iyi ağırlandığını ve tekke ve zaviyelerde her zaman hediyelerle uğurlandığını belirtmiştir.

İbn Battûta, Balıkesir'de şehrin sultanı Demurhan'dan kendisinde hayır olmayan meymenetsiz oğul diye bahseder. Hatta yöre halkının da sultanın yolunu takip ettiğini ifade eder. Ancak bunun nedenlerini belirtmez. İbn Battûta'yı bu kaniya götüren sebeplerin neler olduğu seyahatnamede anlatılmadığı için bilmiyoruz. İbn Battûta'nın şehrin sultanından hediyeler almasına rağmen bu düşüncede olmasının sebebinin aldığı hediyeleri az görmesi veya beğenmemesi gibi durumlar olabilir. İbn Battûta, Balıkesir'de Ahi Sinan'ın tekkesinde misafir olduğunu, beldenin kadısı ve hatibi olan Fakih Musa'nın kendisini ziyaret ettiğini ve şehrin sultanı Demurhan'ın kendisine hediyeler gönderdiğini belirtir.⁴⁴³ İbn Battûta, Selçuk şehrinde ise atından inmeden at üzerinde selam verdiği şehrin sultanı Hıdır Bey'in kendisinden hoşlanmadığını çünkü Anadolu'daki hükümdarların geleneklerinde attan indikten sonra selam vermek olduğunu, bunun yapılmamasını saygısızlık olarak değerlendirdiklerini belirtir. Yine de Hıdır Bey'in

⁴⁴² Suat Karaman, *İbn Battûta'ya Göre 14. Yüzyılda Anadolu* (İstanbul: Kozmos Yayınları, 2015), 75.

⁴⁴³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/428.

kendisine hediye gönderdiğini ifade etmiştir.⁴⁴⁴ Buradan anlaşılıyor ki İbn Battûta, Anadolu'da görüştüğü hemen hemen her sultanın ikramlarına ve hediyelerine mazhar olmuştur. Sadece yöneticiler tarafından hediyeler verilmemiş, ilim adamları ve ahi yiğitleri tarafından da hediyeler verilmiştir.

İzmir şehrinde Şeyh Yakup'un tekkesinde misafir olan İbn Battûta'nın misafirperverlikle ilgili verdiği örnekler, paylaşma ve yardımlaşmanın Anadolu insanın damarlarına ne derece nüfuz ettiğini görmekteyiz. Tekkede İbn Battûta ve arkadaşlarını misafir eden Şeyh Yakup, tekke dışında da sayıları yüzü bulan gezgin dervişlere ziyafet vermiştir. İbn Battûta, ayrıca şehrin sultanı Umur Bey'in bu gezgin dervişler için çadırlar kurdurduğu ve bolca hediyeler takdim ettiği bilgisini verir.⁴⁴⁵

İbn Battûta ve arkadaşları, Göynük'ten Mudurnu'ya giderken yolda kılavuzun kendilerini terk etmesi ile dağlık olan bölgede soğuk bir kış günü kaybolurlar. Atına güvenen İbn Battûta, tek başına yardım için bir yerleşim yerini aramak ve yardım istemek üzere yola koyulur. Bu davranış İbn Battûta'nın cesaretini gösterir. Akşam olmak üzeredir. Seyyah, eve benzer kulübeler görünce sevindiğini fakat yaklaşınca bunların kulübe şeklinde yapılmış mezarlar olduğunu fark eder. Biraz daha ilerleyen İbn Battûta, sonra büyük bir ev görür. Bu evin şeyhin birine ait olan bir tekke olduğunu öğrenince dervişlerden arkadaşlarının kurtulması için yardım ister. Böylelikle İbn Battûta ve arkadaşları donarak ölme tehlikesinden kurtulurlar.⁴⁴⁶

İbn Battûta, Bolu'da bir kız çocuğunu gürül gürül akan bir dereden karşı kıyıya geçirmesi için atının terkisine bindirir. Derenin ortasında atın tökezlemesiyle yanındaki arkadaşlarının yardımları sayesinde kızcağız kurtarılır. Bu soğuk kış günündeki olay üzerine ahi yiğitlerine ait bir tekke misafir olurlar. Tekkenin her odasında ocakların olduğunu söyleyen İbn Battûta, bu nedenle çok fazla ısındıklarını bildirir. İbn Battûta ve arkadaşlarına ziyafet verilir ve ikramlarda bulunulur. Bu misafirperverlik ve cömertlik karşısında İbn Battûta uzunca dualar etmiştir. İbn Battûta, tekkedeki ahi yiğitlerinin kendilerini ev ehlinden birileri gibi gördüğünü, kendilerine koşulsuz kucak açtıklarını ve hiçbir yardımı esirgemediklerini belirtir.⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/425.

⁴⁴⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/419.

⁴⁴⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/434.

⁴⁴⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/437.

İbn Battûta, kırk gün kaldığı Kastamonu'da şehrin güzelliğinden ve eşya fiyatlarının aşırı ucuzluğundan uzunca bahseder. Gördüğü en güzel ve en gelişmiş şehirlerden biri olduğunu aktardığı Kastamonu'nun ucuzluk diyarı olduğunu belirtir. İbn Battûta, kendisinin ve arkadaşlarının tam bir gün boyunca tüketeceği yiyeceğin iki dirhem tuttuğunu ifade eder. On iki kişilik bir ekibin iki dirheme bal alınca tüm arkadaşlarının doyduğundan bahseder. Yine tek dirheme kestane ile ceviz alındığında bunların herkese yettiğini veya kışın en sert geçtiği zamanlar olmasına rağmen büyük bir yük odun alınabildiğini aktarır. Dünyada dolaştığı hiçbir yerde böylesine bir ucuzluk görmediğini aktarır. Kastamonu sultanı Süleyman Bey, İbn Battûta'ya Kastamonu'ya yakın bir beldenin buğday ve arpa ürünlerinin hasadını bağışlar. Fakat fiyatlar çok ucuz olduğundan ve müşteri bulamadığından dolayı İbn Battûta, kendisine verilen ürünleri kendi arkadaşlarından bir hacıya hediye eder.⁴⁴⁸ Böylelikle fiyatların ucuzluğunun İbn Battûta'ya olumlu etkisi yanında olumsuz etkisinin olduğu bir olay yaşanmıştır.

Kastamonu'daki Fahreddin Bey zaviyesi için Anadolu coğrafyasının en büyük zaviyesi olduğunu belirten İbn Battûta, züht ve takva sahibi bir hükümdar olan Fahreddin Bey'in inşa ettiğini belirtir. Oğluna zaviyenin işlerine bakması için emir vermiştir. Zaviyenin bulunduğu yerin tüm gelirlerini zaviyeye vakfetmiş. Misafirlerin ücretsiz faydalanabilecekleri bir hamam da inşa ettirmiş. Burada yaptırdığı çarşının tüm gelirlerini de zaviyeye vakfetmiş. Tekkenin vakfiyesindeki kararlardan biri de diğer İslam beldelerinden gelen dervişlerle Anadolu coğrafyasından gelen dervişlerin ayrı tutulmasıdır. Buna göre Hicaz, Mısır, Irak, İran, Suriye gibi İslam beldelerinden gelen dervişlere geldikleri gün için bir kat elbise ve yüz dirhem verilmesi, zaviyede kaldıkları süre zarfında ekmek, et, pilav, yağ, helva gibi yiyeceklerin verilmesi ve zaviyeden ayrıldıkları zaman da otuz dirhem verilmesi emredilmiştir. Anadolu coğrafyasından gelen dervişlere de on dirhem verilmesi ve üç gün tekkede misafir edilmesi emredilmiştir.⁴⁴⁹ Fahreddin Bey zaviyesindeki bu ikram ve ihsanların hemen hemen her tekke ve zaviyede gösterildiğini seyahatnameden öğreniyoruz.

2. Temizlik ve Hamam Kültürü

Temizliğin ibadet olarak kabul edildiği İslam dininin müntesipleri olarak Anadolu'da yaşayan Müslümanların hamamlar inşa ettiği bilinen bir gerçektir. İbn

⁴⁴⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/439-440.

⁴⁴⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/441.

Battûta, Denizli’de kendilerini misafir etmek için adeta kapışan iki ahi grubunun da ayrı ayrı olmak üzere kendilerini hamama götördüklerini bildirir. Hamamdan önce yemek yedirdiklerini ve hamamdan sonra da tatlı ve meyve ikramlarında bulunduklarını belirtir.⁴⁵⁰ İbn Battûta, Milas’ta ahi yiğitlerinin tekkesinde ikram ve ihsanlarının yanında temizlik konusundaki hassasiyetlerinden övgüyle bahseder. Seyyah ve arkadaşlarını hamama götürürler.⁴⁵¹ Konya’da şehrin kadısı ve ahi yiğitlerinin reisi olan İbn Kalemşah’ın misafirperverliğine övgüler yağdıran İbn Battûta, misafirleri hamama götürmesi için oğlunu bizzat görevlendirir.⁴⁵²

İbn Battûta, Sivas’ta Ahi Bıçakçı’nın tekkesinde çok iyi ağırlandığını ve hamama götürüldüklerini aktarır.⁴⁵³ İbn Battûta, Erzurum’da yaşının yüz otuzu aştığını söylediği Ahi Tuman’ın tekkesinde kaldığını belirterek onun çok yaşlı olduğundan dolayı misafirleriyle birlikte hamama oğlunu gönderdiğini belirtir.⁴⁵⁴ Bursa’da sıcak su kaynaklarından detaylı bahseden İbn Battûta, bu kaynakların şifa bulunan yerler olduğunu ve burada iki hamamın yapıldığını belirtir. İnsanların şifa bulmak için bu kaynaklara geldiğini, hamamlardan birinin erkekler için diğerrinin kadınlar için yapıldığını belirtmiştir. İbn Battûta, sıcak su kaynaklarının yanında gelen geçen yolcuların ağırlanacağı bir zaviye yapıldığından bahseder. Zaviyeye her gelen misafir ücretsiz olacak şekilde üç gün kalır ve orada kaldığı süre boyunca yemeği ücretsiz verilmiş.⁴⁵⁵ Kastamonu’da daha önce anlattığımız gibi Fahreddin Bey, zaviyesini inşa ederken zaviyenin karşısına da misafirlerin ücretsiz faydalanabileceği bir hamam yaptırmıştır.

3. Yayla Kültürü

Özellikle sıcak bölgelerde yaz aylarında hayvanları otlatmak, serinlemek gibi bazı nedenlerden dolayı yaylaya çıkma ve yazlık inşa etme kültürünün Anadolu’da yaygın olduğu bilinmektedir. Daha önce değindiğimiz Burdur’daki ahi yiğitlerinin bağ evinde İbn Battûta ve arkadaşları ağırlanmıştır. İbn Battûta, Müderris Muhyiddin ile birlikte

⁴⁵⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/409-410.

⁴⁵¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/411.

⁴⁵² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/413.

⁴⁵³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/416.

⁴⁵⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/418.

⁴⁵⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/428.

Birgi sultanı Aydınoğlu Muhammed'in davetlisi olarak yaylaya çıktığını ve yaylanın gayet serin ve güzel olduğunu aktarmıştır.⁴⁵⁶

Seyahatnamede yer alıp tekke ve zaviyelerde ele alınmayan Anadolu coğrafyasındaki birçok sosyokültürel öge bulunmaktadır. Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ilişkiler, cariyelik ve kölelik durumları, hükümdarlarla daha detaylı münasebetler ve haşış tüketimi gibi kültürel unsurlar da seyahatnamede yer alan diğer sosyokültürel unsurlardır.

E. ANADOLU'DA İKTİSADÎ FAALİYETLER

Seyahatnamede Anadolu coğrafyasındaki iktisadî faaliyetlere değinilmiştir fakat ayrıntılı bilgiler verilmemiştir. Ticaret hayatının ahi yiğitleri tarafından gayet canlı tutulduğu XIV. yüzyıl Anadolu coğrafyasında İbn Battûta'nın tekke ve zaviyelerde dikkatini çeken iktisadi unsurlar; yiyecekler, içecekler, tatlılar, kurban edilerek ikram edilen etler, halı, kilim, avize, üç ayaklı şamdan türü olan beysus ve aydınlatma malzemeleri olmuştur.

İbn Battûta bilindiği üzere bir tüccar değildir. Kadılık mesleği geleneğine sahip bir aileden gelen, daima ilim meclislerine dâhil olan, ilim adamlarıyla oturup kalkan İbn Battûta, tüccar olmadığından dikkatini çeken hususlar, genelde satın aldığı eşyalar veya gittiği yörede meşhur olan ürünler olmuştur. İbn Battûta'nın Anadolu tekke ve zaviyelerinde ise hemen hemen tüm ihtiyaçları karşılandığı için ve bir şeyler alma ihtiyacı hissetmediği için ticaretle ilgili ayrıntılı bilgiler vermekten kaçınmıştır. Belde hükümdarlarının bineceği ata kadar birçok hediye verdikleri, seyahatnamede sıkça rastladığımız bir durumdur. Yani İbn Battûta, Anadolu tekke ve zaviyelerinde iktisadî unsurlara pek değinmemiştir. Seyahatnamede daha önce söylediğimiz gibi birkaç yerde tekke ve zaviyelerin bulunduğu bölgenin ürünlerinin hasadının tekke ve zaviyelere vakfedildiğinden bahseder. İbn Battûta, ahi yiğitlerinin gündüzleri çalışıp para kazandığını ve kazandıklarını da tekke ve zaviyelerde harcadıklarını bildirmiştir. Ahi yiğitlerinin misafir varsa misafirlere ikramda bulunduklarını, misafir yoksa kendileri için yiyecekler, içecekler, tatlılar, meyveler alındığı belirtilmiştir.

1. Giysi ve Kumaşlar

⁴⁵⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/420.

İbn Battûta, Anadolu şehirlerinde kumaş türlerinden çokça bahsetmiştir. Kumaşlardan bu kadar bahsetmesinin sebebinin kendisine çokça giyecek ve kumaş armağan edilmesinden dolayı olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca Denizli’de dünyada bir benzerine rastlamadığını söylediği altın işlemeli pamuktan elbiseler yapıldığını haber verir. Denizli’de ‘Ladiki’ ismiyle meşhur bir kumaştan bahseden İbn Battûta, kaliteli, dayanıklı olduğunu ve iyi işlenmiş pamuktan yapıldığını bildirir.⁴⁵⁷ Aksaray’da koyun yününden yapılmış halı ve kilimlerden bahsetmiştir. Eşsiz ve benzersiz olduğunu söylediği halı ve kilimlerin ‘Aksarayı’ adıyla meşhur olduğunu belirtmiştir. Bu ürünlerin ciddi bir gelir getirecek şekilde Suriye, Irak, Hindistan Çin ve Türkistan gibi bölgelere ihraç edildiğini ifade eder.⁴⁵⁸ Erzincan’da çok beğendiği ve ‘Erzincani’ diye meşhur olan çok kaliteli kumaşların varlığından bahseder.⁴⁵⁹ İzmir ve Bergama’da da meşhur kumaşlardan bahsedilmiştir.

2. Madenler

İbn Battûta, Anadolu’da madenlerden de kısaca bahseder. Erzincan’da bakır madeninin çıkarıldığından ve bakır madeninden yapılan çeşitli kaplardan ve şamdanlardan bahseder. Gümüşhane’de ise gümüş madeninin çıkarıldığından bahseder.⁴⁶⁰ Seyahatnamede Gümüşhane’de çıkarılan gümüş madeni hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.

3. Meslekler

İbn Battûta, ahi yiğitlerinin çeşitli meslek kollarıyla meşgul olduklarını belirtmiştir. Çünkü bütün ahiler, birer meslek sahibi olan kişilerdir. Fakat ahilerin meslek kollarıyla ilgili ayrıntılı bilgi vermemiştir. Denizli’de bayram için yapılan törende ahi yiğitlerinden her zanaat grubunun kendi mesleklerini gösteren bayraklar taşıdıklarını, kurbanlar kestiklerini, silahlar kuşanarak güç gösterileri yaptıklarını belirten İbn Battûta, hangi meslek gruplarının orada olduğundan bahsetmemiştir. Konya’da ise gayet şirin ve düzenli bir çarşının olduğunu, her zanaat grubunun kendilerine ait toplandıkları belli yerlerinin olduğunu belirtmiştir.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/408.

⁴⁵⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/414.

⁴⁵⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/418.

⁴⁶⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/417.

⁴⁶¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/412.

Seyahatnameden çıkardığımız bilgilere göre İbn Battûta'nın en çok değindiği meslek grubu, tüccarlardır. Özellikle ahi tekke ve zaviyelerinde, çeşitli meslek gruplarına ait tüccarlar eğitilmiştir. Eğitimleri bittikten sonra yapılan sınavlar sonucunda meslekte ilerleme kaydedebiliyorlar veya dükkân açabiliyorlar. Çarşılarından, ihracattan çokça bahsedilmesi, tüccarlık mesleğinin ne kadar yaygın olduğunu gösterir. Ticaret hayatında ihracat, çok önemli bir yer tutmaktadır. İbn Battûta, Antalya'da 'Kamaruddin' adında lezzetli kuru kayısının Mısır'a ihraç edildiğini ve Kahire çarşısındaki tezgâhlarda yerini aldığını bildirmiştir.⁴⁶² Aynı şekilde Konya'da da 'Kamaruddin' adlı kayısının Mısır ve Suriye'ye ihraç edildiği bildirilmiştir.⁴⁶³ Aksaray'da 'Aksarayı' diye bilinen halı ve kilimlerin Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve Türkistan coğrafyalarına ihraç edildiği İbn Battûta tarafından bildirilmiştir. İbn Battûta, bu halıları çok beğenmiş ve benzerlerinin olmadığını söylemiştir.⁴⁶⁴ Bu örneklerden kuruyemişçilik ve halıcılık mesleklerinin Anadolu'da yaygın olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

İbn Battûta, Antalya'da tanıştığı ahi yiğitlerinin reisi hakkında bilgi verirken fakir görünümlü olduğunu ve kendisini yemeğe davet ettiği zaman, kendilerini misafir edemeyecek kadar yoksul olduğunu bildirmiştir. Şeyh Şihabeddin Hamevi, durumu izah ederek ahi yiğitlerinin reisinin iki yüz kadar adamının olduğunu ve derici ustası olduğunu belirtir.⁴⁶⁵ Dericilik ve ayakkabıcılık mesleğinin tekke ve zaviyelerde yaygın olduğunu söyleyebiliriz.

İbn Battûta, ahi tekke ve zaviyelerinde bahsettiği bir diğer meslek ise bıçakçılıktır. Sivas'ta Ahi Bıçakçı'da bahsedilir. Ahi Bıçakçı'nın ahi yiğitleri İbn Battûta'yı misafir etmek için çok çaba sarf ettikleri belirtilir.⁴⁶⁶ Seyahatnamede en çok değinilen mesleklerden biri de tercümanlık ve kılavuzluktur. İbn Battûta, kılavuzsuz kaldıklarında ne kadar sıkıntı çektiğini de aktarmıştır.⁴⁶⁷ Genelde Arapça bilen insanlarla bir arada bulunmayı isteyen İbn Battûta, bundan dolayı medrese, tekke ve zaviye arar olmuş ve bu yerlerdeki kadı, fakih, hatip ve şeyhlerle bir araya gelmeye özen göstermiştir.

İbn Battûta, Konya'da Mevleviyye tekkesinde helvacıdan bahsetmektedir. Helvacının birinin tekkeye geldiğini ve Mevlana Celaleddin ile karşılaşmasını konu

⁴⁶² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/405.

⁴⁶³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/412.

⁴⁶⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/414.

⁴⁶⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/405.

⁴⁶⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/416.

⁴⁶⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/433-434.

edinen bir hikâye aktarılır.⁴⁶⁸ Burada helvacılık mesleğinin varlığından söz edebiliriz. Seyahatnamede bahsedilen bir diğer meslek, çerağcılıktır. Antalya’da tekke de beysus denilen aydınlatma malzemesi olan şamdan ile sorumlu kişiye çerağcı denilmektedir.⁴⁶⁹

Seyahatnamede tekke ve zaviyeler dışında da bazı Anadolu mesleklerinden bahsedilmiştir. Bu meslekler, askerlik, müderrislik, kadılık, hatiplik, fakihlik, doktorluk, tefecilik ve taşçılıktır.

4. Fiyatların Ucuzluğu

Seyahatnamede değinilen bir diğer iktisadî unsur da fiyatların ucuz olması meselesidir. İbn Battûta, İznik’te meyvelerin her çeşidinin bulunduğunu belirterek ceviz, kestane ve üzümde bahsetmiştir. İznik’te kestanenin çokça bulunduğunu ve fiyatının çok ucuz olduğunu da eklemiştir.⁴⁷⁰ İbn Battûta, Kastamonu’da daha önce de değindiğimiz gibi fiyatların çok uygun ve ucuz olduğunu belirtmiştir. Ucuzlukla ilgili detaylı bilgiler verdikten sonra dünyanın hiçbir yerinde bu kadar ucuz fiyatlara denk gelmediğini belirtmiştir.

5. Bağ ve Bahçeler

İbn Battûta, Antalya’da bağların ve bahçelerin çokluğundan ve buranın meyvelerinin tadının güzel olduğundan bahseder. Burada ‘Kamaruddin’ isminde bir kayısı türünden bahseder. Bu kayısı çeşidinin bayağı lezzetli olduğunu ve çekirdeğinin de kurutulduğunu aktardıktan sonra Mısır’a ihraç edildiğini belirtir. Bu ürünün az bulunduğundan ve fiyatının pahalı olduğundan dolayı önem verilen bir ürün olduğunu söylemiştir.⁴⁷¹

F. ANADOLU’DA SİYASÎ VE ASKERÎ FAALİYETLER

Anadolu tekke ve zaviyelerinde özellikle ahi yiğitlerine ait tekke ve zaviyelerde genç ve dinamik nüfusun aynı zamanda askerî güç olarak da görev yaptığı bilinmektedir. Uç bölgelerde düşmanla daima savaşma ihtimali bulunduğundan dolayı ahi yiğitlerinin öneminin daha fazla artmasına sebep olmuştur. Ahi yiğitlerinin reislerinin ise gerektiğinde şehrin idaresini üstlenmekten geri durmadıklarını da anlamaktayız. Ahi yiğitlerinin reislerinin gelen misafirlerini birer hükümdar gibi karşılayıp misafir etmeleri,

⁴⁶⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/413.

⁴⁶⁹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/405.

⁴⁷⁰ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/431.

⁴⁷¹ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/403.

ziyafet vermeleri ve çeşitli armağanlar sunmaları da idare konusunda ne kadar etkili olduklarının bir göstergesidir. İlim adamlarının hükümdarlar üzerinde nüfuz sahibi olmaları, hükümdarların hocaları olmaları ve hükümdarlara yakın olmaları siyasî anlamda etkin olmalarını sağlamıştır.

İbn Battûta, Denizli’de ahi yiğitlerinin reisi olan Ahi Sinan’ın tekkesinde misafir olduğu sırada Denizli sultanı Yınanç Bey tarafından huzuruna davet edilmiştir. İbn Battûta, Yınanç Bey’in davet için büyük bir âlim olan Fakih Alaeddin Kastamuni’yi kendisine ve arkadaşlarına yetecek kadar bineklerle beraber gönderdiğini aktarır. Birlikte namaz kıldıklarını ve iftar ettiklerini de ekleyen İbn Battûta, hediyeler olarak gittiklerini belirtir. Yınanç Bey’in oğlu Murad Bey’in de kendilerini beldenin dışındaki bağ evine götürdüğünü ve bir fakihin kendilerine tercümanlık yaptığını bildirir.⁴⁷²

İbn Battûta, Aksaray’da ise beldenin yöneticisi olan Şerif Hüseyin’in aynı zamanda ahi yiğitlerinin reisi olduğunu aktarır. Şerif Hüseyin’in ahi yiğitlerinin sayısının çok olduğu ve gelen misafirleri cömertçe davranarak ağırladığı belirtilmiştir. Kayseri’de Ahi Emir Ali ile ilgili detaylı bilgilerin verildiği seyahatnamede, Ahi Emir Ali’nin ahi reislerinin ileri gelenlerinden biri olduğunu belirtir. Ahi Emir Ali’ye tekkede gösterilen tazim ve saygının büyüklüğünden ve tekkesinin zengin, sağlam ve büyüklüğünden de bahsedilir. Şehirde sultanın olmadığı zamanlarda yönetimin ahi yiğitlerince üstlenildiğini belirten İbn Battûta, ahilerin konukları misafir etmede hükümdar gibi hareket ettiklerini, yiyecek, içecek ve bineklerini hediye ettiklerini belirtir. İbn Battûta, ahilerin şehrin sultanı gibi davrandıklarını, verdikleri emirlerin, davranış biçimlerinin ve at kullanma şekillerinin dahi sultanın hareketlerine birebir benzediklerini dile getirmiştir.⁴⁷³

İbn Battûta, Sivas’ta daha önce anlattığımız gibi kendilerini ilk olarak Ahi Bıçakçı’nın yiğitlerinin misafir etmek üzere karşıladığını hemen ardından Ahi Çelebi’nin yiğitlerinin karşıladığını belirtir. Ahi Çelebi, Ahi Bıçakçı’dan rütbece önde olmasına rağmen İbn Battûta daha önce davet aldığı Ahi Bıçakçı’nın tekkesinde kalmaya karar verir. Ahi Bıçakçı’nın tekkesinde misafir olduktan sonra oradan ayrılan İbn Battûta, Sivas sultanı tarafından davet edilir. Bu arada duruma müdahale eden Ahi Çelebi, önce kendilerinin davet ettiklerini, bu nedenle kendi tekkelerinde ağırlamak istediklerini söyleyerek sultanın ikramlarını tekkede sunabileceğini de belirtir. Sultan da Ahi

⁴⁷² İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/410.

⁴⁷³ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/414-416.

Çelebi'nin bu sözlerini kabul eder. İbn Battûta daha sonra sultanın da misafiri olduğunu belirtir.⁴⁷⁴

İbn Battûta, Bursa'da misafir olduğu Ahi Şemseddin'in tekkesinde Aşure günü verilen ziyafette yöre halkının yanı sıra ordu komutanlarının da bulunduğunu belirtir.⁴⁷⁵ İbn Battûta, Gerede'de bir tekkede misafir olduklarını dile getirir. Tekkede uzun zamandan beridir buraya gelmiş, buraya yerleşmiş ve burada ailesini kurmuş, büyük bir bilginden bahseder. Bu bilginin Şamlı bir hatip olan ve Fakih Şemseddin olduğunu belirten İbn Battûta, Fakih Şemseddin'in şehrin sultanı Şah Bey'in hem hocası hem de hatibi olduğundan dolayı çok saygın bir konumda olduğunu, söylediği sözlerin bağlayıcı olduğunu, hem yöneticiler hem de yöre halkı üzerinde büyük bir etkinliğinin olduğunu dile getirir.⁴⁷⁶

İbn Battûta, Kastamonu'da büyük bir övgüyle bahsettiği Fahreddin Bey'in yaptırdığı tekkenin Anadolu coğrafyasındaki en büyük ve en güzel tekke olduğunu söylemiştir. Fahreddin Bey'in büyük bir devlet adamı olduğunu ve ömrünü Yüce Allah'a adayan, züht ve takva ehli biri olduğunu aktarmıştır.⁴⁷⁷

İbn Battûta görüştüğü her yöneticinin ikram ve iltifatlarına mazhar olduğunu defalarca belirtmiştir. Dikkatimizi çeken bir başka husus, bu yöneticilerin heyecanlı bir şekilde İbn Battûta'nın gezip gördüğü yerleri anlatması için kendisinden ricada bulunmalarıdır. Ayrıca yöneticilerin kendi yanlarında kalması için İbn Battûta'ya ısrarcı olduklarını da çokça görmekteyiz.

⁴⁷⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/417.

⁴⁷⁵ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/428.

⁴⁷⁶ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/438.

⁴⁷⁷ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, 1/441.

SONUÇ

Seyahatnamede yazar, gittiği coğrafyalarda tanık olduğu olayları aktarırken çoğu kez doğup büyüdüğü yerin kültürüyle bağlantı kurarak karşılaştırma yapmamızı mümkün kılar. İbn Battûta, İslam kültürüne hâkim bir insan olarak geniş İslam coğrafyasındaki gezilerinde çok fazla zorluk çekmemiştir. İbn Battûta'nın seyahat ettiği zamanın son derece tehlikeli ve meşakkatli bir dönem olduğunu hatırdı bulundurmak gerekiyor. İslam beldelerindeki seyahatlerinde derviş gibi giyinmesi, derviş gibi hareket etmesi, yöneticiler ve ilim adamları ile samimi ilişkiler kurması, İslami ilimlerle ilgili icazetler alması, tasavvuf ehline yakınlık duyması, Arapça dışında Türkçe ve Farsça öğrenmesi, kadılık ve elçilik görevlerinde bulunması gibi nedenlerden dolayı çokça saygı görmüş ve misafir edilmiştir. Özellikle Anadolu topraklarında, her gittiği yerde çok büyük ikram ve ihsanlar ile karşılaşmış, kendisine çokça armağanlar verilmiş, yöneticiler ve halk tarafından kabul görmüştür. Bu da Anadolu insanının refah düzeyinin ne kadar yüksek olduğunun kanıtıdır. Anadolu'nun İbn Battûta'nın aklında güzel bir yer edinmesinin birçok sebebi vardır. Bu sebepler arasında saydığımız ikram, ihsan ve armağanlarla beraber samimi karşılanması, içten ilgi ve alakanın gösterilmesi, halkın güzel ahlakının çok etkili olması sayılabilir. İbn Battûta, Anadolu halkının inancını, duygusunu, düşünce yapısını ve ruh dünyasını yansıtan önemli bilgiler aktarmıştır.

İbn Battûta'nın seyahatnamesi, Anadolu coğrafyasındaki dinî, ilmî, sosyokültürel, iktisadî ve siyasî hayatla ilgili çok önemli veriler sunmaktadır. Bu bakımdan seyahatname, Anadolu ve Türk tarihi üzerinde yapılacak çalışmalara ışık tutacak bilgiler barındırmaktadır. Özellikle Anadolu'nun kalıcı olarak yurt edinme sürecindeki etkin unsurları ve İslam dininin yayılmasını hızlandıran ve kolaylaştıran sebepleri anlamamıza yardımcı olacak bilgiler verilmiştir. İbn Battûta'nın Anadolu'da dikkatini en çok çeken şey, tekke ve zaviyeler olmuştur. Gittiği her yerde tekke ve zaviyeleri sormuştur. Tekke ve zaviyelerde kalmaya özen göstermiştir. İbn Battûta'nın konaklama ihtiyacının büyük çoğunluğunun tekke ve zaviyelerden karşılandığı görülmektedir. Kısmen de gittiği bölgenin yöneticileri tarafından sağlanmıştır. Seyahatinin finansmanı ve ulaşım masrafları da aldığı hediyelerden karşılanmıştır. Çalışma konumuz olan tekkelerin kurulması, seyahatnameye göre çeşitlilik arz etmektedir. Yöneticilerin, ahi yiğitlerinin, tarikatların, halkın ve şeyhlerin mütevazı imkânlarıyla kurdukları tekkeler bunların başlıcalarıdır. Özellikle hem dinî ve ahlakî hem de iktisadî bir teşkilatlanma olarak

faaliyet gösteren ahilik kurumu ve ahi tekke ve zaviyeleri hemen hemen her bölgede etkin bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bütün bu yapılar yeni fethedilen coğrafyalarda İslam'ın hızla yayılmasına katkıda bulunmuşlar ve İslam'ın yayılmasını kolaylaştırmışlardır. Ahilik, sadece meslek birliği ve iktisadi eğitim kurumu olarak görülmeyip içtimai, dini ve ahlaki hayatın en önemli unsurlarından biri olarak görülmüştür. Ahilik teşkilatı sayesinde Müslümanlar, Anadolu'daki iktisadî hayata ortak olup daha sonrasında çarşı ve pazara hükmetmişlerdir. Ahiler, Anadolu'da siyasî ve askerî zaferlerin elde edilmesine de yardımcı olmuşlardır.

Tekke ve zaviyeler, Anadolu halkının geçirdiği buhranlardan, savaşlardan, istilalardan ve sıkıntılardan kurtulup ferahlayacakları ve sığınacakları manevi eğitim kurumları haline gelmiştir. Tekke ve zaviyelerdeki Yâran Odaları'ndan bahseden İbn Battûta, bu odaların eğlendirici ve eğitici işlevlere sahip olduğunu belirtmiştir. Özellikle eğlence kültüründen bahsedilmesi, çoğunluğu gençler olan dini ve sosyal müesseselerin önemini ortaya koymaktadır. Tekke ve zaviyeler, Anadolu insanının dinî vecibelerini yerine getirdiği, halk arasında birlik ve beraberliğin tesis edildiği yerlerdir. Başta namaz ibadeti olmak üzere dinî ibadet ve uygulamaların toplu bir şekilde yerine getirilmesi, Anadolu halkı arasındaki birlik ve beraberliği perçinleştirmiştir. Tekke ve zaviyelerde sosyal ve kültürel değerlere sahip çıkılarak bu değerler korunmuş ve toplum nezdinde yaşatılmıştır.

Çalışmamızın sonucunda, bahsedilen tekke ve zaviyelerin günümüze kadar ayakta kalamadıklarını söyleyebiliriz. Tekke ve zaviyelerin günümüze kadar gelmemiş olmalarının birçok sebebi vardır. Çeşitli grupların ve farklı siyasî iradelerin destekleriyle açılan tekke ve zaviyeler, bu grupların ve siyasî iradelerin ilgasıyla birlikte varlıkları da sona ermiştir. Han, hamam, bedesten, cami ve saray gibi yapılar, büyük ölçekte ve sağlam bir şekilde inşa edilen yapılardır. Bundan ötürü bu tür yapıların birçoğu günümüze kadar ayakta kalmıştır. Fakat genelde küçük ölçekte yapılan tekke ve zaviyelerin yıkıldığını, büyük ölçekte yapılanların zamanla onarılarak cami veya medreseye dönüştürüldüğünü düşünmekteyiz. Netice itibarıyla tekke ve zaviyelerin Anadolu insanına bıraktığı manevi mirasın daha fazla önem arz ettiğini, bu mirasın korunması, yaşatılması ve daha fazla önemsenmesi kanaatini taşıyoruz. Tekke ve zaviyeler dışında Eğirdir'deki Dünder Bey Medresesi ile Selçuk'taki İsa Bey Camisi halen günümüzde ayakta kalmaya devam eden yapılardandır. (Ek 6)

Seyahatnameden çıkardığımız bilgilere göre tekke ve zaviyelerde eğitim öğretim faaliyetlerinin sürekli devam ettiği, eğitim öğretimin ücretsiz olduğu ve eğitim öğretime katılımda gönüllülüğün esas alındığı saptanmıştır. İbn Battûta, tekke ve zaviyelerin Anadolu'nun en ücra yerlerinde dahi kurulduğunu belirtmiştir. Bu durum, Anadolu'da ilmi faaliyetlerin hâkim bir geleneğe büründüğünü göstermektedir. İlim adamlarının, halk ve idareciler nezdinde son derece saygın bir konumda olmaları ve yöneticilerle karşılaştırılabilecek kadar nüfuz sahibi olmaları da bu ilmî geleneğin ne kadar kudretli olduğunu gösterir niteliktedir. İbn Battûta, 1333 yılında geldiği Anadolu'da İslam kültür ve medeniyetinin ne denli hâkim olduğunu verdiği kıymetli bilgilerle ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Akalın, Azize. *Göhlisar Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Akbıyık, Nihat. “Fütüvvetin Türk Esnaf- Zanaatkâr Sistemine Etkisi”. *Birey ve Toplum Dergisi* 9/18 (2019), 164-192.
- Akbulut, Gülpınar. “Sivas Şehri’nin Tarihi Coğrafyası”. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33/2 (2010), 212-222.
- Akgündüz, Murat. “Ticari Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahilik Teşkilatı”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2014), 9-18.
- Aksoy, Aysel. “13. ve 14. Yüzyılda Anadolu’da Ahi Teşkilatı, Etkisi ve Siyaseti”. *Medeniyet ve Toplum* 2/1 (2018), 19-35.
- Anadol, Cemal. *Türk- İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Arifoğlu, Yunus. “İbn Battûta’da Kardeniz Şehirlerinin Portresi; Sosyal, İktisadi, Dini ve İdari Durumu”. *Uluslararası Sosyal Akademik Araştırmalar Dergisi* 3/3 (2019), 21-31.
- Avcı, Casim. “Rum”. *DİA*. 35/222-225. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Aydın, Ayşe. “Antik Tabae (Kale-i Tavas) Kentinin Bizans Dönemi Eserleri”. *Sanat Tarihi Dergisi* 21/2 (2012), 45-65.
- Ayiş, Mehmet Şirin. “Anadolu’nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2019), 91-116.
- Aykut, Sait. “İbn Battûta”. *DİA*. 19/361-368. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Baktır, Mustafa. “Suffe”. *DİA*. 37/469-470. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Başgöz, İlhan. “Sivas, Sivas, Sivas”. *Folklor Edebiyat Dergisi* 25/100 (2019), 673-681.
- Bayatlı, Osman. *Bergama Tarihinde İlk Çağ*. İstanbul: Bergama’yı Sevenler Derneği, 1949.
- Baykal, Kazım. *Bursa ve Anıtları*. Bursa: Hakimiyet Yayınları, 3. Basım, 1993.
- Baykara, Tuncer. *Aydinoğlu Gazi Umur Paşa (1309-1348)*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- Baykara, Tuncer. *Bir Selçuklu Şehri Olarak Antalya*. Antalya: Antalya Valiliği Yayınları, 1992.
- Baykara, Tuncer. “Denizli”. *DİA*. 9/155-159. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Baykara, Tuncer. *Denizli Tarihi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1969.
- Baykara, Tuncer. *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Bayram, Mikail. *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatı’nın Kuruluşu*. Konya: Damla Matbaacılık ve Ticaret, 1991.
- Bekin, Doğan. *Tarihin Işığında Mardin*. Ankara: Korza Yayıncılık Basım San. ve Tic. Ltd. Şti, 2. Basım, 2010.
- Beygu, Abdurrahim Şerif. *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*. İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936.
- Bozkurt, Nebi. “Medrese”. *DİA*. 28/323-327. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Buzpınar, Tufan. “Nakibüleşraf”. *DİA*. 32/322-324. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Cahen, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu*. çev. Erol Üyepazarcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Cahen, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*. İstanbul: E Yayınları, 1979.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitapevi Yayınları, 2009.

- Cengiz, İsmail. *Prusa'dan Günümüze Bursa*. Bursa: Elma Basım, 4. Basım, 2008.
- Ceyhan, Semih. "Taç". *DİA*. 39/363-365. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Çağatay, Neşet. *Ahilik Nedir?* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.
- Çağatay, Neşet. "Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları". *Türk Tarih Kurumu- Belleten* XL/159 (1976), 423-438.
- Çakar, Ümmügülsüm. *Isparta'nın Sosyo- Ekonomik Durumu*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çelebi, Kâtip. *Cihannüma*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.), 2008.
- Çelik, Rıfat İlhan. *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Çetin, Altan. "İbn Battûta'ya göre 14. Asır Türk ve İslam Dünyasında Yemek Kültürü". *Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi Tarihi*. 13. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Çetinkaya, Necati (ed.). *Manisa*. İzmir: Neşa Yayınevi, 1995.
- Çimrin, Hüseyin. *Antalya*. Antalya: Simge Yayınevi, 2002.
- Çoban, Mustafa. "Değerler Eğitimi ve Ahilik, İlkeleri". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/1 (2018), 87-102.
- Çoban, Mustafa. "Model Bir Eğitim Kurumu Olarak Ahilik". *KSÜSBD* 15/2 (2018), 717-734.
- Demir, Mustafa. *Sivas Şehri/Türkiye Selçukluları ve Beylikleri Devrinde*. İstanbul: Sakarya Yayıncılık, 2005.
- Demirel, Ömer. "Sivas". *DİA*. 37/278-282. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Deniz, Taşkın - Ersöz, Duygu. "Safranbolu Şehri Yer Adları: Mekân, Kimlik ve Kültür". *International Journal of Geography and Geography Education* 42 (2020), 427-542.
- Duran, Aziz. *Dünden Bugüne Adapazarı*. Adapazarı: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2008.
- Ebü'l-Fidâ, el-Melikü'l Mukayyed İmadeddin İsmail b. Ali el-Eyyûbî. *Takvîmü'l Büldân (Ebü'l-Fidâ Coğrafyası)*. çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Ekinci, Yusuf. *Ahilik ve Meslek Eğitimi*. İstanbul: MEB Yayınları, 1989.
- Ekinci, Yusuf. *Burdur Kültürü*. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 1. Basım, 2017.
- Erkan, Yusuf. *Tarihsel Kültürel Değerleri ve İnsanlarıyla Gölhisar (Kıbyra)*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2010.
- Eyice, Semavi. *İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri*. İstanbul: Sanat Tarihi Yayınları, 1988.
- Feridun, Emecen. "Ayasuluk". *DİA*. 4/225-227. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Feridun, Emecen. "Bergama". *DİA*. 5/492-495. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Feridun, Emecen. "Birgi". *DİA*. 6/189-191. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Feridun, Emecen. "Isparta". *DİA*. 19/194-200. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Feridun, Emecen. "Safranbolu". *DİA*. 35/481-483. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Galanti, Avram. *Niğde ve Bor Tarihi*. İstanbul: Tan Matbaası, 1951.
- Gemi, Ahmet. "Arap Edebiyatında Seyahatname/Rihle Türü Bağlamında Meşhur Arap Seyyahların Gözüyle Mardin". *Doğu Araştırmaları* 2/16 (2016), 39-55.
- Gemici, Nurettin. "Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları ve Sonuçları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (2010), 71-105.
- Geyikoğlu, Hasan. "Selçuklu Devleti'nin Deniz Politikası ve Denizcilik Faaliyetleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 51-60.

- Goffman, Daniel vd. *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Gordlevsky, Vladimir. *Anadolu Selçuklu Devleti*. çev. Azer Yaran. Ankara: Onur Yayınları, 1. Basım, 1988.
- Göde, Kemal. *Halil Edhem ve Kayseri Şehri (Selçuklu Tarihinden Bir Bölüm)*. Kayseri: Kardeşler Ofset Matbaacılık, 2011.
- Gök, Bilal. “Fütüvvet Sultanı İle Hikmet Sultanının Buluşması: Harakani ve İbn Sina Görüşmesi”. *Hikmet Yurdu* 13/26 (2020), 143-169.
- Gök, Bilal. “Osmanlı Döneminde Zaviyeli Camiler”. I/687-707. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018.
- Gökçe, Turan. *14 ve 16. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.
- Gökçen, İbrahim. *Saruhan Zaviye ve Yatırları*. İstanbul: Marifet Basımevi, 1946.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 2. Basım, 1985.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*. İstanbul: Akademik Yayınlar, 2011.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*. İstanbul: Erkem Yayınları, 2011.
- Gönüllü, Ali Rıza. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Alanya*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Güngör, Yüksel. *Bergama Krallık Kültü*. İzmir: Bergama Kültür ve Sanat Vakfı, 2005.
- Gürbüz, Osman. *Anadolu Selçukluları Döneminde Erzurum*. Ankara: Aktif Yayınevi, 2004.
- Hatiboğlu, İbrahim. “Rihle”. *DİA*. 35/106-108. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Hüsameddin, Abdizade Hüseyin. *Amasya Tarihi*. Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986.
- Işık, Zekeriya. *Tekkedeki İktidar*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2017.
- İbn Battûta, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh et-Tancî. *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. çev. Sait Aykut. 2 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Basım, 2010.
- İbn Battûta, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh et-Tancî. *Seyahatnâme-i İbn Battûta*. çev. Mehmet Şerif. İstanbul: Matba-i Amire, 1917.
- İbn Bibî, el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Ca'ferî er-Rugadî. *el-Evamirü'l-Alaiye fî'l-Umuri'l-Alaiye (Selçuk Name)*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İbn Şeddâd, İzzeddin Muhammed b. Ali b. İbrahim. “Nusaybin Tarihi”. çev. Hüseyin Güneş. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/19 (2018), 231-236.
- İlgürel, Mücteba. “Balıkesir”. *DİA*. 5/12-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- İnalcık, Halil. *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 2010.
- İnançalp, Muallim Cevdet. *İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği İbn Battûta'ya Zeyl*. çev. Cezair Yazar. İstanbul: İşaret Yayınları, 2008.
- İpşirli, Mehmet. “Buk'a”. *DİA*. 6/386-387. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- İstek, Emrah. “Seyyahların Gözüyle Antakya Şehri (10 - 19. Yüzyıllar Arası)”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40 (2020), 227-240.
- İşpirli, Mehmet. “Kayseri”. *DİA*. 25/96-101. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Kafesoğlu, İbrahim. “İbn Battûta”. *İslam Ansiklopedisi*. 5/708-711. İstanbul: MEB Yayınları, 1977.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1. Basım, 1972.

- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998.
- Kahraman, Cengiz. "Selçuk (İzmir) Şehrinin Fonksiyonel Gelişimi". *Coğrafya Dergisi* 23 (2013), 34-54.
- Kara, Mustafa. "Tekke". *DİA*. 40/368-370. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Kara, Mustafa. "Tekke Eğitimi ve Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 6/12 (2008), 107-138.
- Karabıyık, Hümeysra. *Denizli'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
- Karademir, Diyar. "Cizre Şehrinin Kuruluş ve Gelişimi". *Journal of Awareness* 4/4 (2019), 433-454.
- Karakaş, Ayhan. "Çok Yönlü Bir Sivil Toplum Örgütü: Ahilik". *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 1/1 (2017), 1-20.
- Karaman, Suat. *İbn Battûta'ya Göre 14. Yüzyılda Anadolu*. İstanbul: Kozmos Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Kargıner, Şerif - Keresteci, Kemal. *İznik Tarihi (Nicaea)*. İstanbul: Özyurt Basımevi, 1963.
- Kart, Mehmet - Yeşil, Rüştü. "Müslüman Türk Medeniyeti İnşasında Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahilik". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/3 (2019), 2462-2483.
- Kavi, Ersin. "Ahilik Kurumu ve Günümüz Çalışma Yaşamındaki Psikolojik Sorunlara Yönelik Çözümler". *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 4/8 (2015), 102-117.
- Kaya, Abdullah. "Anadolu'nun Türk ve İslam Yurdu Haline Gelişinde Ahilerin Rolü ve Önemi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/29 (2013), 547-561.
- Kaya, Umut. "Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilâtı: Ahilik". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 41-69.
- Kayacan, İsa. *Burdur Hatırlamaları*. Ankara: Ece Yayınları, 1989.
- Kazıcı, Ziya. "Ahi Baba". *DİA*. 1/527-528. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kazıcı, Ziya. "Ahilik". *DİA*. 1/540-542. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kerimüddin Mahmud Aksarayî. *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
- Khoniates, Niketas. *Historia (İonnes ve Manuel Komnenos Devirleri)*. çev. Fikret İşıltan. Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Kılıçkaya, Ali. *İznik Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu*. Bursa: Eser Matbaası, 1981.
- Kıyak, Abdulkadir. "İslam'ın Yardımlaşma ve Dayanışma Prensiplerinin Sosyal Hayata Aksettirilmesinde Ahiliğin Rolü: Fütüvvetnâmeler Ekseninde". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/5 (2017), 2494-2511.
- Kızıler, Hamdi. "Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/2 (205M.S.), 408-423.
- Koca, Salim. *Anadolu Türk Beylikleri*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Koç, Mustafa. *Baris- Hamit- Hamitabât Tüm Yönleriyle Isparta*. Isparta: Türk Koyu Yayınları, 1983.
- Koçyiğit, Tahsin. "İbn Battûta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülâhazalar". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/4 (2009), 53-73.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Abideleri ve Kitabeleri İle Aksaray Tarihi (ve Ortaköy Tarihi)*, 1975.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Abideleri ve Kitabeleri İle Erzurum Tarihi*. İstanbul: Ercan Matbaası, 1960.

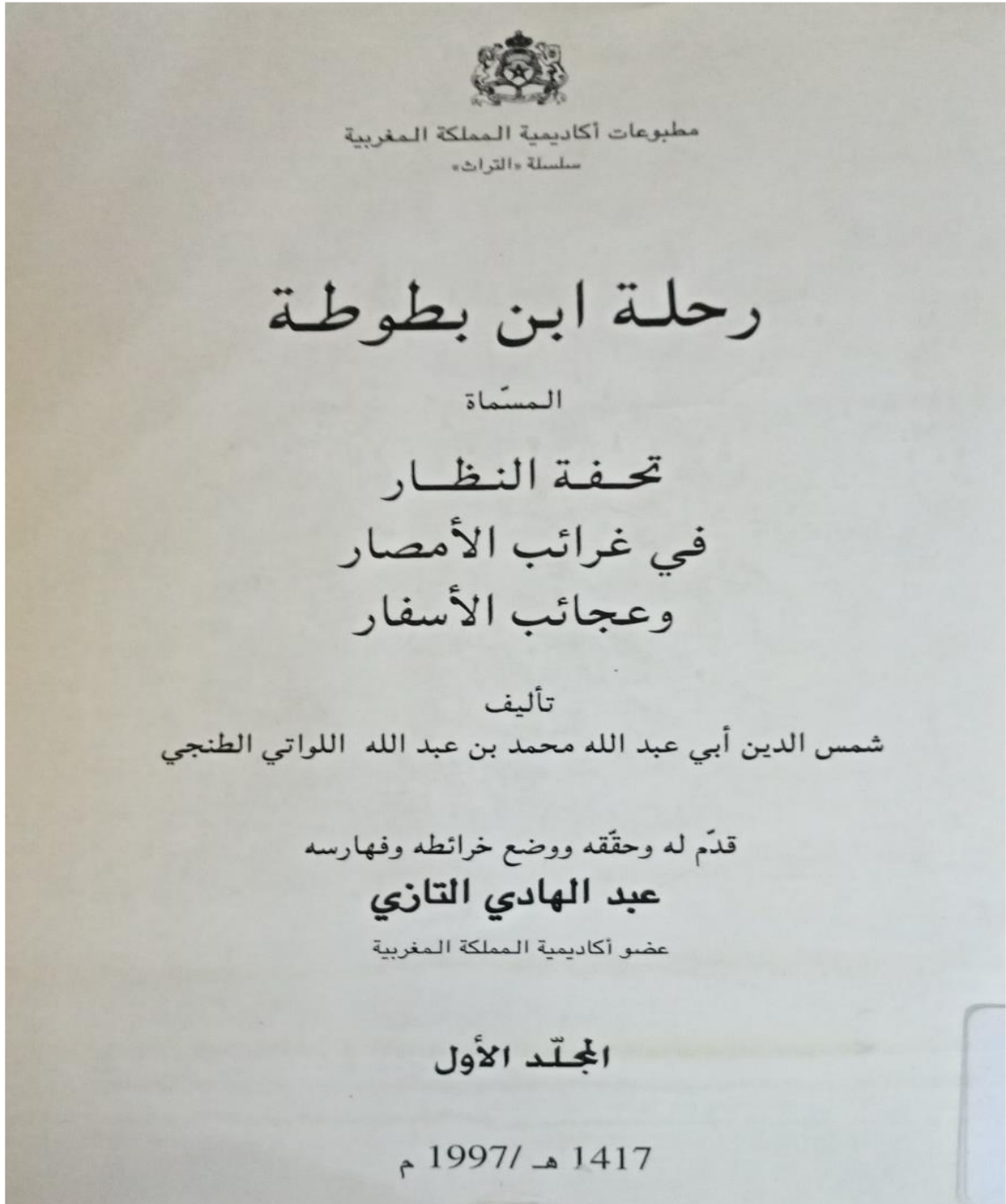
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Âbideleri ve kitabeleri ile Karaman tarihi*. İstanbul: Baha Matbaası, 1967.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1964.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Alanya Tarihi*. İstanbul: Ayaydın Basımevi, 1946.
- Merçil, Erdoğan. "Anadolu Beylikleri". *DİA*. 3/138-139. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Merçil, Erdoğan. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. Ankara: Bilge Kültür Sanat, 2000.
- Mete, Zekai. "Milas". *DİA*. 30/54-57. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Mete, Zekai. "Tire". *DİA*. 41/195-197. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Metin, Tuncel. "Burdur". *DİA*. 6/426-429. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Metin, Tuncel. "Eğirdir". *DİA*. 10/494-495. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Metin, Tuncel. "Gümüşhane". *DİA*. 14/273-276. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Metin, Tuncel. "Nusaybin". *DİA*. 33/269-270. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Miroğlu, İsmet. "Erzincan". *DİA*. 11/318-321. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Moghaddam, Alireza. *13-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Moğol, Hasan. *Antalya Tarihi*. Ankara, 1997.
- Neşet, Çağatay. "Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları". *Türk Tarih Kurumu- Belleten* XL/159 (1976).
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Anadolu". *DİA*. 3/110-116. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Fütüvvet". *DİA*. 13/261-263. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Olca, Osman Fevzi. *Amasya Şehri*. Amasya: Kültür Yayınları, 2010.
- Orhonlu, Cengiz. "Bolu". *DİA*. 6/276-278. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Orkun, Hüseyin Namık. "Burdur Hakkında Araştırmalar". *Burdur Halkevi Dergisi* 2/17 (1940), 1-18.
- Önder, Mehmet. *Şehirden Şehire*. İstanbul: Yapı Kredi Bankası Kültür Yayınları, 1972.
- Önkal, Ahmet - Bozkurt, Nebi. "Cami". *DİA*. 7/46-56. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Övüç, Erkan. "Tekke Tarihi Nasıl Yazılır? Kaynaklar Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16/31-32 (2018), 429-466.
- Özata, Murat. *İlkçağlardan Kurtuluş Savaşı'na Kadar Burdur Tarihi*. İzmir: Umay Yayınları, 2009.
- Özaydın, Abdülkerim. "Cizre". *DİA*. 8/37-39. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özcan, Nuri. "Mevlevi Ayini". *DİA*. 29/464-466. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Özen, Şükrü. "Sadrüşşeria". *DİA*. 35/427-431. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Özköse, Kadir. "Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2012), 5-19.
- Özsaray, Mustafa. "Ahiliğin Nitelikleri ve Fütüvvet Anlayışıyla İlgisi". *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2020), 161-178.
- Öztürk, Nurettin. "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7 (2015), 1-12.
- Parmaksızoğlu, İsmet. *İbn Battûta Seyahatnâmesi'nden Seçmeler*. İstanbul: MEB Yayınları, 1971.
- Paşazâde, Âşık. *Osmanoğulları'nın Tarihi*. ed. Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç. İstanbul: K Kitaplığı Yayınları, 2003.
- Sâbân, Süheyl. "Tarih ve Medeniyet Bağlamında Cizre". çev. Hüseyin Güneş. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2013), 154-162.

- Sahillioğlu, Halil. "Antakya". *DİA*. 3/228-232. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Sarı, Cemali. *Dünden Bugüne Antalya*. ed. Abdülkerim Atılğan. Antalya: İl Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012.
- Saylan, Kemal - Nazır, Bayram. *Gümüşhane Tarihi*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Sözen, Metin. *Anadolu Kentleri*. İstanbul: Doku Yayınevi, 1971.
- Sülemî, Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn es-. *Tasavvufta Fütüvvet*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: AÜİF Yayınları, 1977.
- Şahin, İlhan. "Ahi Evran". *DİA*. 1/529-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Şahin, Tahir - Sarıçimen, Gülay. "Erzincan ve Çevresi Araştırmaları-1". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 9/23 (2021), 9-38.
- Şakir, Mehmet. *Sinop'ta Candaroğulları Zamanına Ait Tarihi Eserler*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1934.
- Şakiroğlu, Mahmut. "Marco Polo". *DİA*. 28/41-43. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Şeker, Mehmet. "İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde Türk Devletleri". *Türkistan Gündemi*. Yayın Tarihi 06 Haziran 2015. <http://www.turkistangundemi.tv/06062015/ibn-battuta-seyahatnamesinde-turk-ulkeler.html>
- Şeker, Mehmet. "İbn Battûta'ya göre Anadolu'nun Sosyal ve İktisadi Hayatı". V. *Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*. Ankara, 1990.
- Şeker, Mehmet. "İbn Battûta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı İle Ahilik". *Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları*.
- Şimşirgil, Ahmet. "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 11/1 (1996), 77-109.
- Tanman, M. Baha. "Asitane". *DİA*. 3/485-487. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Tanman, M. Baha. "Hankah". *DİA*. 16/43-46. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Tanman, M. Baha - Parlak, Sevgi. "Tekke". *DİA*. 40/370-379. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2005.
- Taş, Aydın. "Seyahatnamelerde Fıkıh Kültürü: İbn Battûta Örneği" 16/2 (2014), 423-492.
- Tatlilioğlu, Kasım. "Bir Kavram Olarak Ahilik:Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım". I/149-165. Kırşehir, 2012.
- Toker, Tarhan. *Denizli Tarihi*. Denizli: Yenigün Matbaası, 1967.
- Toksöz, Cemil. *Antalya*. Antalya: Ayyıldız Matbaası, 1959.
- Tuncel, Metin. "Anadolu". *DİA*. 3/106-109. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 3. Basım, 1993.
- Turan, Şerafettin. *Türkiye- İtalya İlişkileri I (Selçuklulardan Bizansın Sona Erişine)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Tüccar, Zülfikar. "Şerif el-Gırnâtî". *DİA*. 38/582-583. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Uludağ, Süleyman. "Fütüvvet". *DİA*. 13/259-261. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Uludağ, Süleyman. "Hankah". *DİA*. 16/42-43. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ulukan, Mehmet. "İslam Kentleri ve Kentleşme Olgusunun Gelişiminde Bir Odak Noktası Olarak Tekkeler". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2013), 59-71.
- Umar, Bilge. *Türk Halkının İlkçağ Tarihi I*. İzmir: Sergi Yayınevi, 1982.

- Umar, Bilge. *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1993.
- Uysal, Mustafa Ali. *Salnamelere Göre Burdur*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osmanogulları Zamanında Kütahya Şehri*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1932.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5. Basım, 1988.
- Ünal, Rahmi Hüseyin. *Birgi (Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Ünsür, Ahmet. "Ahilik Sistemi Değerleri Yönetim ve Eğitimi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 18/39 (2020), 297-337.
- Witteck, Paul. *Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları*. çev. Mihin Eren. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1970.
- Witteck, Paul. *Menteşe Beyliği (13 ve 15. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik)*. çev. Orhan Şaik Gökyay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1944.
- Yaman, Talat Mümtaz. *Kastamonu Tarihi*. Kastamonu: Ahmet İhsan Matbaası, 1935.
- Yazıcı, Hüseyin. "Seyahatnâme". *DİA*. 37/9-11. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yazıcı, Tahsin. "Derviş". *DİA*. 9/188-190. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yiğit, İsmail. "Ribat". *DİA*. 35/76-79. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Yiğitbaşa, Süleyman Sükuti. *Eğirdir- Felekâbâd Tarihi*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 1972.
- Yüksel, Ayşe Nureşan - Göksel, Aykut. "Bölgesel Kümelenme Örneği Olarak Ahilik Teşkilatı". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/3 (2020), 794-812.
- <https://www.trthaber.com/haber/gundem/2021-yili-ahi-evran-yili-olacak-558051.html>.
"2021 yılı Ahi Evran Yılı olacak". 20 Şubat 2021
- "Sinop Seyyid Bilal Türbesi". 05 Ağustos 2012. Erişim 03 Mart 2021.
http://www.ozdil.biz.tr/sinop_2012__ii_.html

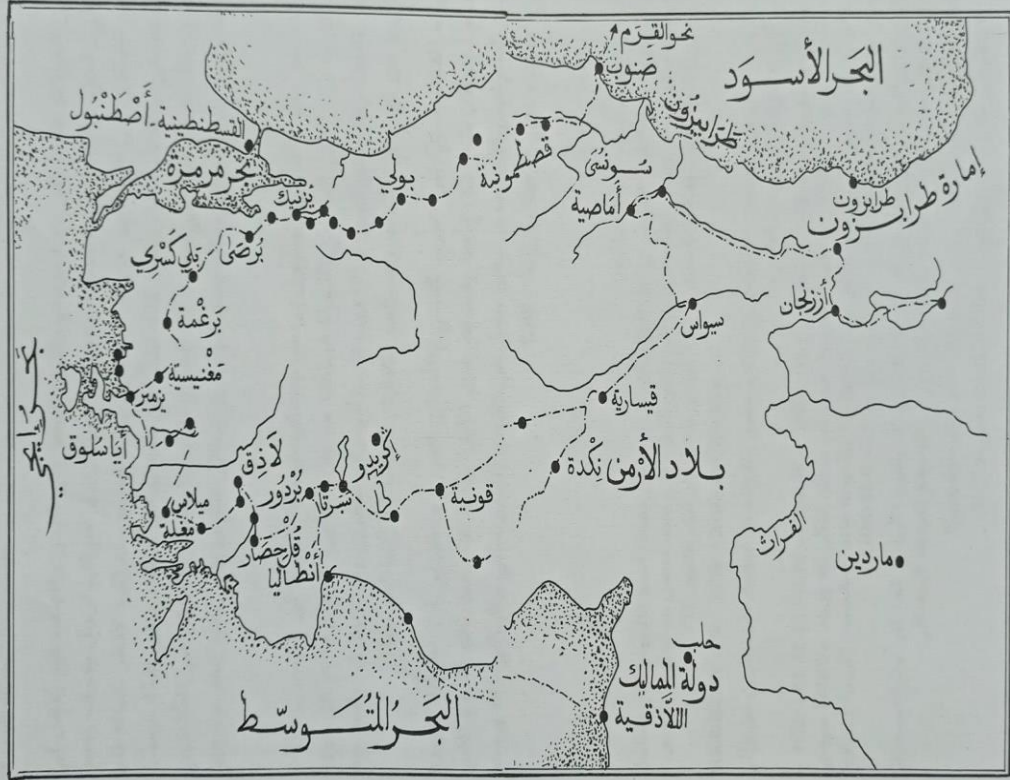
EKLER

EK 1

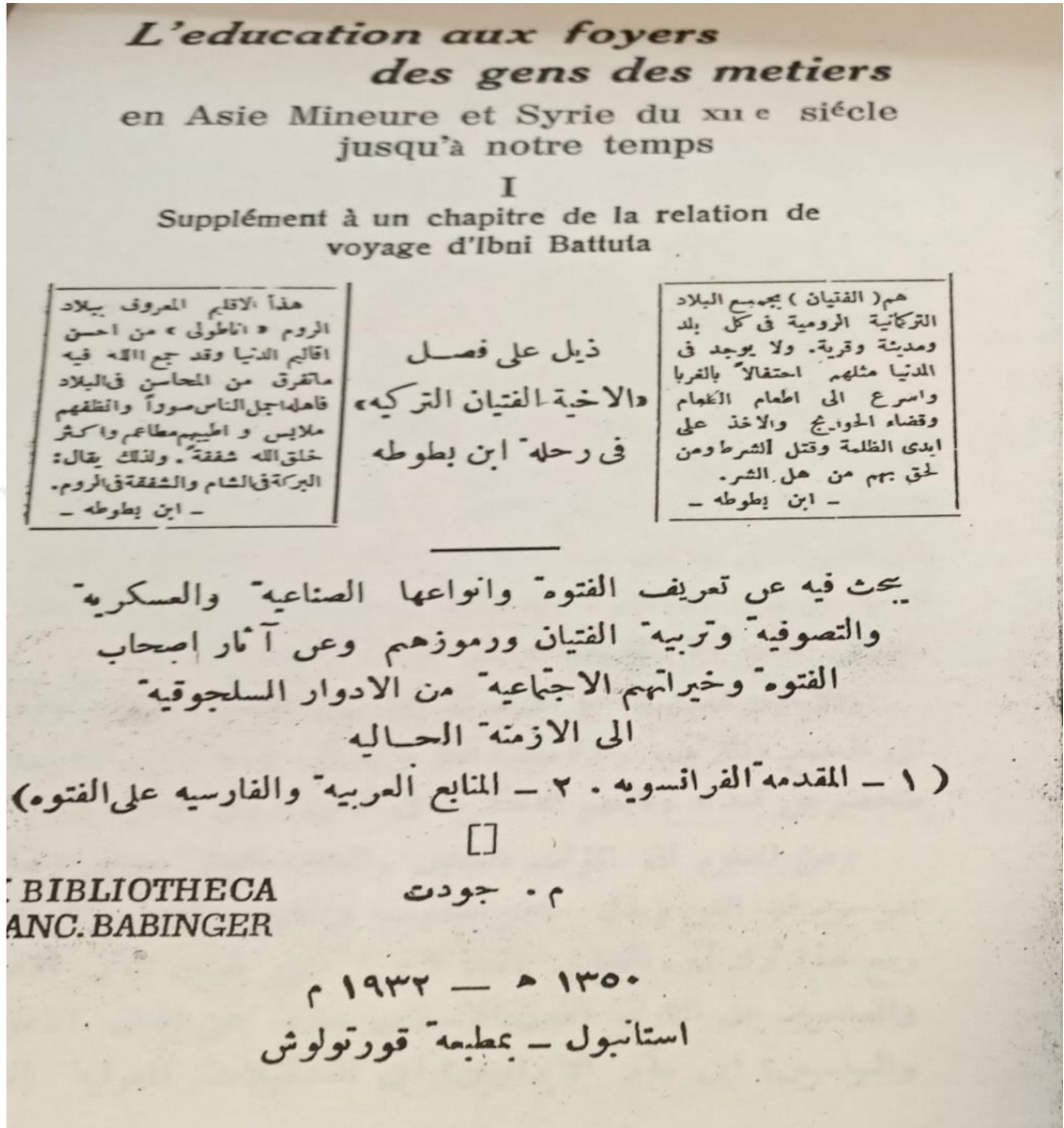
Rihletu İbn Battuta / Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed Abdullah İbn Battuta,
770/1368 ; thk. Abdülhadi Tazi. -- Rabat : Akademiyetü'l-Memleketi'l-Mağribiyye,
1997/1417 .

خريطة آسيا الصغرى

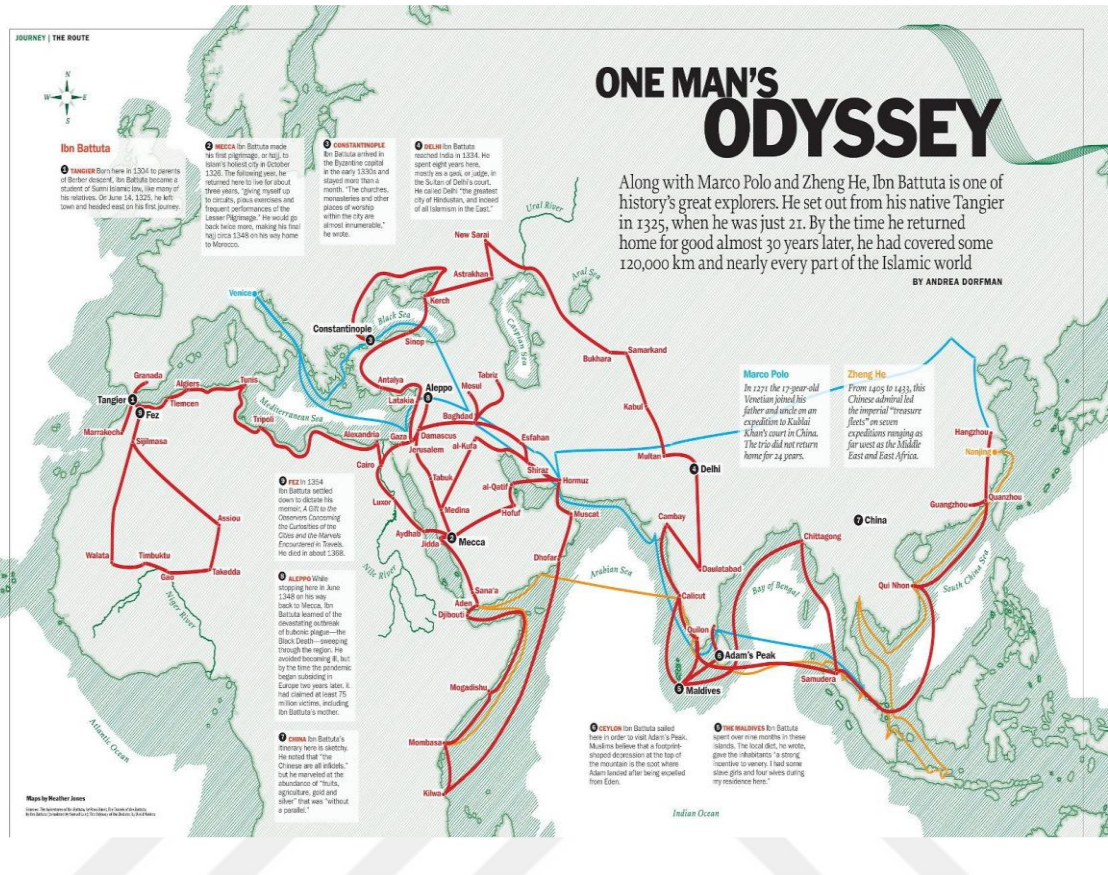
İbn Battûta'nın Anadolu'da Uğradığı Şehirler

Kaynak: Rihletu İbn Battuta. / Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed Abdullah İbn Battuta, 770/1368 ; thk. Abdülhadi Tazi. -- Rabat : Akademiyetü'l-Memleketi'l-Mağribiyye, 1997/1417, s. 157.

İbn Battûta' Seyahatnâmesi'nin Ahilikle İlgili Bölümüne Yazılan Zeyl

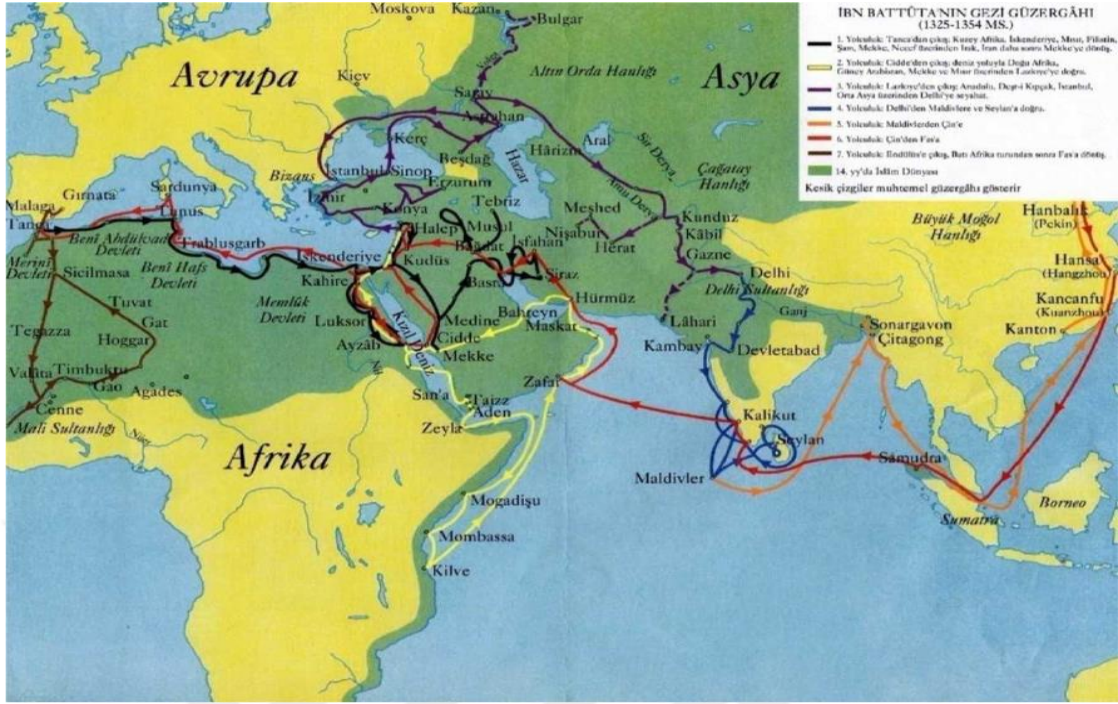
Zeyl ala fasli't-(Ehiyyetü'l-fityan) Türkiyye fî kitâbi'r-rihle li-İbn Battuta = l'Education aux foyers des gens des metiers: en Asie Mineure et Syrie du XIIe siècle jusqu'à notre temps I. / M. Cevdet, 1354/1935. (İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1932/1350).

Ibn Battûta, Marco Polo ve Zeng He'nin Seyahatleri

Kaynak: <http://kurashiconcier.com/map-of-the-travels-of-ibn-battuta/d6gybjd-like-map-of-the-travels-ibn-battuta/>

EK 5

İbn Battûta'nın Seyahatleri

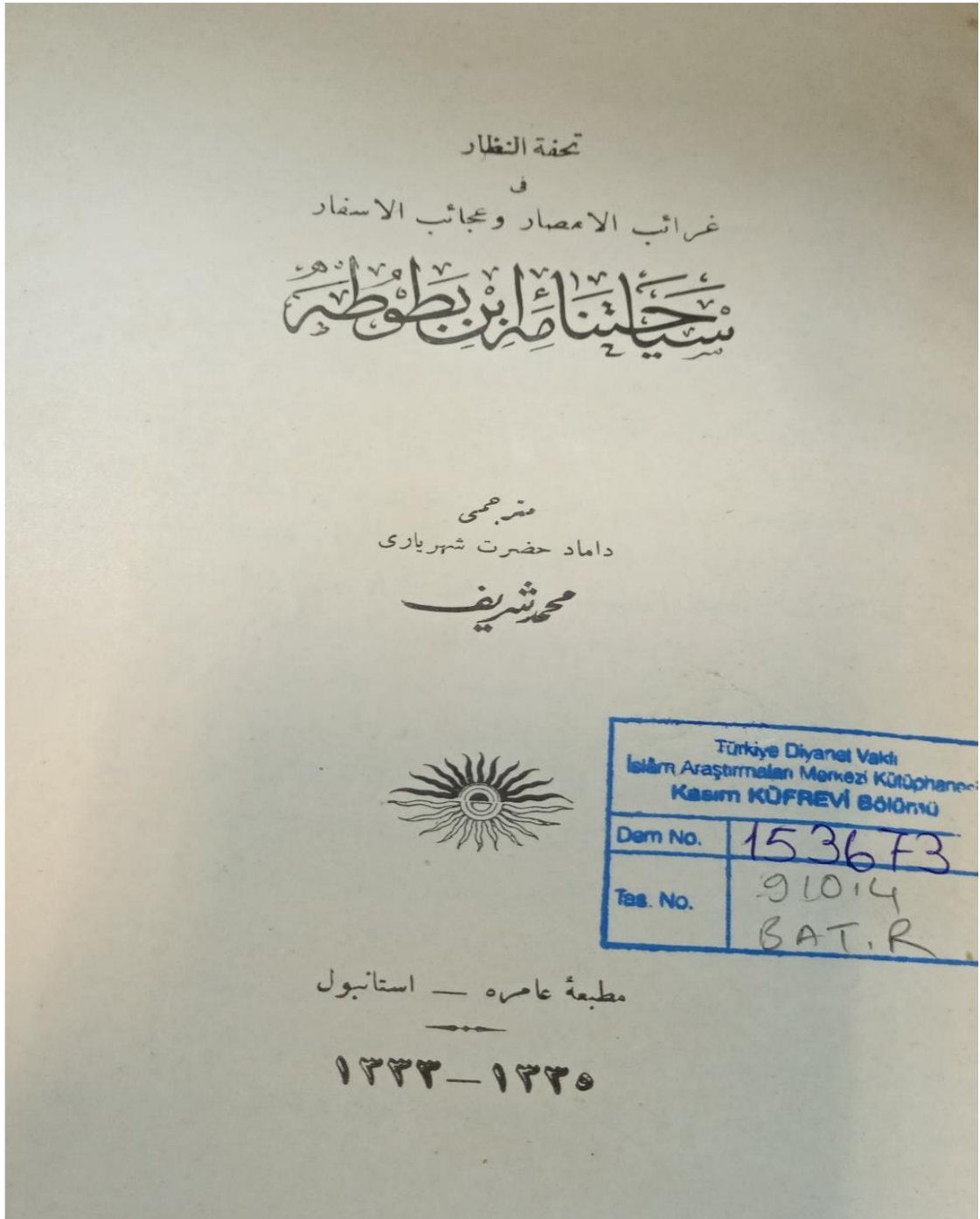
Kaynak: Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, İbn Battûta Seyahatnâmesi (Çev. S. Aykut), Yapı Kredi Yay., İstanbul: 2004, II.

EK 6

İbn Battûta'nın Eğridir'de kaldığı Dündar Bey Medresesi

Kaynak: <http://www.isteisparta.com/newsdetails.asp?id=22121>

İbn Battûta' Seyahatnâmesi'nin Osmanlı Türkçesi İle İlk Neşri

Tuhfetü'n-Nüzzar Fi Garaibi'l-Emsar fi Acaibi'l-Esfar. / Ebu Abdullah

Şemseddin Muhammed b. Abdullah İbn Battuta, 770/1368 ; mütercim Mehmed Şerif

Paşa, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333-1335.